Turkish Studies - *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*
Volume 9/10 Fall 2014, p. 391-502, ANKARA-TURKEY

BEYLİKLER DÖNEMİ KÜLTÜR ORTAMINDAN BİR KESİT•

Aynur DURUKAN[**]

ÖZET

Anadolu Selçukluları'nın Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1247 yılında ölümüyle başlayan çöküş döneminde, özellikle de 13. yüzyılın 2. yarısında, daha önce Selçuklulara yardımcı olmak üzere sınır bölgelerine yerleştirilmiş olan Türkmenler, ülkenin belirli kesimlerindeki Moğol baskısı ve yıkımına karşın bağımsızlıklarını ilân etmeye başlamışlardır. Yazımızda Selçukluların çöküş evresinde ortaya çıkan ve yer yer 15. yüzyılın ikinci yarısına kadar etkinlikleri bilinen onbir Beyliğin kültür yaşamına katkıları kısaca ele alınmıştır.

Söz konusu Beylikler bu süreçte 1269 yapı inşa ettirmişlerdir. Bu eserlerden 627'si, kısaca yüzde 49'u, Osmanoğulları'na aittir. Osmanoğulları'nı 170 yapıyla Karamanoğulları izlemektedir. Yapı programının önde gelen kurucuları olan 60 melik 457 yapıya damgasını vurmuştur. Meliklerden Kadı Burhaneddin Ahmed'in yanısıra 5 Osmanoğlu, 3 Karamanoğlu, 3 Menteşeoğlu, 2 Aydınoğlu, 2 Eretnaoğlu, 1 Candaroğlu ve 1 Saruhanoğlu meliki kitabelerinde "*sultan*" unvanını kullanmışlardır. Melikleri saray ailesinin diğer üyeleri, başta vezirler ve emirler olmak üzere beylik erkânı, ordu mensupları, mülkî âmirler, eğitim çevresi üyeleri, din adamları, ahiler, tacirler ve konumu belirlenemeyen kişiler izlemiştir. Başta melik ailesinin üyeleri olmak üzere kadın kurucuların katkısı da vurgulanmalıdır.

Yapı çeşitliliğine bakıldığında, kent yaşamının gerektirdiği her tür yapının inşa edilmiş olduğu görülmektedir. Ayrıca birden çok yapıyı bünyesinde barındıran ve kent gelişimine önemli katkıları olan külliyeler de yapım etkinliğinde önemli bir yer tutar. Kitabelerde çeşitli ünleriyle dikkati çeken sanatçıların yanı sıra, Vezir İvaz Paşa gibi dönemin önde gelen kişileri de yapım yöneticisi olarak görev yapmışlardır. Yapılardaki taş, çini, ahşap ve yer yer de alçı süslemeciliğinde Selçuklu'dan miras alınan gelenekler dışında farklı teknikler, dağarcık ve renk zenginliği yansıtan örnekler karşımıza çıkar. El sanatları alanında da halıdan keramiğe, ahşaptan hat ve kitap sanatına kadar birçok dalda çarpıcı eserler ortaya konmuştur.

Kurucuların diğer sanat ve bilim etkinliklerine de yabancı kalmadıkları, başta şairler olmak üzere sanatçıları ve bilim adamlarını koruyucu şemsiyeleri altına aldıkları anlaşılmaktadır. Şöyle ki, sarayında sık sık bilimsel tartışmaların yapıldığı toplantılar düzenleyen Eretna Bey, bu tartışmalara eşiyle birlikte katılırdı. Eretnaoğlu

• Yazımda yer alan fotoğraflarını kullanabilmem için izin veren A. Semih Tulay, Nejdet Bilgi, Muhammet Görür, Abdullah Deveci, Sema Gündüz Küskü ve Bülent İşler'e teşekkürlerimi sunmak istiyorum.
Bu makale Crosscheck sistemi tarafından taranmış ve bu sistem sonuçlarına göre orijinal bir makale olduğu tespit edilmiştir.
** Prof. Dr. Hacettepe Üniversitesi Emekli Öğretim Üyesi, El-mek: aynurdurukan@yahoo.com

emirlerinden Hacı Şadgeldi Paşa ile oğlu Emir Ahmed de bilimle uğraşmışlar, ilim adamları ve sanatçıları korumuşlar, kendileri adına birçok eser yazılmıştır.

Meliklerin, saray çevresinden bazı kişilerin ve din adamlarının sanatın çeşitli dalları ve bilimle doğrudan uğraştıkları da bilinmektedir. Bu kişiler arasında Osmanlı Beyliği'nin ilk şair meliki olan II. Murad, âlim kişilikleriyle tanınan Karamanoğlu meliki Musa Bey, Kadı Burhaneddin Ahmed ile fıkıh konusunda *Hulviyat-ı Sultanî/Şahî* adlı eseri bulunan Candaroğlu meliki İsmail Bey belirtilebilir. Ayrıca, İslâm hukuku üzerine önemli eserler kaleme almış Eretnaoğlu emirlerinden Hacı Şadgeldi ve birçok eseriyle tanıdığımız ünlü mutasavvıf Âşık Paşa, Aydınoğulları'ndan âlim ve müderris Tireli İbn Melek de kurucular arasında yer alırlar.

Beylikler Dönemi, Osmanoğulları ile birlikte tüm Beyliklerin yalnızca mimaride değil, tüm süsleme sanatlarında da hem kısmen Selçuklu geleneklerinin taşıyıcılığını, hem de yeni özelliklerin uygulayıcılığını yapmalarıyla, Selçuklu Sanatı ile Klasik Osmanlı Sanatı arasında önemli ve uzun sayılabilecek bir geçiş süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Fetihlerle ele geçirilen önemli merkezler, siyasal ve ekonomik gelişmenin yanı sıra hızlı ve geniş kapsamlı kentleşme olgusunun beraberinde getirdiği zengin ve canlı kültürel yaşam, mimari ve el sanatlarına koşut olarak sanatın diğer dalları ile bilim alanındaki etkinliklere de yansımıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkmenler, Karamanoğlu Meliki Mehmed Bey, Mimari, Bilimsel Etkinlikler, Edebiyat, Ticaret Hayatı, El Sanatları, Mimari Süsleme, Karamanoğulları, Osmanoğulları

SOME CONSIDERATIONS ON THE CULTURAL MILIEU OF THE PRINCIPALITIES

ABSTRACT

At the eve of the Mongol invasion, the Turkmen immigrants were settled in the frontiers of the Seljuk Sultanate. Since Mongols were unsuccessful in controlling the frontiers, the Turkmen leaders established principalities in different regions of Anatolia following the death of Sultan Gıyas al-Din Kaihusraw II in 1247 and particularly during the decline of the Seljuks. The present study is an attempt to consider briefly the contribution of the eleven eminent principalities to the cultural life of the period.

The period extending from the late 13th century to the middle of the 15th century is distinguished by the construction of 1269 buildings. In the light of documents and sources besides epigraphical evidence, 627 of those were erected by the Ottomans, almost 49 percent of the entire building program. Moreover, 39 buildings were restored in this period. 60 meliks are known to have founded 457 edifices. Besides Kadi Burhan al-Din, five Ottoman, three Karamanid and three Menteshe, two Aydın and two Eretna, one Jandarid and one Saruhanid meliks were distinguished by the title "sultan" in their inscriptions. Not all Emirate

patronage was the province of the meliks, however. Other members of the royal family besides the ruling class, the military officials, the governors, the leaders of the educational institution, religious leaders, akhis, merchants and persons with uncertain status were also responsible for the building activities. It is important to note that, women patrons also played a significant role by their contribution to the cultural milieu of the period.

All of the monuments besides the building complexes required for the urban life were constructed by the emirates. The large scale building programs in particular played a consequential role in the urban development of the period. Besides the artisans with distinct nisbas, the mutavallis (superintendents) belonging to the ruling class like Vizier Ivaz Pasha were responsible for the execution of the monuments.

Distinct techniques and repertory animated with rich colours besides the tradition inherited from the Seljuks were employed on architectural decoration, mainly stone carvings, tile revetments and faience mosaics, painted decoration on wooden cornices, walls and ceilings besides stucco. The impressive artefacts varying from carpets to ceramics, the arts of calligraphy and books to objects made of wood or metal decorated with geometrical and floral compositions besides figural representations reflect the aesthetical taste of the period.

The patrons were not unfamiliar to the scientific studies besides other artistic activities. The scientists and artists, namely poets, were under the patronage of the founders. Thus, Eretna Beg was arranging meetings with the scientists and discussions were carried on in his diwan in the presence of her wife. Emir Shadgeldi of the Eretna and his son Emir Ahmed were engaged in scientific studies and they were the true patrons of the scientists and artists. The renowned "poet" melik Murad II of the Ottomans, Musa Beg of the Karamanids, Kadı Burhan al-Din Ahmed and İsmail Beg of the Jandarids, besides the famed sufi Ashik Pasha and the savant Ibn Melek were amongst the founders.

The Emirate period, a time of intensive artistic and scientific activities, displays a long and a distinguished transitional era between the Seljuks and the Classical Ottoman period. The architectural features and the works of decorative arts reflect the aesthetic taste and the lively cultural milieu of the principalities.

Key Words: Turkmens, Karamanid Melik Mehmed Bey, Architecture, Scientific Activities, Literature, Commercial Life, Minor Arts, Architectural Decoration, Karamanids, Ottomans.

Osmanlı Beyliği de dahil olmak üzere Beylikler dönemi sosyal ve özellikle de kültür yaşamıyla ilgili yayınlar tatmin edici olmaktan uzaktır. Kapsamlı olarak algılanabilecek Kaynakçamıza karşın, Beylikler dönemi siyasal yaşamı konusundaki yayınların da doyurucu olduğu söylenemez.

Anadolu Selçukluları'nın Sultan II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in 1247 yılında ölümüyle başlayan çöküş döneminde, özellikle de 13. yüzyılın 2. yarısında, daha önce Selçuklulara yardımcı olmak üzere sınır bölgelerine yerleştirilmiş olan Türkmenler, ülkenin belirli kesimlerindeki Moğol baskısı ve yıkımına karşın bağımsızlıklarını ilân etmeye başlamışlardır. Bu beyliklerden 11'i yazımız kapsamında ele alınacaktır: Orta Anadolu'da, özellikle Konya, Karaman ve Aksaray çevresinde *Karamanoğulları* (1250-1487); Kütahya ve çevresinde *Germiyanoğulları* (1260-1429); Isparta ve Teke (Antalya) çevresinde iki kol halinde *Hamidoğulları* (1280-1391/1300-1423); Kastamonu ve çevresinde *Candaroğulları* (1291-1461); Bilecik, Bursa ve Edirne çevresinde *Osmanoğulları* (1299-1453); Manisa ve çevresinde *Saruhanoğulları* (1300-1410); Aydın ve İzmir çevresinde *Aydınoğulları* (1300-1425); Aydın'ın güney kesimi ile Muğla ve çevresinde *Menteşeoğulları* (1300-1426); Balıkesir ve çevresinde *Karasioğulları* (1303-1345); Sivas ve Kayseri çevresinde *Eretnaoğulları* (1327-80) *ile Kadı Burhaneddin Ahmed* (1380-98).

Çizim 1: 14. Yüzyıl Ortasında Anadolu ve Balkanlar (Unat t.y.: 28)

13. yüzyılın sonları ile 14. yüzyılın başlarından yer yer 15. yüzyılın ikinci yarısına kadar süren Beylikler döneminde 1269 yapı inşa edilmiştir. Bu eserlerden 627'si, kısaca yüzde 49'u, Osmanoğulları'na aittir. Osmanoğulları'nı 170 yapıyla Karamanoğulları izlemiştir. Yapı programının önde gelen kurucuları olan altmış melik 457 yapıya damgasını vurmuştur. Meliklerden Kadı Burhaneddin Ahmed'in yanısıra beş Osmanoğlu, üç Karamanoğlu, üç Menteşeoğlu, iki Aydınoğlu, iki Eretnaoğlu, bir Candaroğlu ve bir Saruhanoğlu meliki kitabelerinde "*sultan*" unvanını kullanmışlardır. Melikleri saray ailesinin diğer üyeleri, başta vezirler ve emirler olmak üzere beylik erkânı, ordu mensupları, mülkî âmirler, eğitim çevresinin önde gelen kişileri, din adamları, ahiler, tacirler ve konumu belirlenemeyen kişiler izlemiştir. Başta melik ailesinin üyeleri

olmak üzere kadın kurucuların katkısı da özellikle vurgulanmalıdır.

Öncelikle, kendilerini Selçuklu Devleti'nin mirasçısı ilân eden, Osmanlılara karşı büyük bir güç oluşturan ve Anadolu'daki en büyük iki beylikten biri olarak kabul edilen ***Karamanoğulları Beyliği*** (1250-1487) ile başlamak uygun olacaktır[1]. 1250-56 yılları arasında başkentleri Konya Ereğlisi, 1256-61 yıllarında Ermenek, bu tarihten sonra da, o dönemde Larende adıyla bilinen Karaman olmuştur. Ancak, Selçukluların vârisi olduklarını iddia ettiklerinden, zaman zaman Konya da Beyliğe başkentlik yapmıştır.

Karamanoğulları Beyliği, Oğuzların Afşar boyu Karaman oymağı beylerinden Nure Sofi tarafından kurulmuştur. Kendisi, Eretna Beyliği'nin kurucusu Eretna Bey'in halasıyla evliydi. Selçuklular ve İlhanlılar zamanında pek etkili olamayan Karamanoğulları, İlhanlıların Anadolu'dan ayrıldığı 1336 yılından sonra Ankara'ya kadar Konya ve çevresini ele geçirmişlerdir. Osmanlı Beyliği'nin en büyük rakibi konumunda olan Karamanoğulları, 14. yüzyılın 2. yarısından başlayarak Niğde, Kayseri, Kırşehir, Ankara ve Antalya'nın doğusuna kadar tüm beldelere egemen olmuşlardır. 1473 yılındaki Otlukbeli Savaşı'ndan sonra Karamanoğulları toprakları 1482 yılında Osmanlıların İçel sancağı olmuş ve 1487 yılında Beylik tamamen ortadan kaldırılmıştır.

Karamanoğulları Beyliği'nin en önemli eserleri Ermenek, Karaman ve Konya'da bulunmaktadır. Eserlerine geçmeden önce hem Selçuklular, hem de Karamanoğulları açısından önemli olan bir olaya değinmek uygun olacaktır. 13 Mayıs 1277'de Karamanoğlu Şemseddin Mehmed Bey (1261-83) Selçuklular adına Konya'da, "*bugünden sonra divanda, dergâhta, bârgâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacağına*" dair bir ferman yayınlamıştır[2]. Böylelikle, devlet işlerinde kullanılan Arapça'nın ve resmî dil olmasının yanı sıra edebiyat alanında da yaygın olarak kullanılan Farsça'nın egemenliğine büyük darbe vurulmuştur. Ancak, 1220'lerden başlayarak Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad zamanında (1220-37), özellikle ilk Türkçeci kabul edilen Şeyh Ahmed Fakih'le birlikte Türkçe dili çeşitli ortamlarda önem kazanmaya başlamıştı. Osmanlılarda ise Türkçe ancak 16. yüzyıldan başlayarak yaygınlaşmıştır. Her 13 Mayıs Karaman'da "Dil Bayramı" olarak kutlanmaktadır.

Beyliğin kurucusu kabul edilen *Nure Sofi'nin* (1250-56) *mezarı* Mut'a bağlı Sinanlı yakınlarındaki *Değirmenlik mevki*indedir. Yerine geçen oğlu *Kerimeddin Karaman Bey* (1256-61) başkenti Ermenek'e taşımıştır. *Türbesi* Ermenek ilçesine bağlı *Balkusan Köyü*'ndedir. Kardeşi Bunsuz Bey de Sultan IV. Kılıç Arslan'ın ordu kumandanıydı. 1277 yılında Mehmed Bey (1261-83) Konya'ya girmiş ve Sultan II. İzzeddin Keykavus'un (1246-62) oğlu olduğunu öne sürdüğü Gıyaseddin Siyavuş (Cimri) adlı bir kişiyi tahta çıkarmış, ancak Mehmed Bey'in Konya'daki egemenliği 37 gün sürmüş ve Moğollar tarafından öldürülmüştür. Bunun üzerine Karamanoğulları bir süre suskun kalmışlardır.

Bu dönemde on melik 69, dört kadın kurucu 10, melik ailesinden iki kişi 3, onbir emir 18, bir dizdar 6, bir defterdar 5, bir vali ile bir beylerbeyi ve bir kazasker 1er, âyandan bir kişi 2, bir müderris 1, iki kadı 6, yedi din adamı 9, iki ahi 2, dört tacir 4, üç hayır sahibi 6, konumu belirlenemeyen yirmidört kişi 27 yapı olmak üzere toplam 170 yapı inşa ettirmiştir[3]. Yapı çeşitliliği ile dikkati çeken örnekler arasında 27 cami, 20 mescit, 13 medrese, 1 darülhadis, 13 darülhuffaz, 1 darülkurra, 1 muallimhane, 2 hânkah, 6 imaret, 1 mevlevihane, 2 tekke, 18 zaviye, 1 dergâh, 17 hamam, 24 çeşme, 1 sarnıç, 1 şadırvan, 1 aşevi, 1 bedesten, 1 han, 2 saray, 1 misafirhane, 13 türbe,

[1] Karamanoğulları Beyliği ve eserleri için bkz. Anonim 1937 ve 1940; Şikârî 2005; Diez-Aslanapa-Koman 1950; Kuran 1969; Ölçer 1982; Uysal 1983; Uzunçarşılı 1984: 1-38; Bichet 1987; Kopraman 1987 ve 1999; Sevim-Yücel 1989: 310-338; Tanındı 1991; Başkan 1996; Sümer 1996; Şaman Doğan 1999 ve 2000; Cantay 2000; Armutlu 2001; Boyacıoğlu 2001; Dülgerler 2006. Ayrıca bkz. Özüdoğru 1989; Bilici 1985; Kanat 1991.

[2] Bkz. Korkmaz 1980; Mermer 1992; Önder 1993. Ayrıca bkz. Ünal 1949 ve 1950.

[3] Karamanoğulları dönemi kurucuları için bkz. Durukan 2006: 144, 155, 159-165, 167-170.

1 dış kale suru, 2 kervansaray ve 1 köprü karşımıza çıkar. Ayrıca 2 cami, 2 dış kale ve 3 iç kale suru, 1 Ahmedek ve 2 türbe de onarılmıştır. Karamanoğulları zamanında en çok cami ve çeşme yapılmıştır.

Ermenek'teki ilk yapı 700/1300-01 yılında Hacı Ferruh adlı bir hayır sahibi tarafından yaptırılmış *Akça Mescit*'tir. Özgünlüğünü yitirmiş yapının ahşap kapı kanatları önemlidir. Mecdüddin Mahmud Bey (c. 1302-1311) *Ermenek*'te 702/1302-03 tarihli, enlemesine üç sahınlı ve ahşap tavanlı *Ulu Cami* ile Karaman'ın *İbrala Köyü yakınlarında* Rebiyülevvel 711/Temmuz 1311 tarihli bir *Cami* yaptırmıştır.

Âlim bir kişi olduğu belirtilen ve iki kez beylik yapan Musa Bey zamanında (1311-32/1351-56) beş yıl Mut başkent olmuştur. Bununla birlikte, 8 yapısı içinde en önemli olanları *Karaman*'daki 711/1311-12 tarihli *Emir Musa Medresesi, Türbesi, İmareti ve Hamamı* ile *Ermenek*'teki açık avlulu, iki eyvanlı ve taçkapısındaki süslemesiyle dikkati çeken 740/1339 tarihli *Tol Medrese*'dir. *Özyurt (Borsala) Köyü*'ndeki (Kâzımkarabekir-Karaman) yenilenmiş *Cami* 17 Zilhicce 715/14 Mart 1316'da Bahşayiş (Bayram oğlu) adlı bir kişi tarafından Muhyiddin (Ramazan oğlu) adlı bir sanatçıya yaptırılmıştır.

Alâeddin Halil ve Mirza Beyler zamanının (1333-48) en önemli yapısı, kurucusu ve sanatçısı bilinmeyen açık avlulu, dört eyvanlı ve taçkapı süslemesiyle Selçuklu geleneklerini devam ettiren *Aksaray*'daki *Zinciriye Medresesi*'dir. *Niğde*'deki ilginç bezemeleriyle dikkati çeken, ancak yapım tarihi bilinmeyen *Gündoğdu Türbesi*, taçkapısına yerleştirilmiş Gündoğdu oğlu Ahi Bevvab'a ait mezar kitabesine dayanılarak Safer 745/Haziran 1344 civarına tarihlenir. Süleyman Bey 1361 yılında kardeşi Alâeddin Ali Bey tarafından öldürülmüş, *Karaman*'da Mevlânâ'nın annesi Mümine Hatun'a ait olan ve Rebiyülevvel 772/1370 Eylülünde onarılmış *Zaviye*'ye (*Aktekke*) gömülmüştür. Üç kubbeli son cemaat yeri ile pandantiflerle geçilen bir kubbeyle örtülü tek mekânlı bir yapıdır. Ticaret alanında da bu dönemde bazı yapıların inşa edildiği bilinmektedir. Bunlardan biri *Niğde*'de kapalı tipteki Zilhicce 758/Kasım 1357 tarihli *Sarı Han*'dır. Süleyman Bey'in kızı Nasiha Hatun da *Ereğli'deki* dört yapıdan (*mescit, imaret, tekke ve türbe*) oluşan 793/1391 tarihli *Şeyh Şahabeddin Sühreverdi Külliyesi*'ni yaptırtmıştır.

Resim 1: Karaman Hatuniye Medresesi taçkapısı (Bülent İşler 2005)

Otuz yedi yıl başta kalan Alâeddin Ali Bey (1361-98) Osmanlı hükümdarı I. Murad'ın (1362-89) kızı ve I. Bayezid'in (1389-1402) kız kardeşi Melek Hatun'la evlenmiştir. Eşinin *Karaman'da Hatuniye Medresesi ve Türbesi* olarak tanınan, özellikle taçkapısı ve diğer kapılarındaki Selçuklu tarzı süslemeleri ile dikkati çeken 783/1381-82 tarihli açık avlulu ve iki eyvanlı medresesi bulunmaktadır[4]. Yapının *mimarı* Numan oğlu *Hoca Ahmed*'dir. Melek Hatun'un *Karaman'da* yaptırttığı *Mescit* ile *Haydariye Zaviyesi* ise günümüze gelememiştir.

Alâeddin Bey'in yapıları arasında yer alan *Karaman Alaeddin Bey Camisi ve Gülnar (*Der-Künde*) Köyü Alaeddin Bey Camisi* ayakta değildir. Günümüze taş mihrabı dışında tümüyle yenilenmiş olarak gelen *Ermenek*'teki *Yukarı Havasıl Camisi* 773/1371-72 yılında Hacı Ali Bey adlı bir kişi tarafından yaptırılmıştır. Bu döneme ait bir *yapı topluluğu* (cami, iki türbe, yıkılmış medrese ve hamam) *Mut*'ta karşımıza çıkmaktadır. Merkezi mekân ve kubbe gelişimi açısından önem taşıyan *Cami*, 757-793/1356-90 yılları arasında Alâeddin Bey'in emirlerinden Lâl Ağa tarafından yaptırılmıştır. Beş kubbeli son cemaat yeri olan yapının ibadet mekânı, ortada büyük boyutlu pandantifli bir kubbe ile iki yanda kubbemsi çapraz tonozlu birer birimden oluşmaktadır. Lâl Ağa'nın 848/1444-45 tarihli *Medrese*si ile tarihi bilinmeyen *Hamamı* günümüze gelememiştir. Ayrıca, caminin doğusunda ve güneyinde, biri kübik, içten kubbe, dıştan külâhla örtülü; diğeri *Hocendî Türbesi* adıyla tanınan sekizgen prizma gövdeli, içten külâh, dıştan kubbeyle örtülü *iki Türbe* bulunmaktadır. İkinci türbenin içinde bulunan mermer lâhit, dönemin ünlü din adamlarından Şeyh Hocendî'ye aittir. Şehir merkezindeki diğer önemli yapı, *Taş Han* adıyla tanınan açık avlulu bir şehir içi hanıdır. Kesin tarihi bilinmeyen yapı, kaleden sökülerek buraya getirilen bir han kitabesine göre 834/1430-31 tarihine yerleştirilmektedir[5]. Lâl Ağa'nın *Konya'daki Zaviyesi ve Darülhuffazı* ile Konya-Hatunsaray-*Şahne Köyü'ndeki Camisi* ayakta değildir.

Resim 2: Mut Lâl Ağa Camisi, kuzeybatıdan görünüm

[4] Medrese için bkz. Atay 1942; Konyalı 1966; Ünal 1970; Durukan 1989. Taçkapısı için ayrıca bkz. Ögel 1958.
[5] Mut'taki yapılar için bkz. Arel 1962; Atlay 1976: 74-87.

Diğer önemli bir yapı ise, Akşehir'in *Alanyurt (Maruf) Köyü'ndeki* Rufaî tarikatına bağlı ve şeyh oğlu olan Hacı İbrahim tarafından 1 Zilhicce 771/26 Haziran 1370'de yaptırılmış kübik gövdeli ve kubbeyle örtülü *Türbe*'dir[6]. Yapı mermer kaplaması, güney cephesindeki taç kapısı ile penceresinde görülen geometrik ve bitkisel bezemeleriyle önem taşır. *Alâeddin Ali Bey* 1398 yılında I. Bayezid'in Anadolu seferi sırasında yakalanarak idam edilmiş, başı bir mızrağa takılarak şehirde dolaştırılmış, Karaman'daki tarihsiz *Türbesi* de yakılmıştır. Onikigen prizma gövdeli, içten oniki dilimli bir kubbe, dıştan külâhla örtülü Türbe, özellikle taçkapı ve pencere bezemeleriyle dikkati çeker[7]. Bitişiğindeki *Cami* ise 1460 yılında Vezir Gedik Ahmed Paşa tarafından yıktırılmıştır. Ali Bey, Konya Mevlâna Türbesi'ni de onartmıştır. *Karaman'daki* tarihi ve kurucusu bilinmeyen *Karabaş Veli Külliyesi* (*cami-tekke-imaret-türbe*)[8] ise 14. yüzyıl sonlarına tarihlenmekle birlikte, dönemin ünlü din adamlarından Şeyh Karabaş Veli'nin 1465 yılında öldüğü dikkate alınınca külliyesinin de 15. yüzyıla ait olması muhtemeldir.

II. Mehmed Bey zamanının (1398-99/1402-18/1419-23) en önemli etkinliği kuşkusuz *Aksaray'daki* çok bölüntülü, mihrap önü ve kuzeyden ikinci birimi kubbeli, diğer birimleri haç tonozlu *Ulu Cami*'nin 811/1408-09 yılında yenilenmesidir[9]. Yapının onarımı *mimar Firuz* tarafından yapılmıştır. Ayrıca, Rebiyülevvel 821/Nisan 1418 tarihli yenilenmiş *Konya Şeyh Ebû İshak Kazerunî Tekkesi* de eserleri arasında sayılabilir. Mehmed Bey'in Konya Müzesi'nde Türkçe yazılmış bir taş vakfiyesi bulunmaktadır. Ayrıca, Seyyid Mahmud Hayranî'nin torunu Seyyid-i Muhiddin, aslı Selçuklu dönemine geri giden Akşehir'deki Seyyid Mahmud Hayranî Türbesi'nin 812/1409-10 tarihli onarımını Ahmed adlı sanatçıya yaptırmıştır. Hayır sahiplerinden Hacı Hasbey oğlu Mehmed Bey'in dört yapısından *Konya'daki* 824/1421 tarihli *Darülhuffazı (Hasbey Darülhuffazı)*, kare planlı ve kubbeyle örtülüdür; tuğla üzerine mermer kaplamalı batı cephesi, dilimli kemerli kapısı ve güneydeki penceresinin geometrik-bitkisel bezemeleriyle özel bir yere sahiptir. *Meram'daki Yapı Topluluğu*'nun en erken tarihli yapısı olan Receb 812/9 Kasım-8 Aralık 1409 öncesine ait yenilenmiş *Mescidi*'nin önünde sonradan yapılmış ahşap tavanlı son cemaat yeri bulunan ibadet mekânı yaklaşık kare planlı ve ahşap tavanla örtülüdür. Doğusuna bitişik kare planlı ve kubbeyle örtülü *Darülhuffaz*'ın kapısı geometrik motiflerle bezenmiştir. Selçuklu dönemi köprüsünün güneyindeki 827/1423-24 tarihli *Çifte Hamam*, dört eyvanlı ve iki halvetli tiptedir. Batı cephesinin kuzey köşesindeki kapıda, geometrik ve bitkisel bezemelerin yanı sıra, kemerin kilit taşındaki palmet motifinin içinde kaz-balık tasviri görülür[10].

Niğde beyi olduğu döneme ait *Ak Medrese* adıyla tanınan 812/1409-10 tarihli iki katlı, açık avlulu ve iki eyvanlı, ön cephe düzenlemesi ile ayrı bir önem taşıyan medresenin kurucusu olan Ali Bey 1413-20 ve 1423-24 yıllarında beyliğin başında bulunmuştur[11]. Aynı tarihte yapılmış *Niğde Ali Bey Hamamı* ayakta değildir. Bu döneme ait en önemli yapılardan biri *Karaman'daki Arapzade Camisi*'dir. Enlemesine dört sahınlı ve ahşap tavanlı yapının çörtenlerinde ejder başları karşımıza çıkar. *Karaman Kalesi* de Ali Bey zamanında onarılmıştır.

[6] Bkz. Demiralp 1992.
[7] Bkz. Önge 1974; Bilici 1985b.
[8] Külliye için bkz. Bilget 2002.
[9] Bkz. Konyalı 1973.
[10] Hasbey Darülhuffazı için bkz. Akok 1973: 7-9, 18-26; Meram'daki yapı topluluğu için bkz. Önge 1973.
[11] Ak Medrese için bkz. Ülgen 1942.

Resim 3: Niğde Ak Medrese, kuzey cephe, ayrıntı

İsa Bey (1423-26) ve II. İbrahim Bey (1424-64), Osmanlı meliki I Mehmed'in (1413-21) damatlarıydı. Ayrıca, II. Mehmed (1444-46 ve 1451-81) de II. İbrahim Bey'in kızı ile evlenmişti. *İbrahim Bey* ölünce, *Karaman*'da yaptırmış olduğu Muharrem 836/Eylül 1432 tarihli *İmareti*'ne bitişik *Türbesi*'ne gömülmüştür[12]. *İmaret* kapalı avlulu ve üç eyvanlı medrese plan şemasını yansıtır. Ana eyvanın batısında yapının taş vakfiyesi bulunur. Ceviz pencere kanadının ortasındaki yıldız geçmeli madalyonun üst köşeliklerinde karşılıklı birer kanatlı aslan, alt köşeliklerinde ise sırt sırta birer grifon ortadaki bağdaş kurmuş insan figürünün yer aldığı damla biçimli madalyonun iki yanında yer alır. Ortadaki ana madalyonun üzerindeki yatay şeritte zemini bitkisel dolgulu sülüs yazı, diğer şeritlerde kıvrık dal, rumî ve palmetlere yer verilmiştir. Yazı şeridi üzerindeki alınlığın ortasında, bir elinde seçilemeyen bir nesne tutan bir insan figürü dikkati çeker[13]. İmaretin güneybatısına bitişik kübik gövdeli ve kubbeyle örtülü *Türbe* taçkapı bezemeleri ve içindeki süslü alçı sandukalarla önem taşımaktadır. İmaret'in karşısındaki aynı tarihli *Çeşme* de bezemeleri ile dikkati çeker. 33 yapısıyla Karamanoğlu melikleri arasında en çok esere damgasını vurmuş II. İbrahim Bey'in kuruculuğunu üstlendiği yapıların büyük bir bölümü günümüze gelememiştir.

Resim 4: Karaman İbrahim Bey İmareti ahşap pencere kanadı (Tekeli 2002a: 95)

Dönemin önemli bir yapısı, 839/1435-36 öncesine yerleştirilen *Ermenek Meydan Camisi*'dir. Yapı çok bölüntülü ve mihrap önü kubbeli tiptedir. Receb 832/Nisan 1429 tarihli

[12] İmaret için bkz. Gülcan 1983; Karagöz 2002. Türbe için ayrıca bkz. Bilici 1994; Çeşme için bkz. Bilici 1988..
[13] İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan 248 envanter numaralı pencere kanadı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tekeli 2002.

vakfiyesi de bulunan Müderris Ali Efendi, yenilenerek kütüphane olarak kullanılan *Konya'daki* kare planlı ve kubbeyle örtülü *Muallimhane*'yi yaptırmıştır. *Karaman*'daki enlemesine dört sahınlı ve ahşap tavanlı 840/1436-37 tarihli *Dikbasan Camisi* ise, Karaman Arapzade Camisi'nin küçük boyutlu bir örneğidir. *Niğde*'deki 856/1452 tarihli enlemesine iki sahınlı ve ahşap tavanlı *Hanım Camisi* de bu dönemin eseridir. İbrahim Bey'in annesi *İnci Hatun'un Ermenek'teki Türbesi* ise günümüze gelemiştir.

1444 yılında Osmanlı meliki II. Murad (1421-44 ve 1446-51) Rumeli'de Haçlılara yenilerek Edirne-Segedin anlaşmasını imzaladıktan sonra, Osmanlı topraklarının önemli bir bölümünü ele geçiren kız kardeşinin eşi II. İbrahim Bey'den intikam almak için başta Karaman ve Ermenek olmak üzere Karamanoğulları topraklarında büyük tahribat yaptı. İbrahim Bey döneminde uluslararası ticaretin önemli bir bölümü Karamanoğulları'nın denetimindeydi; Kıbrıs, Ceneviz ve Venedik'le önemli ticaret anlaşmaları imzalanmıştı[14]. Bu dönemde ahilerin de çok etkili oldukları bilinmektedir. Özellikle ipek, halı ve kilim olmak üzere her tür dokuma, Konya kayısısının yanı sıra çeşitli meyveler, buğday, pamuk, şeker, bakır ve gümüş gibi madenler, ehli hayvanlar ve av kuşları, kereste, balmumu ve şap en önemli ihraç maddeleri arasındaydı. Karaman-Mut yolu üzerinde yer alan, tarihleri ve kurucuları bilinmeyen harap durumdaki *Kozak ve Sertavul hanlar* olasılıkla bu dönemin eserleridir[15]. Sertavul Han'a ait olduğu öne sürülen yakınındaki bir evin duvarında yer alan kitabede *yapım yöneticisi*nin (*benna*) adı okunamamakla birlikte baba adının *Abdullah* olduğu anlaşılmaktadır.

Konya Mevlânâ Müzesi'nde bulunan iki tezhipli Kur'an'ın yanı sıra, aynı müzede bulunan *Mevlânâ'nın Mesnevî ve Divan-ı Kebir* nüshalarının tezhipli örnekleri, 14. yüzyıl boyunca Anadolu'da kitap sanatının koruyuculuğunu Karamanoğulları'nın yaptığını gösteren belgelerdir. Olasılıkla Karamanoğulları kitap sanatının ilk örneği olan *Kur'an* (No. 12) 714/1314-15 yılında Halil Bey (1332-40) için *Kâtip* İsmail b. Yusuf tarafından Konya'da yazılmış ve Konyalı Yakub b. Gazi tarafından tezhiplenmiştir. İki cilt halinde reyhanî ile yazılmış eser, kartuş ve dilimli madalyonlar içinde rumî ve palmet türünde bitkisel motiflerle bezenmiştir. *İkinci Kur'an* (No. 13) *Kâtip* İzzeddin el-Hattat el-Savacı tarafından Muharrem 727/1326 Kasımı'nda istinsah edilmiştir. Sülüs ile yazılmış eserde bir öncekiyle benzer bazı süslemelerin dışında gül gibi daha natüralist bitkisel motifler ile baklava, çark-ı felek gibi geometrik motifler de karşımıza çıkar. Her iki eserde de altın yaldız kullanılmıştır[16].

Resim 5: 714/1314-15 tarihli Kur'an'ın tezhipli bir sayfası (Tanındı 1991: 42)

Resim 6: Muharrem 727/1326 Kasım tarihli Kur'an'ın bir sayfası (Tanındı 1991: 44)

[14] Bkz. Heyd 1975: 613; Uzunçarşılı 1984: 29, 36, 254.
[15] Yapılar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ünal 1984.
[16] Kur'an'lar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Tanındı 1991.

14. yüzyılın yanı sıra 15. yüzyılın ortalarına kadar Konya, Karaman, Niğde ve Kırşehir gibi yerleşimler önemli bilim ve kültür merkezleri haline gelmişlerdir. Bu dönemde, Türkçe'nin yaygınlaşmasıyla, yazılan eserlerin Türkçe olmasına özen gösterilmiş ve çeşitli dillerden Türkçe'ye önemli kitap çevirileri de yapılmıştır. Bilim adamları ve edebiyatçıların çoğu tıp, matematik, edebiyat, tarih, tasavvuf ve din alanında önemli eserler vermişlerdir. Karamanoğulları zamanında, yalnız o dönemde değil günümüzde bile eserleriyle tanınan Yunus Emre'yi (ölümü 1320) anmamak mümkün değildir. *Karaman'daki Yunus Emre Camisi* olarak adlandırılan ve 14. yüzyıl ortalarına tarihlenen yenilenmiş yapı aslında *Tekke* olarak yapılmıştır. Bilindiği gibi Yunus Emre adına yapılmış çok sayıda cami, zaviye ve türbe başta Eskişehir olmak üzere ülkemizin çeşitli kesimlerinde karşımıza çıkmaktadır. Kendisinin ilk takipçileri arasında, özellikle tasavvuf üzerine eserleriyle ün kazanan Sait Emre, Kasım, İsmail Ümmî ile Şeyhoğlu Satı'dan söz edilebilir. Yarıcâni ismindeki bir şairin I. Alâeddin Bey'in emriyle 14. yüzyıl sonlarında yazmış olduğu Farsça *Karamanoğulları Şahnâmesi*, 15. yüzyıl sonlarına doğru Ahmed Şikârî tarafından eklemelerle birlikte Türkçeye çevrilmiştir. Allâme Feyzullah, Hoca Fakih, Fehhar, Halimî, Nizâmî, Hızır b. Mahmud isimli âlim ve şairler sarayda Karamanoğlu beyleri tarafından korunmuş ve çeşitli konularda önemli eserler vermişlerdir. Osmanlıların ünlü şeyhülislâmlarından Molla Fenarî de ilk eserlerini Karamanoğulları'nın sarayında vermiştir. Bunlar arasında *Aynü'l-âyan* isimli Fatiha suresi tefsiri belirtilebilir. Dönemin en ünlü din adamları arasında baş sırayı alan Karamanlı Mevlânâ Hamza (ölümü 1466), II. İbrahim Bey tarafından II. Murad'a elçi olarak gönderilmiş ve bir süre Osmanlı sarayında kalmıştır. Ünlü tarihçilerden Niğdeli Kara Yakub Karaman medreselerinde uzun süre müderrislik yapmıştır. Karamanlı Sarı Yakub da ünlü din adamları arasında sayılmaktadır[17]. Ayrıca, II. İbrahim Bey'in Osmanlı meliki II. Murad'la yaptığı *Sevgendnâme* adlı Türkçe antlaşma metnini de burada belirtmek gerekir[18].

Selçuklu sanatının etkisinde kalmış ikinci önemli beylik ***Eretnaoğulları***'dır (1327-1380)[19]. Eretnaoğulları'ndan üç melik 6, bir melik oğlu 4, bir emir annesi 1, onbir emir 13, bir vali 4, bir vali kızı 1, bir kadı 1, altı din adamı 6, bir ahi 1 ve konumu belirlenemeyen beş kişi 5 yapı inşa ettirmiştir[20]. Ayrıca 2 cami, 1 mescit, 1 darürraha ve 1 zaviye onarımı da bilinmektedir. Beyliğin belirlenebilen 42 yapısı arasında 4 cami, 1 mescit, 1 medrese, 2 kütüphane, 2 hânkah, 7 zaviye, 1 mevlevihane, 2 han, 3 hamam, 4 çeşme, 1 saray, 13 türbe ve 1 köprü yer alır. Eretnaoğulları en çok türbe yaptırmıştır.

Eretnaoğulları Beyliği'nin kurucusu ve Uygur beylerinden olan Eretna Bey 1327-35 yılları arasında İlhanlıların Anadolu valisi idi[21]. Eretnaoğulları ailesi ile birlikte Anadolu'ya Uygur Türkleri'nin de geldiği bilinmektedir. 1335'de bağımsızlığını ilân etmekle birlikte,1338-43 yılları arasında Memluklara tâbi oldu. Önce Sivas, daha sonra ise Kayseri Beyliğin merkezi olmuştur. Kendisini İlhanlıların yasal halefi sayan ve "*sultan*" unvanını taşıyan Eretna Bey kızkardeşini İlhanlı emiri Timurtaş'a vermiş, halası ise Karamanoğuları'nın kurucusu Nure Sofi ile evlenmiştir. Kardeşi Barak Bey'in oğlu Mutahharten 1375-1404 yılları arasında Erzincan Beyi olmuştur. Eretna Bey 1352 yılında öldüğünde *Kayseri*'de bulunan *Köşk Hânkahı*'nın *Türbesi*'ne gömülmüştür. Kayseri'nin güneydoğusunda, "*Köşk Dağı*" adı verilen tepede yer alan yapı, yayınların büyük bir bölümünde "*Köşk Medrese*" olarak tanıtılmıştır[22]. Halil Edhem, mahallindeki rivayete göre yapının "*hânkah*" olarak inşa ettirilmiş ve sonradan "*medrese*"ye çevrilmiş olduğunu belirtmektedir. Yazar,

[17] Bkz. Uzunçarşılı 1984: 213, 215, 220.
[18] Bkz. Uzunçarşılı 1984: 26-27. Ayrıca bkz. Aköz 2005.
[19] Eretnaoğulları Beyliği ve eserleri için bkz. Ahmed Tevhid 1330/1912b; Uzunçarşılı 1968a ve 1984: 155-161; Sevim-Yücel 1989: 339-359; Göde 1994, 1996a-b; Özkarcı 1995; Türkmen 2002; Çayırdağ 2000. Ayrıca bkz. Cirtil 2001.
[20] Eretnaoğulları kurucuları için bkz. Durukan 2006: 144, 155, 158-160, 162-163, 165, 167-170.
[21] Bkz. Göde 1990.
[22] Köşk Hânkahı için bkz. Halil Edhem 1334/1915-16: 109-116 ve 1982: 132-140; Gabriel 1931: 67-70; Eyice 1958b: 110-112; Şaman Doğan-Yazar 1991; Çayırdağ 2002. Türbe için ayrıca bkz. Tuncer 1992: 14-20; Kuru 2006: 371-372.

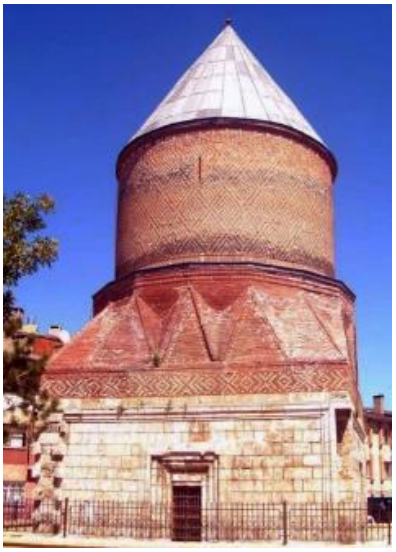
Kayseri Şeriyye Sicilleri'nde, yapının bulunduğu yerin Melik Eretna tarafından Şeyh Evhadeddin Kirmanî sufîlerine mahsus hânkah olarak tesis edilmiş olduğu ve vaktiyle buranın hayli vakfı bulunduğunun kayıtlı olduğunu öne sürmektedir[23]. Günümüzde mevcut olmayan kitabesine göre yapı, Eretna Bey'in emriyle eşi Suli Paşa için 740/1339 yılında *amel-i el-benna* ünlü Kaluyan tarafından inşa edilmiştir[24]. Yapı, İmaret olarak kullanılmaktadır. Dıştan kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı yapının kuzey kanadı çift katlıdır ve duvarların kuşattığı avlunun ortasında kare kaideli, sekizgen gövdeli ve piramit külâhlı iki katlı Türbe yer almaktadır. Köşk Hânkahı'nı işlevsel olarak, Anadolu Selçukluları'nda 1220'lerden başlayarak görülmeye başlanan hânkah yapılarıyla ilişkilendirebiliriz. Selçuklu hânkah yapılarının bir bölümünün içinde, ya da dıştan bitişiğinde türbelere yer verildiğini biliyoruz. Ancak, dıştan kare içine alınmış sekizgen revaklı avlunun ortasında türbenin yer aldığı Selçuklu ve Beylikler dönemine ait hiçbir örnek tanımıyoruz. Köşk Hânkahı'nın ne öncülünü, ne de dönemi ve sonrasına ait benzer bir örneğini belirleyemiyoruz. Bu nedenle yapıyı, düzenlemesi açısından Anadolu-Türk mimarisinin ünik bir eseri olarak kabul etmek gerekir.

Çizim 2: Kayseri Köşk Hânkahı (Medrese) Restitüsyon Çizimi (Gabriel 1931: şekil 43)

Bor'daki (Niğde) 746/1345-46 tarihli *Hacı Kemal Camisi* de melik tarafından yaptırılmıştır. Aksarayî'nin Timurtaş'a sunmuş olduğu *Müsameretü'l-Ahyar* adlı Farsça Selçuklu Devletleri Tarihi'nin 745/1344 yılında, dört yapısı ve bir onarımı bilinen Eretna Bey zamanında bir kopyası yapılmıştır[25]. Eretna Bey'in Ramazan 748/5 Aralık 1347-3 Ocak 1348'de ölen büyük oğlu Şeyh Hasan Bey ise *Sivas*'taki *Güdük Minare Türbesi*'ne gömülmüştür[26]. Yapıyı Arık, "kübik bir gövde üzerinde künbet şeklinde adetâ ikinci bir gövde gibi örtü sistemi olanlar" başlığı altında incelemiştir.

[23] Halil Edhem 1334/1915-16: 111. Ayrıca bkz. Çayırdağ 2002.
[24] Kitabe için bkz. Halil Edhem 1334/1915-16: 113.
[25] Bkz. Göde 1994: 151.
[26] Sivas Şeyh Hasan Bey Türbesi (Güdük Minare) için bkz. Arık 1967: 85; İsmail Hakkı-Rıdvan Nafiz 1992: 190-192; Tuncer 1992: 165-172; Bilget 1993: 25-34.

Resim 7: Sivas Güdük Minare Türbesi

Kurucusu bilinmeyen *Kayseri'deki* 728/1327-28 tarihli *Ali Cafer Türbesi* de yine Kaluyan tarafından inşa edilmiştir. Diğer önemli bir yapı, ünlü mutasavvıf *Âşık Paşa*'nın *Kırşehir'deki* 733/1332-33 tarihli *Türbesi*'dir. Kübik gövdeli ve kubbeyle örtülü yapı mermer taçkapısının biçimi ve süslemeleri ile dikkati çekmektedir.

Resim 8: Kırşehir Âşık Paşa Türbesi taçkapısı

Kuşkusuz dönemin en önemli yapısı, mimari özelliklerinin yanı sıra bitkisel ve figürlü süslemesi, ahşap kapı kanatları ve Anadolu dışı kaynaklı, özellikle Gotik sanatının etkilerini yansıtan ögeleri ile de çok önemli olan *Niğde*'deki *Sungur Bey Camisi ile Türbesi*'dir[27]. Yapılar İlhanlıların ve Eretnaoğulları'nın Niğde valisi olan Seyfeddin Sungur Ağa/Bey tarafından 736/1335-36 yılında yaptırılmıştır. Ahşap ustası *amel-i* ünlü Hoca Ebubekir'dir.

[27] Yapılar için bkz. Akmaydalı 1985; Özkarcı 2001a: 50-72, 139-142. Caminin doğu taçkapısındaki vergi kitabeleri için bkz. Tütenk 1972. Caminin taçkapısı ve pencereleri için bkz. Bakırer 2000. Camideki Anadolu dışı kaynaklı etkiler için bkz. Esin 2005.

Resim 9: Niğde Sungur Bey Camisi, doğudan görünüm

Kayseri'deki yenilenmiş *Emir Erdoğmuş Türbesi* 749/1348 tarihlidir. Sanatçısı *amel-i* ünlü Kaluyan'dır. Taçkapısı ile dikkati çeken *Kayseri'deki Şah Kutluğ Hatun Türbesi* 750/1349 yılında yapılmıştır[28]. *Kayseri*'deki 751/1350-51 yılında *Emir Ali* tarafından yaptırılmış *Türbe* ise diğer örneklerden farklı olarak kübik gövdeli olmasına karşın tonozla örtülüdür.

Eretna Bey'in yerine geçen oğlu I. Mehmed Bey'in (1352-65) emriyle inşa edilen tek yapı, günümüzde mevcut olmayan *Develi ilçesindeki Şeyh Ümmî Zaviyesi*'dir. Din adamlarından Sultan Şah tarafından yaptırılmış Niğde-*Bor ilçesindeki* 760/1358-59 tarihli *Mevlevihane* de günümüze gelememiştir. Eretnaoğulları'nın üçüncü meliki "*sultan*" ünlü Alâeddin Ali Bey zamanında (1365-80) yapılan tek külliye, Hacı Bulu tarafından 777/1375-76 tarihinde *amel-i* ünlü Konyalı Şadi oğlu Yusuf'a inşa ettirilmiş Tokat-Turhal-*Gümüştop (Dazya) Köyü'ndeki Zaviye, Cami ve Türbe*'dir[29]. Eretna Bey'in oğlu Cafer Bey'in *Kayseri'de Cami, Hamam ve Çeşme* yaptırttığı bilinmektedir[30].

Karamanoğulları ya da Selçuklularla kıyaslandığında, değişik bazı uygulamalarına karşın Eretnaoğlu örnekleri hem yapı sayısı, hem de türü açısından oldukça sınırlıdır. Ancak, mimari ve süsleme özellikleriyle Niğde Sungur Bey Camisi ve Türbesi, Kırşehir Âşık Paşa Türbesi ile Sivas Güdük Minare'nin yanı sıra sıradışılığıyla ayrı bir konuma sahip Köşk Hânkahı'nı özellikle vurgulamak gerekir.

Diğer alanlarda ise Karamanoğulları'ndan daha etkin oldukları anlaşılmaktadır. Sarayında sık sık bilimsel tartışmaların yapıldığı toplantılar düzenleyen Eretna Bey, bu tartışmalara eşiyle birlikte katılırdı. Tancalı ünlü seyyah İbni Battuta, Eretna Bey'in Arapçayı akıcı bir biçimde konuştuğunu, zamanının ünlü âlimlerinden Takiyüddin Aliyyü's-Sübki (ölümü 1349) ile sık sık tartıştığını yazar[31]. Ünlü mutasavvıflardan Gülşehirli Şeyh Ahmed'in 1317 tarihli *Feleknâmesi* dışında, şeyhi Ahi Evren'in menkıbeleri üzerine yazdığı *Keramat-ı Ahi Evren* ile Feridüddin Attar'ın *Mantıku't-Tayr* adlı eserinin çevirisi tasavvuf alanındaki önemli çalışmalardır. Ayrıca, fıkıhla ilgili *Kudurî* isimli bir eseri daha bilinmektedir[32]. Gülşehrî'nin öğrencilerinden olan,

[28] Bkz. Çakmakoğlu Kuru 1995.
[29] Bkz. Yurdakul 1969.
[30] Bkz. Ahmed Nazif Efendi 1987: 106.
[31] Eretna Bey için bkz. Göde 1990.
[32] Bkz. Uzunçarşılı 1984: 214.

Kırşehir'deki Türbesi'nden söz ettiğimiz Âşık Paşa'nın (ölümü 1333) tasavvuf konusundaki en önemli eseri, Mevlânâ ve oğlu Sultan Veled'in eserlerinden esinlenerek yazdığı *Garibnâme*'dir. Ayrıca, *Fakirnâme, Vasf-ı Hal, Hikâye ve Kimya* adlı eserleri de bilinmektedir[33]. Eretna emirlerinden olan ve Amasya'da Türbesi bulunan Hacı Şadgeldi Paşa ile oğlu Emir Ahmed de bilimle uğraşmışlar, ilim adamları ve sanatçıları korumuşlar, kendileri adına birçok eser yazılmıştır. Nitekim Mehmed Cemâleddin-i Aksarayî tarafından Hacı Şadgeldi namına din adamları ve hikmetle ilgili Ravzatü'l-ulema (âlimler bahçesi) adlı eserin çevirisi olan *Teferrüzü'l-ümera* (emirlerin ayrılması) ile fıkha ait bir eseri bilinmektedir. Amasyalı İzzeddin Mehmed de Hacı Şadgeldi için dini tartışmaları konu alan bir eser yazmıştır. *Hacı Şadgeldi*'nin oğlu *Emir Ahmed* adına Hüsameddin Kati tarafından belâgatla ilgili bir eser yazılmıştır. Hacı Şadgeldi de fıkıh üzerine önemli eserler kaleme almıştır. Kendisinin ve oğlunun *Amasya'da birer* büyük *Kütüphanesi* olduğundan söz edilmektedir[34]. "Meddah" mahlaslı Mevlevi Yusuf isimli şair 1368 yılında Sivas'ta *Varka ve Gülşah Mesnevisi*'ni yazmıştır[35].

Bu dönemde doğu ülkeleri ile ticaret açısından Karamanoğulları'ndan sonra en önemli beylik Eretnaoğulları idi. Özellikle Sivas, Selçuklu dönemindeki önemini büyük ölçüde korumuştur. Sivas, 14. yüzyılda Anadolu'daki en büyük Pazar yeriydi; Mısır, Suriye ve Mezopotamya'nın Müslüman tacirleriyle Ceneviz ve Venedik tacirlerinin büyük kafileleri her yandan buraya gelir, mallarını sattıkları gibi büyük miktarda alışveriş yaparak diğer ülkelere giderlerdi. Sivas dört yol arasında olduğundan her tür maldan resim alırdı. Sivas'tan çıkan kervanların yolu Doğu Anadolu ve İran; güneyde İskenderun, Suriye ve Mezopotamya, batıda Kayseri ve Konya, kuzeyde ise Trabzon, Farya ve Sinop'tu.

Eretnaoğulları Beyliği, onların kadısı ve veziri olan ***Kadı Burhaneddin Ahmed*** tarafından yıkılmış, yerine kendisi Sivas'ta "*sultan*" unvanıyla tahta çıkmıştır (1380-98)[36]. Ailesi ünlü kadılar yetiştirmiştir. Arapça, Farsça, özellikle de 796/1393-94 tarihli büyük *Divan*'ı ile Türkçe'de büyük bir şair olan Kadı Burhaneddin, daha çok Oğuz lehçesinin Azeri şivesini kullanmıştır. Dulkadıroğlu Suli Bey'in kızıyla evli olan Burhaneddin'in duygusal şiirlerinin yanı sıra, dini konularda birçok eseri vardır. *İksirü's-saadat fi esrar li-ibadat* adlı eseri 798/1395, usul-ı fıkıhla ilgili *Tercihü't-tavzih* adlı eseri ise Şaban 799/Mayıs 1397 tarihlidir. İslâm dünyasında, Hanefî mezhebinin yüksek fakihleri arasında yer almaktadır. Din ve edebiyat dışında coğrafya, matematik ve astronomi ile de ilgilenmiştir. Zamanının en önemli eserlerinden biri, Anadolu tarihi açısından çok önemli olan ve kendi dönemini de ayrıntılı olarak anlatan Aziz Esterebadi'nin *Bezm-ü Rezmi*'dir (İçki Meclisi ve Savaş)[37]. Kadı Burhaneddin'in *Turhal'da İmaret, Zile'de Medrese, Kayseri'de* yapım yöneticiliğini *alâ yed* ünlü Şeyh Müeyyed'in üstlendiği 792/1390 tarihli *Şeyh Müeyyed Çeşmesi, Tokat-Amasya çevresinde* önemli askeri noktalarda *kaleler* yaptırdığı bilinmektedir. Kadı Burhaneddin, Osmanlı meliki I. Bayezid'in (1389-1403) emriyle öldürülmüştür. Oğlu Alâeddin Ali Bey adına İbn Bevvab tarafından *Tuhfe-i Alâiyye* adlı Arapça'nın Farsça açıklandığı bir eser yazılmıştır[38].

Selçuklu etkisini eserlerinde büyük ölçüde yansıtan diğer bir beylik, Isparta ve Antalya çevresinde iki kol halinde egemen olan ***Hamidoğulları***'dır. 1280'lerde kurulan beyliğin Isparta kolu 1391'de, *Tekeoğulları* olarak da bilinen Antalya kolu ise 1423'de ortadan kalkmıştır[39]. Isparta

[33] Âşık Paşa için bkz. Pekolcay 2002.
[34] Bkz. Uzunçarşılı 1984: 218.
[35] Bkz. Uzunçarşılı 1984: 215.
[36] Kadı Burhaneddin ve Hükümeti için bkz. Ahmed Tevhid 1330/1912a; Kadı Burhaneddin 1338/1922; Olçaytu 1939; Kadı Burhaneddin 1944; Özyalçın 1960; Aşkun 1964; Şemin 1965; Uzunçarşılı 1968b ve 1984: 162-168; Yücel 1970a ve 1987; Ergin 1980; Anonim 1982a; Özkırımlı 1984a; Üçer 1999 ve 2004.
[37] Bkz. Uzunçarşılı 1984: 166-167, 217-218. Bezm-ü Rezm için ayrıca bkz. Esterabadi 1990.
[38] Uzunçarşılı 1984: 168.
[39] Hamidoğulları Beyliği ve eserleri için bkz. Mehmed Arif 1330/1912; Uzunçarşılı 1347/1929: 215-216, 225-233, 239-247 ve 1984: 62-66; Aksu 1935; Erdem 1935 ve 1938b; Ağlarcı 1945; Konyalı 1947; Üçok 1955; Göde 1987; Arıkan

kolunun başkenti 1310'lara kadar Uluborlu iken, sonradan en önemli meliklerinden biri olan Dündar Bey'in unvanına izafeten "*Felekabad*" da denilen Eğirdir'e taşınmıştır. Hamidoğulları Beyliği'nden altı melik 9, iki emir 2, bir subaşı 1, bir din adamı 1, konumu belirlenemeyen beş kişi 6 yapı olmak üzere toplam 19 yapı inşa ettirmişlerdir[40]. Yapı türleri arasında 5 cami, 1 mescit, 2 medrese, 1 hânkah, 5 hamam, 1 çeşme ve 4 türbe sayılabilir. Ayrıca 2 cami de onarılmıştır. Hamidoğulları en çok cami ve mescit yaptırmıştır.

Uluborlu'daki günümüze gelebilen yapıların büyük bir bölümü Selçuklulara aittir. Yalnızca *Muhyiddin Çeşmesi* kitabesine göre 724/1323-24 yılında Şeyh Muhyiddin tarafından yaptırılmış sade bir örnektir.

Eğirdir'deki yapılara gelince, özgünlüğünü koruyan iki yapıdan ilki ilçe merkezindeki *Dündar Bey Medresesi*'dir[41]. Yapı 701/1301-02 tarihinde Dündar Bey tarafından yaptırılmıştır. Ancak, taçkapısındaki kitabe olasılıkla yerleşimin hemen dışındaki harap Selçuklu hanına ait olmalıdır, 635/1237-38 tarihi ile Selçuklu Sultanı II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in (1237-46) adını vermektedir. Surlara bitişik inşa edilmiş medresenin dışında ve özellikle içinde devşirme malzeme çokça kullanılmıştır. İçteki sütunların bir bölümü geometrik, bitkisel ve kuş tasvirli Bizans dönemi başlıklarıyla dikkati çeker. Yapı, Selçuklu dönemi açık avlulu ve iki katlı medreselerinin tek eyvanlı bir uygulamasıdır.

Resim 10: Eğirdir Dündar Bey Medresesi, devşirme sütun başlığı

Medresenin karşısındaki *Hızır Bey Camisi*'nin Selçuklu yapısı olduğu ve Hızır Bey (728/1327-28) tarafından onartıldığı belirtilir. Tümüyle yenilenmiş ahşap tavanlı bir camidir[42]. Sur dışında yer alan *Baba Sultan Türbesi* kitabesine göre Hüsameddin İlyas Bey'in zamanında (1355-70) İsa Dediğü adlı bir kişi tarafından 759/1357-58 yılında yaptırılmıştır[43]. Tek katlı sekizgen prizma biçimindeki yapı içten kubbe, dıştan ise külâhla örtülüdür. Ticaret dokusunda yer alan *Dündar Bey Hamamı* Dündar Bey zamanında 707/1307-08 yılında yaptırılmıştır. Büyük ölçüde yenilenmiş çifte hamam üç eyvanlı ve iki halvetli tiptedir. *Burdur'daki* Muzafereddin Mustafa Bey

1988; Sevim-Yücel 1989: 294-296; İzmirlier 1999 Şaman Doğan 2008; ayrıca bkz. Kofoğlu 1993. Tekeoğulları için bkz. Âli 1340/1921-22; Uzunçarşılı 1347/1929: 248-252, 1933 ve 1984: 67-69; Erten 1955; Tekindağ 1976-77; Sevim-Yücel 1989: 297-298; Armağan 2002; Karaca 2002; Algaç 2006.

[40] Hamidoğulları Beyliği kurucuları için bkz. Durukan 2006: 150, 159-160, 164, 167-168, 170.

[41] Medrese için bkz. Erdem 1934; Şaman Doğan 1994.

[42] Cami için bkz. Erdem 1938a.

[43] Türbe için bkz. Şaman 1995.

(1340-55) tarafından 754/1345 yılında yaptırılmış *Medrese* günümüze gelememiştir. Yerleşimdeki ve başta Barla olmak üzere çevresindeki yapıların büyük bölümü Osmanlılar zamanına aittir.

Anadolu'nun en önemli uluslararası ticaret limanlarından birini başkent yapmış Antalya kolunun kuşkusuz en önemli yapısı *Antalya*'da kale içinde yer alan ve büyük bir yapı topluluğunun parçası olan *Yivli Minare Camisi*'dir. Aslında Selçuklu dönemine ait olan cami Zilkade 775/13 Mayıs 1374'de Mehmed Bey tarafından büyük ölçüde yenilenmiştir[44]. Eşdeğerde altı kubbeli yapı, kuşkusuz Bursa Ulu Camisi'nin Mengücekli ve Selçuklu çok kubbeli camileri dışındaki en önemli öncülüdür.

Resim 11: Antalya Yivli Minare Camisi, güneyden görünüm (Abdullah Deveci 2008)

Topluluğun diğer önemli yapısı, "*Zincirkıran*" unvanıyla tanınan *Mehmed Bey*'in 779 Şaban ayı sonları/1377 Aralık ayı sonlarında yapılmış sekizgen prizma gövdeli ve içten kubbe, dıştan ise sekizgen piramit külâhlı *Türbesi*'dir. Antalya çevresindeki en önemli yapı, *Korkuteli* ilçesindeki Yunus Bey zamanına (1300-24) ait 719/1319 tarihli *Emir Sinaneddin Medresesi*'dir[45]. Açık avlulu, iki katlı ve iki eyvanlı yapı, yine sütun başlıkları bezemeli Selçuklu medreseleri geleneğini devam ettirir.

Hamidoğulları'nın, Germiyanoğulları'nın egemen olduğu Afyonkarahisar'da da kısa süreli egemenliklerinden söz edilebilir. Afyonkarahisar'ın *Şuhut ilçesindeki* Hızır Bey'in oğlu Emir Muizeddin İbrahim tarafından 770/1368 yılında yaptırılmış tek mekânlı ve kubbe ile örtülü *Kubbeli Mescit* tümüyle yenilenmiştir.

Hamidoğulları döneminde Antalya ve Alanya limanları uluslararası ticaretin merkezi olarak Selçuklular zamanındaki önemini büyük ölçüde sürdürmüştür. Bu dönemde Anadolu'nun üç önemli ihraç limanından ikisidir, üçüncüsü ise Menteşeoğulları'nın uzun süre başkentliğini yapmış olan Balat (Palatia/Miletus)'tır. Özellikle İtalya ve Fransa şehir devletlerine, Mısır aracılığıyla Hindistan ve Yemen'e yoğun ihracatın yapıldığı bu limanların en önemli ihraç ürünleri arasında kırmızı sahtiyan, ipeğin yanı sıra her tür dokuma, halı ve kilim, zamk, reçine, zımpara taşı, bal, balmumu, tiftik, safran, susam, nohut ve kereste sayılabilir[46].

[44] Cami için bkz. Özgönül 1984: 40-44, 187-188.
[45] Medrese için bkz. Binler-Kılcı 1995; ayrıca bkz. Tuncer 1984.
[46] Bkz. Heyd 1975: 611-613.

Beylikler döneminin güçlü ve bir yandan Selçuklu geleneklerini sürdürürken öte yandan bazı önemli yeniliklere de damgasını vurmuş ***Candaroğulları Beyliği*** (1291-1461), Karadeniz'e açılan en önemli limanlardan biri olan Sinop ile Kastamonu çevresinde egemen olmuştur[47]. Beylik, sekizinci meliki olan İsfendiyar Bey zamanından (1440-48) başlayarak *İsfendiyaroğulları Beyliği* olarak adlandırılmıştır.

Candaroğulları Beyliği'nden dokuz melik 56, iki melik oğlu 2, iki melik annesi 2, bir melik eşi 1, bir melik kızı 1, yedi emir 7, bir hadım ağası 1, bir müderris 1, bir din adamı 1, iki ahi 2, bir tacir 1, konumu belirlenemeyen beş kişi 8 yapı olmak üzere toplam 83 yapı inşa ettirmiştir. Yapı çeşitliliği ile dikkati çeken örnekler arasında 24 cami, 2 mescit, 4 medrese, 1 mekteb, 1 kütüphane, 3 imaret, 4 tekke, 6 zaviye, 1 dergâh, 4 han, 1 bedesten, 11 hamam, 11 çeşme, 7 türbe, 2 kervansaray ile işlevi belirlenemeyen 1 yapı yer alır. Yapılardan beşi Türkiye dışında Bulgaristan'dadır. Camilerin çokluğu dikkat çekicidir. Kastamonu dışında 1 *Çarşı*'dan da söz edilmektedir. Ayrıca 2 cami, 1 medrese ve 1 içkale onarılmıştır[48].

Beyliğin kurucusu Candar Bey'in oğlu melik I. Süleyman Paşa (1300-1340)[49] 734/1333-34 tarihinde *Safranbolu*'da *Eski Cami* olarak bilinen ahşap tavanlı bir cami inşa ettirmiştir[50]. Caminin bitişiğindeki *Medrese ile Taşköprü*'deki günümüze gelememiş 729/1328-29 tarihli *Muzaffereddin Medresesi* de onun eseridir[51]. Ünlü âlim Mahmud Şirazî, Gazalî'nin İhyau'l-u'lumu'nun muhtasarı olan *İntihab-ı Süleymanî* adlı eserini Süleyman Paşa'ya ithaf etmiştir[52].

Kastamonu'daki *İbni Neccar Camisi* 754/1353 yılında "Neccar oğlu" olarak tanınan Hacı Nusret tarafından yaptırılmıştır[53]. Üç kubbeli son cemaat yeri bulunan cami tek mekânlıdır ve 10 m.yi aşan bir kubbeyle örtülüdür. Kastamonu Müzesi'ndeki ahşap kapı kanatları 9 Zilhicce 758/23 Kasım 1357'de Ankaralı *nakkaş Abdullah* tarafından yapılmıştır[54].

Resim 12: Kastamonu İbn Neccar Camisi (Muhammet Görür 2009)

[47] Candaroğulları Beyliği ve eserleri için bkz. Âli 1340/1921-22; Ülkütaşır 1949; Yücel 1970b ve 1980: 53-181; Uzunçarşılı 1984: 121-147, 213, 215, 219, 221; Sevim-Yücel 1989: 252-261; Tan 1989; Alp 2000; Özkarcı 2001b; Ender-Erek ve Teoman 2003; ayrıca bkz. Özkarcı 1992; Yılmaz 2000.
[48] Candaroğulları Beyliği kurucuları için bkz. Durukan 2006: 143, 145, 152-153, 155, 158-162, 168, 170.
[49] Süleyman Paşa için bkz. Ozanoğlu 1959e; Yazıcıoğlu 2003.
[50] Eski Cami için bkz. Mehmet Behçet 1341/1922-23: 61; Gökoğlu 1952: 346; Durukan 2003a: 24-27. Ayrıca bkz. Yazıcıoğlu 2003.
[51] Muzaffereddin Medresesi için bkz. Mehmet Behçet 1341/1922-23: 58.
[52] Bkz. Uzunçarşılı 1984: 142, 213.
[53] Bkz. Yavaş 1999.
[54] Bkz. Bilici 1988b: 87-89.

Yazarı bilinmeyen *Hülasa'tü't-Talab* adlı eser sekiz yapısı bilinen Kasım Bey adına Türkçe olarak yazılmıştır[55]. *Duruçay (Kemah) Köyü'ndeki* 765/1363-64 tarihli *Cami* İsmail Bey oğlu Halil Bey tarafından inşa ettirilmiştir[56]. Önünde üç bölümlü son cemaat yeri bulunan ahşap tavanlı caminin özellikle dışında yoğun devşirme malzeme kullanılmıştır. Dört sıra mukarnas kavsaralı alçı mihrabı geometrik motiflerle bezeli bir şeritle kuşatılmıştır. Yapım etkinliği açısından önemli bir evre de Celâleddin Bayezıd zamanıdır (1360-85). Yusufî, Ebu Mihnef'ten *Destan-ı Maktel-i Hüseyin Mesnevisi*'ni 763 Şevval/Temmuz 1362'de melik adına Türkçe'ye çevirmiştir[57]. Döneminin ve Beyliğin en dikkat çekici yapısı kuşkusuz *Kasabaköy*'deki Ramazan 768/Mayıs 1367 tarihli *Mahmud Bey Camisi*'dir[58]. Dıştan sade görünümlü yapının kirişlemeli ahşap tavanı, kalemişi bezemeleri, Sinop Ulu Camisi'ndekini anımsatan taş mihrabının süslemesi ve yine *nakkaş Ankaralı Mahmud*'un eseri olan ahşap kapı kanatları dikkat çekicidir[59]. Yapı, Beyşehir Eşrefoğlu Camisi'nin küçük bir örneğidir. Mahmud Bey'in 776/1374 tarihli bir vakfiyesi bulunmaktadır. Bu vakfiyede, Kasabaköy'deki arazisini camiye vakfettiği yazılıdır.

Resim 13: Kasabaköy Mahmut Bey Camisi, ahşap tavan (k_Dervis_Bey_00_IMG_0109)

Ahşap tavanlı diğer bir yapı *Araç ilçesi*ndeki konumu belirlenemeyen Muhammed tarafından yaptırılmış 776/1374-75 tarihli *Kötürüm Beyazıt Camisi*'dir. İsfendiyar Bey dönemine (1392-1443)[60] ait Taşköprü-*Bey Köyü'nde* de Safer 834/Eylül 1430 yılında Büyük Emir Efendi tarafından yaptırılmış ahşap tavanlı bir *Cami* bulunur. İsfendiyar Bey zamanında Beyliğin Kastamonu ve Sinop olmak üzere iki merkezden yönetildiği bilinmektedir. 1443 yılında *Sinop*'ta ölen *İsfendiyar Bey*, Ulu Cami avlusundaki kübik gövdeli ve kubbeyle örtülü *Türbesi*'ne gömülmüştür[61]. Zamanında *Kastamonu*'da Emir Şadi tarafından *mimar* İbrahim'e 816/1413-14 yılında bir *Rufaî Zaviyesi* inşa ettirilmiştir. İranlı şair Attâr'ın (ölümü 1299) yazdığı *Tezkiretü'l-Evliya*'nın ikinci çevirisi İsfendiyar Bey için yapılmıştır[62]. Sinop'lu hekim Mümin b. Mukbil tarafından yazılan göz hastalıklarıyla ilgili *Kitab-ı miftahü'n-nur ve Haza'inü's-sürur* adlı eser İsfendiyar Bey'e ithaf edilmiştir. İsfendiyar Bey'in emriyle üç yapısı (Şaban 865/Mayıs 1461

[55] Kasım Bey için bkz. Ozanoğlu 1959d. Hülasa'tü't-Talab için bkz. Uzunçarşılı 1984: 144, 221.
[56] Bkz. Durukan 1983.
[57] Yücel 1980: 69; Uzunçarşılı 1984: 143, 215.
[58] Bkz. Akok 1946; Tan 1982; Yaman 2000.
[59] Kapı kanatları için bkz. Bilici 1988b: 89-91.
[60] İsfendiyar Bey için bkz. Ozanoğlu 1959b.
[61] Türbe için bkz. Taeschner 1963.
[62] Bkz. Tekin 2002: 502.

tarihli *2 hamam ve 1 tekke*) bilinen oğlu İbrahim Bey'in[63] okuması için *Cevahirü'l-esdaf* (sedeflerin cevherleri) adlı Kur'an-ı Kerim tefsiri de yazdırılmıştır. Ayrıca, diğer oğlu Bafra valisi Hızır Bey adına 1414 yılında *Miracnâme* çevirisi yapılmıştır[64].

Candaroğulları'nın en ünlü meliki, İsfendiyar Bey'in torunu olan İsmail Bey'dir (1443-61)[65]. 30 yapıyla Beyliğin en etkin meliki olan İsmail Bey döneminde Candaroğulları en parlak zamanını yaşamıştır. Yine ahşap tavanlı örneklerden olan Araç-*Demirli (Küre-i Hadit) Köyü Camisi*, İsmail Bey tarafından 855/1451 yılında yaptırılmıştır[66]. Bu yapı, daha küçük boyutlu olmasına karşın Kasabaköy Mahmud Bey Camisi'nin sade bir örneğidir. Bitişiğinde bir *Türbe* yer alır. İsmail Bey Kastamonu İç Kale'de 858-861/1454-57 tarihli büyük bir *Külliye* (imaret, medrese, han, hamam, sıbyan mektebi ve türbe) inşa ettirmiş ve imareti için kapsamlı bir vakfiye düzenlettirmiştir[67]. Vakfiyeden, *Kastamonu*'da *Attarlar Çarşısı*'nda bir *Hanı* bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, *Kıyas ile Şeyh Veli zaviyeleri ve Ağçakavak Köyü'nde bir Ahi yeri*nin varlığı da öğrenilmektedir. İsmail Bey Külliyesi, Osmanlı Beyliği zamanında 14.-15 yüzyıllarda inşa edilmiş külliyeler gibi kısmen dağınık bir düzen yansıtmaktadır. *İmaret* ters T planlı Osmanlı örneklerinin devamı niteliğindedir. Güneydoğudaki tek katlı kübik *Türbe*si kubbeyle örtülüdür ve içinde beş sanduka bulunur. Kuzeydoğudaki *Medrese* tek katlı, açık avlulu ve tek eyvanlıdır. Güneybatıdaki *Sibyan Mektebi* kare planlı ve eyvan biçimli iki mekândan oluşur. Kuzeydeki *Han* kapalı iki bölüme sahiptir. Batıdan geçen yolun karşısında, eğimli bir arazi üzerindeki *Hamam* enine sıcaklıklı, orta bölümü kubbeli ve iki halvetlidir. Bu külliye, diğer çoğu örnekten daha geç tarihli olmakla birlikte, Beylikler döneminin, Osmanlı örnekleri de dahil en büyük programlı yapı topluluğudur.

Resim 14: Kastamonu İsmail Bey Külliyesi, güneybatıdan görünüm (Bülent İşler 2014)

İsmail Bey 865/1461 yılında hiçbir güçlük çıkarmadan Sinop'u Osmanlılara teslim etmiş, II. Mehmed kendisini Anadolu'dan uzaklaştırmak için *Filibe*'de (Plovdiv-Bulgaristan) dirlik

[63] İbrahim Bey için bkz. Ozanoğlu 1959a.
[64] Bkz. Uzunçarşılı 1984: 143, 213, 221.
[65] İsmail Bey için bkz. Ozanoğlu 1959c; Abdülkadiroğlu 1989; Çiftçi 1996.
[66] Bkz. Eser 1997.
[67] Külliye için bkz. Şahin-Morçöl 1987. Ayrıca bkz. Karabiberoğlu 1997.

vermiş; İsmail Bey ömrünün geri kalan bölümünü Filibe'de geçirmiş, 1475 yılında ölünce burada yaptırmış olduğu ve "*İbni Kasım*" adıyla tanınmış Bey Camisi'nin yanındaki *Türbesi*'ne defnedilmiştir. Her iki yapı da 1914 yılında yıktırılmıştır. Bu eserlerin dışında birçok yapı inşa ettirdiğini öğreniyoruz[68]. *Filibe*'de yapım etkinliklerini sürdürmüş, *Morkova Köyü'nde Mescit ve su yolları* yaptırarak vakıflar kurdurmuştur. Beyliğin bilim ve sanat hayatı İsmail Bey zamanında büyük gelişme göstermiştir. Âlim bir hükümdar olan İsmail Bey dönemi, Beyliğin kültürel açıdan en parlak zamanı olmuştur. Bilim adamları, edebiyatçılar ve diğer sanatçıları korumuş, onlara önemli görevler vermiş ve maaş bağlamış; böylelikle zamanında Kastamonu bu kişilerin toplandığı büyük bir kültür merkezi haline gelmiştir. Zamanın ünlü âlimlerinden Niksarlı Muhyiddin Mehmed, İsmail Bey adına *Kıraat-ı Sebaya dair Risale-i Münciye* (Yedi Okumaya dair Kurtarıcı Kitapçık) adıyla Türkçe bir tecrit (soyutlama) yazmış olan Ömer b. Ahmed, mütefekkir Seyyid Ali Acemi, matematikçi Fethullah Şirvanî, tabip ve edip Kemaleddin, *Miyarü'l-Eşar* (Şiir Ölçüsü) adlı eserin yazarı Halid b. Yunus, Tebrizli Mevlânâ Kemal, Kastamonulu edip ve şair Turabî, Senayî, eserlerinde İsmail Bey'i öven kasideler bulunan Hamidî, Sinoplu edip ve şair Mehmed ve Hakî'yi saymak mümkündür. İsmail Bey, Niksarlı Muhyiddin Mehmed için bir *Kütüphane* yaptırmış ve 300 kitap vakfetmiştir. Kendisinin de *Hulviyat-ı Sultanî/Şahî* adında İslâm hukukundaki (fıkhındaki) 1525 fetvayı içeren derleme bir eseri vardır[69]. Ayrıca, külliyesi içindeki türbesine Seyyid Alâeddin Ali Acemi ile Bektaş oğlu Safiyüddin adlı iki âlim defnedilmiştir.

Sinop Candaroğulları zamanında da önemli bir ticaret limanı olarak etkinliğini sürdürmüştür. Cenevizliler aracılığıyla Avrupa'ya götürülen malların arasında Kastamonu yöresinden elde edilen sof, en iyi cinsleri Kastamonu'da bulunan av kuşları (özellikle doğan ve şahin), Küre'de çıkarılan bakır baş yeri almıştır. Osmanlılar için en büyük önemi, Bursa-Tebriz kuzey ipek yolu üzerinde bulunmasıydı. 1333 yılında Kastamonu'ya gelen ünlü seyyah İbn Battuta da Kastamonu'nun çok gelişmiş büyük ve güzel bir belde olduğunu, her şeyin oldukça ucuza bulunabildiğini yazar. Ayrıca, köylerden birinde Fahreddin Bey tarafından yaptırılmış büyük bir *Dergâh* bulunduğunu, vakfın gelirleri ile *Tekke*'nin bakımının yapıldığını, vakfın gelirinden ayrıca bir *Hamam* inşa ettirdiğini, köyün ortasındaki *Çarşı*'nın gelirinin *Ulu Cami*'nin giderlerine harcandığını belirtmiştir. *İkinci Tekke*'nin bir dağın tepesinde bulunduğundan, kurucusunun Kastamonulu Ahi Nizameddin olduğundan söz eder. İbn Battuta'nın verdiği bilgilere ek olarak *Kastamonu*'da Evâsıt-ı Rebiyülevvel 703/1303 Ekim sonlarına ait vakfiyesi bulunan *Ahi Şorve (Şarva) Zaviyesi*'nin kurucusunun şeyh olduğu anlaşılmaktadır[70]. Sinop Beyliği sırasında *Azdavay İlçesi*'nde "*Dualı Seyyid Zaviyesi*" olarak bilinen bir *Tekke*'nin *Şeyh Mahmud* tarafından inşa ettirildiği İbrahim Bey'in (ölümü 1340) Arapça vakfiyesinde yazılıdır.

İsmail Bey zamanından önce de âlim ve sanatçıların saray tarafından korundukları ve melikler için eserler verdikleri bilinmektedir. Allame-i Şirazî Mahmud'un Süleyman Bey için yazdığı *İntihab-ı Süleymanî* adlı eseri, Gazalî'nin ünlü *İhyaü'l-ulumu'*nun kısaltılmış bir derlemesidir. İsfendiyar Bey'in emriyle yazılan *Cevahirü'l-esdaf* (Sedeflerin cevherleri) adlı Kur'an tefsiri ile Bafra valisi oğlu Hızır Bey için çevrilen ve yorumlanan *Sure-i Mülk* tefsiri bilinmektedir. 1414 yılında Hızır Bey için bir *Miracnâme,* kardeşi Kasım Bey adına *Hulasatü't-Talab* isimli Türkçe bir eser yazılmıştır. Mevlevî Yusuf adlı bir şair Kötürüm Bayezid için

[68] *Sinop*'ta *Demirli Mescit* karşısında Cemaziyelevvel 853/22 Haziran-21 Temmuz 1449 tarihli bir *Çeşme* ile yalnız kitabesi bulunan 855/1451 tarihli bir *Yapı, Araç'ta Han ve Çeşme,* Araç'ın *Oyacalı Köyünde* 852/1448-49 tarihli *Han, Boyabat'ta İmaret***,** Boyabat'ın *Mana kasabasında Mescit,* Araç'ın *Boyalı köyünde Cami, Bakır Küresi'nde Hamam***,** Taşköprü'nün *Gökçe kazası*nda kapalı tipte bir *Han ile Kemah köyünde Cami*.

[69] Bkz. Yücel 1980: 116; Uzunçarşılı 1984: 139, 144, 221. Ayrıca bkz. Abdülkadiroğlu 1989.

[70] Yücel 1980: 133.

Hüseyin'in şehadetini anlatan Ebu Mihnef'ten çevirdiği 3000 beyitlik manzum *Mesnevi*'yi yazmıştır[71].

Candaroğulları Beyliği'nin ticaret alanında da oldukça önemli olduğu anlaşılmaktadır. İhracat yaptığı devletlerin başında özellikle Cenevizliler gelmekteydi. Başta Kastamonu sahtiyanı olmak üzere her tür dokuma ürünleri Sinop ve Samsun limanları aracılığıyla dış ülkelere ihraç edilmekteydi.

Selçukluların etkisinde kalmış Beyliklerden sonra, Selçuklu sanatına yeni anlayışlar ekleyerek farklı üslûpların doğmasında önemli bir yeri olan Batı Anadolu Beylikleri üzerinde durulması uygun olacaktır. Kuzeyden başlanacak olunursa ilk beyliğimiz, yapım etkinlikleri hakkında çok sınırlı bilgilerimiz olan kısa ömürlü ***Karasioğulları***'dır (1303-45)[72]. Başkenti Balıkesir olan ve kökeninin Danişmendli Beyliği'ne (1071-1178) dayandığı anlaşılan Karasi Beyliği[73], Selçuklu Sultanı II. Mes'ud zamanında (1284-96/1302-10) uç beyi olarak antik Mysia bölgesine atanan Karasi Bey yönetimindeki Türk güçlerinin, bölgenin önemli merkezlerini ele geçirerek bağımsızlıklarını ilân etmesiyle kurulmuştur. Danişmendli Beyliği ortadan kalktıktan sonra Bizans sınırında uçbeyi olmuşlardır. Beyliğin kurucusu Karasi Bey Balıkesir ve Bergama fatihidir. Bu dönemden başlayarak Beyliğin başkenti Balıkesir olmuştur. Kısa sürede güçlenen Karasi Beyliği, Bizans Devleti ile Marmara Denizi'nin güneybatı kıyısından Edremit Körfezi'ne kadar uzanan bölgede egemen olmuş ve Çanakkale Boğazı'nın Asya kıyısını denetimi altında tutmuştur[74]. Beyliğin önemli bir kara ve deniz gücüne sahip olduğu anlaşılmaktadır[75]. Nitekim Şahabeddin el-Ömerî, şehirleri, kaleleri, askerleri Orhan İli'ninkinden fazla olan bu memleketin sahibinin (Karasioğlu Demirhan Bey) sayılmayacak kadar çok kudret ve nimete mâlik olduğunu; Yahşi Bey'in de on beş kadar şehri ve kalesi bulunduğunu yazmaktadır[76]. Uzunçarşılı, el-Ömerî'nin verdiği bilgilere dayanarak Karasioğulları'nın 40.000 süvarisi bulunduğunu öne sürer[77]. Karasioğulları'nın güçlü donanmasını da Şahabeddin el-Ömerî, "*gemileri denizde rüzgârın önünde uçarak gider, şehirler o gemilerden titrerdi*" ifadesiyle anlatır[78]. Osmanlıların Rumeli fethinde Karasioğulları donanmasından yararlandığının belirtilmesi de[79], beyliğin deniz gücünün somut bir göstergesidir. Karasi Beyleri, tek başlarına birçok deniz seferi düzenledikleri gibi, özellikle Aydınoğlu I. Umur Bey'in (1334-48) önderliğindeki büyük seferlere de Saruhanoğulları ile birlikte katılmışlardır[80]. 14. yüzyıldaki Haçlı Seferleri, özellikle 1334'deki Edremit Savaşı, Karasioğulları'nın Ege Denizi'nin kuzeyi ve Marmara Denizi'ndeki üstünlüğünü kırmak için doğrudan Yahşi Bey'e yönelik olarak düzenlenmiştir[81]. Anadolu'daki sahil beyliklerinin güçlenmesinden tedirgin olan Venedikliler, Türklere karşı bir birlik oluşturmak amacıyla Bizans Devleti'ni ve batılı ülkeleri ikna etmeye çalışmışlardır. Bunun üzerine, 1334 yılı Eylülünde Papalığa, Fransa'ya, Rodos'a, Venedik'e ve Kıbrıs'a ait gemiler Edremit (Adramyttion) yakınlarındaki Karasioğlu donanmasını yakmışlardır. Bununla birlikte, daha fazla ilerlemeye

[71] Bkz. Uzunçarşılı 1984: 213, 215, 221.
[72] Karasioğulları ve eserleri için bkz. Ahmed Tevhid 1327/1908; Mordtmann 1911; İsmail Hakkı 1341/1922-23 ve 1342/1925, Uzunçarşılı 1984: 96-103 ve 2000; Kâni 1936b; Artuk 1980-81; Sevim-Yücel 1989: 262-266; Zachariadou 1997; Zhukov 1997; Öden Günal 1999; Durukan 2003b-c; Günay 2005.
[73] Bu konudaki en önemli veri, Tokat Müzesi'nde bulunan ve Karasioğulları ailesinden olan Kutlu Melek ile oğlu Mustafa Çelebi'ye ait, ikincisi 818/1415 tarihli olan mezar taşı kitabelerinde karşımıza çıkmaktadır. Bkz. Uzunçarşılı 1346/1927: 43-44.
[74] Bkz. Zachariadou 1997: 243.
[75] Karasioğulları'nın deniz gücü için bkz. Kâni 1936b; Uzunçarşılı 2000: 84-85.
[76] Şahabeddin el-Ömerî 1929: 43. Ayrıca bkz. Uzunçarşılı 1984: 98.
[77] Uzunçarşılı 1988: 143.
[78] Şahabeddin el-Ömerî 1929: 43-44.
[79] Bkz. Halaçoğlu 1998: 61.
[80] Bkz. Uzunçarşılı1984: 100.
[81] Bkz. Lemerle 1957: 95-99; Atiya 1965: 112-113; Laiou 1970: 387-388.

cesaret edemeyen birlik donanması, 1334 yılı sonunda geri dönmek zorunda kalmıştır. Aynı yılın Aralık ayında Papa XII. John'un ölümü ve Yüzyıl Savaşları'nın başlamasıyla birlik dağılmıştır[82]. Karasioğulları'nın 1337'de, birçok gemi ile karşı sahile geçerek Trakya içlerindeki şehirleri yağmaladıklarından söz edilmesi de[83], çevredeki en güçlü donanmaya sahip beylik olduklarının diğer bir göstergesidir. Bu seferde donanmasının büyük bir kısmını yitiren Yahşi Bey'in, 1341 yılında Gelibolu Yarımadası'na çıkmayı denemesi, hâlâ güçlü bir donanmaya sahip olduğunu göstermektedir[84]. *Aydıncık (Edincik)'daki Tersane*'nin yanı sıra, Edremit Körfezi'nin Karasioğulları donanmasına üs görevi görmesi nedeniyle Öden, *Edremit Limanı'nda* da bir *tersane*nin olabileceğini belirtmektedir[85]. Karasi Beyliği'nin ünlü emirlerinden Ece, Evrenos ve Fazıl beyler aynı zamanda başarılı denizcilerdi ve Beyliğin Osmanlılar tarafından alınmasından sonra, özellikle Osmanlıların Rumeli fetihlerinde önemli görevler üstlenmişlerdi[86]. Karasi Beyliği'nin denizcilik alanındaki ileri düzeyde deneyimlerinin, Osmanlı Bahriye Teşkilâtı için kaynak, malzeme ve emsâl olduğu öne sürülmektedir[87].

Balıkesir Ovası'na ve batısını çevreleyen tepelerin eteklerine doğru uzanan kentin çok kısa bir zamanda geliştiği anlaşılmaktadır. 1333 yılında, Demirhan Bey zamanında Balıkesir'i ziyaret eden ve *Ahi Sinan Zaviyesi*'nde kalan ünlü seyyah İbn Battuta, kalabalık nüfusu, zengin ve renkli çarşıları olan bir kent olduğundan söz eder[88].

Karasi Bey'in ölümünden sonra Karasi Beyliği, merkezleri Bergama ile Balıkesir olan iki kola ayrılmış ve Osmanlı topraklarına ilk katılan beylik olmuştur. Bugüne kadar Karasioğulları'na ait kitabe bulunamamıştır. Karasioğulları beylerine ait sikkelerin azlığı da dikkat çekicidir. Karasi sikkeleri hakkında tek kaynak bilgisi Şahabeddin el-Ömerî'dedir. Yazar, Balıkesir (*Ekira*) dirheminin Orhan İli'ninki gibi, rıtlının sekiz Mısır dirhemi kadar, ölçeğinin ise bir mudd olduğunu belirtmektedir[89]. Bu verilerden, daha çok gümüş sikkelerin basıldığı anlaşılmaktadır. Yakın zamana kadar örneği bilinmeyen Karasioğulları sikkelerinden Yahşi Bey'e ait bir gümüş ve Yahşi Bey'in oğlu Beylerbeyi'ne ait bir bakır sikke Artuk tarafından tanıtılmıştır[90]. İki sikke de tarihsizdir ve darp yerleri belirtilmemiştir. Balıkesir'de Tuncer Şengün Kolleksiyonu'nda yer alan Beylerbeyi'ne ait dört gümüş ve bir bakır sikke ise Öden tarafından yayınlanmıştır[91]. Bu sikkeler de tarihsizdir ve darp yerleri bilinmemektedir. Zhukov, Beylerbeyi'ne ait sikkelerin 1344'lerde basıldığı kanısındadır[92]. Yazar, Sultan Orhan ve Karasioğulları tarafından 1340'ların ortasında bastırılan sikkelerin aynı tipte olduğunu ve ilk dönemde Karasi sikkelerinin tasarım açısından Osmanlı sikkelerini kendine benzettiğini belirtmektedir[93]. Tüm sikkeler, yuvarlak, dilimli ya da altıgen çerçeve içinde yazı içermektedirler ve dıştan inci dizisiyle çevrelenmişlerdir.

Beyliğin başkenti olan Balıkesir'de ve Bergama'da günümüze hiçbir Karasioğlu Beyliği eseri gelmemiş olması düşündürücüdür. Balıkesir'in *Edremit* ilçesindeki *Hekimzade Mevlana Yusuf Sinan/Kurşunlu Camisi*'nin haziresindeki mermer mezar taşındaki kitabeyi dikkate alan Balcıoğlu,

[82] Bkz. Laiou 1970: 387-388.
[83] Bkz. Gregoras 1855: 538.
[84] Bkz. Kantakuzenos 1830, s. 65-70; Uzunçarşılı 1984: 99; Sevim-Yücel 1989: 264; Öden 1999: 44
[85] Öden 1999: 81. Buna karşılık Halaçoğlu 1998: 61'de, Edincik'teki tersanenin Osmanlı Beyliği zamanında yapıldığını belirtmektedir.
[86] Bkz. Uzunçarşılı 1984: 102; Emecen 2003: 21, 31. Evrenos Bey için ayrıca bkz. Kâni 1936a.
[87] Bkz. Öden 1999: 82.
[88] İbn Batuta 1971: 42.
[89] Şahabeddin el-Ömerî 1929: 43-44.
[90] Artuk 1980-81: 282 (Yahşi Bey'in sikkesi), 284 (Beylerbeyi'nin sikkesi).
[91] Öden 1999: 86-89.
[92] Zhukov 1997: 258.
[93] Zhukov 1997: 261

700/1300-01 tarihinde ulemadan Yusuf Sinan tarafından yaptırılmış olduğunu öne sürmektedir[94]. Bu döneme ait olduğu bilinen ancak günümüze gelememiş iki yapı, 1333 yılında Balıkesir'i ziyaret eden İbn Battuta'nın *Seyahatnâmesi*'nde sözü edilen *Ahi Sinan Zaviyesi ile Okuf köyü* (Balıkesir) *Umur Bey Zaviyesi*'dir. Karasioğulları dönemi ve Osmanlı kaynaklarında, Balıkesir'deki başka hiçbir yapıdan söz edilmemektedir. Tümüyle yenilenmiş olan *Karasi Bey Türbesi*'nin, Karasi Bey tarafından yaptırıldığı öne sürülmektedir[95]. Günümüzde çok harap bir durumda olmakla birlikte *Eski Manyas'ta*, T planlı imareti, camisi, türbesi ve hamamıyla bir *yapı topluluğu* bulunmaktadır[96]. *İmaret*, daha sonra bazı beyliklerde, ama özellikle Osmanlı Beyliği'nde yaygın olarak karşımıza çıkacak Ters T planlı tipin ilk uygulaması olarak kabul edilebilir. Yapı topluluğu tümüyle almaşık teknikte yapılması ile de önemlidir. *Eski Manyas'ta* günümüze gelememiş bir *saray*dan da söz edilir.

Resim 15: Balıkesir Karasi Bey Türbesi, iç mekân, Karasi Bey sandukasının batı yüzü

Resim 16: Eski Manyas İmareti, kuzeyden görünüm

1305'lerde beyliğin başkenti olan Balıkesir ve çevresinde Türk nüfusunun hızla artmasında, bu çevreye 1306'larda yerleşmeye başlayan Türkmen aşiretlerinin de önemli rolü olmuştur[97]. Balıkesir ve çevresinde ticareti belirli kurallara bağlayan Ahi örgütlenmesinin, kara ve deniz ticaretinin gelişmesinde etkili olduğu bilinmektedir. El sanatları, özellikle dokumacılık ve dericilik önem kazanmıştır. Anadolu'dan İstanbul ve Avrupa'ya ihraç edilen ipekli kumaşların bir bölümü Balıkesir'den sağlanmaktaydı[98]. Ayrıca, Balıkesir'de bol miktarda üretilen ladinin (reçinenin) de Avrupa pazarlarına ihraç edildiği bilinmektedir[99]. Karasioğulları zamanında, Antalya'dan Bursa'ya uzanan "*Batı Anadolu Yolu*" Manisa-Balıkesir üzerinden geçmekteydi[100]. 1333 yılında Seyyah İbn Battuta da bu yoldan Balıkesir'e gelmişti. Ancak, Balıkesir'in 1345 yılında Osmanlıların eline geçmesinden sonra yörenin ekonomik önemi azalmış, Bursa ön plana çıkmıştır.

Germiyanoğulları (1260-1429), dönemin önde gelen beylikleri arasında yer almıştır[101]. Başkenti Kütahya olan Beylik, Uşak, Denizli ve Afyonkarahisar ile Manisa'nın doğusunda egemendi. Batı Anadolu'da Bizans gücünü kıran en önemli beyliktir. Aydınoğulları da uzun süre

[94] Balcıoğlu 1937: 58-59. Yapı hakkında bilgi için ayrıca bkz. Özdemir 2002: 23-29.
[95] Anonim 1982b: 1219.
[96] Bkz. Taeschner 1961.
[97] Balıkesir'deki Türkmen aşiretleri için bkz. Su 1938; Ayhan 1985.
[98] Uzunçarşılı 1984: 250.
[99] Uzunçarşılı 1984: 253.
[100] Uzunçarşılı 2000: 83.
[101] Germiyanoğulları ve eserleri için bkz. Halil Edhem 1326/1908; Ahmed Tevhid 1329/1911; Uzunçarşılı 1932 ve 1984: 39-54; Varlık 1974; Altun 1981-82; Sevim-Yücel 1989: 286-293; Uysal 1995, 2000 ve 2006; Ender-Erek-Teoman 2005; Yakupoğlu 2009.

onların egemenliği altında kalmıştır. Selçuklular zamanında önceleri Malatya çevresinde bulunan aşiret, 1241'de Baba İshak isyanının bastırılmasından sonra Kütahya çevresine yerleştirilmiştir.

Germiyanoğlu Beyliği'nde dört melik 23, bir melik babası 1, bir melik oğlu 4, dört emir 4, iki subaşı 2, bir âyan mensubu 1, bir kadı 3, üç din adamı 3, bir ahi 1, beş tacir 5, konumu belirlenemeyen onüç kişi 14 olmak üzere toplam 61 yapı inşa edilmiştir[102]. Yapıları arasında 10 cami, 2 mescit, 5 medrese, 2 kütüphane, 2 imaret, 2 mevlevihane, 1 tekke, 5 zaviye, 2 bedesten, 1 han, 6 hamam, 5 çeşme, 1 şadırvan, 4 saray, 7 türbe, 1 dış kale suru, 1 dış kale kapısı ile 4 kervansaray yer alır. Gemiyanoğulları en çok cami yaptırmıştır. Ayrıca Eğirdir'de 1 pazarın varlığı bilinmektedir. 1 cami ve 1 dış kale de onarılmıştır.

Beyliğin kurucusu, Selçukluların önde gelen emirlerinden olan, Ankara'daki günümüze gelememiş Kızılbey Camisi'nin 699/1299-1300 tarihli onarımını yaptıran ve ünlü ahşap minberine kitabesini koydurtan I. Yakub Bey'dir (1264-1327). 1307 tarihli *Han-ı Germiyan* unvanlı isimsiz sikke Yakub Bey'e aittir[103]. Yakub Bey öldüğünde *Ulupınar/Seydi Sultan Köyü'ndeki Türbesi*ne defnedilmiştir. Bu köyde, I. Yakub Bey'in babası *Alişir Bey'in Zaviyesi* ve Yakub Bey'in vakfı bulunduğu beratlardan anlaşılmaktadır. Yakub Bey'in Uşak'ın *Hacim köyünde* 721/1321 tarihli *Zaviye* vakfiyesi olduğu bilinmektedir. Günümüzde yalnızca giriş mekânı eyvan kuruluşundaki sekizgen planlı *Türbesi* ayaktadır. Ayrıca, *Sandıklı Kalesi* de Cemaziyelevvel 725/1325 yılı Nisanı'nda Yakub Bey'in emriyle *mimar Çoban* tarafından onarılmıştır. Dönemin diğer eserleri arasında en önemlisi, Emir Umur Bey tarafından 714/1314-15'de *Kütahya*'da yaptırılan *Vacidiye Medresesi*'dir[104]. Rasathane olarak kullanılmış yapı, kapalı avlulu Selçuklu medreselerinin plan şemasını, ortası açık büyük kubbesiyle sürdürmüştür.

Resim 17: Kütahya Vacidiye Medresesi, avludan ana eyvana bakış

I. Yakub Bey'in yerine geçen oğlu Mehmed Bey'in (1327-63) sikkesi ve eseri bilinmemektedir. Kardeşi Emir Musa Bey'in *Eğirdir*'de Rebiyülahır 765/Ocak 1364 tarihli *Mevlevihane Zaviyesi, Bedesteni, Dış Kale Suru ve Kapısı* bulunmaktaydı. 1348 yılında Kütahya'da yazılarak "*sahibü's-seyfi ve'l-kalem"* (kılıç ve kalem sahibi) olarak tanınan ve âlim bir kumandan olduğu bilinen Ahmed Bey'e ithaf olunan sarf'a (gramer) dair *Kâfiye şerhi* (uyak yorumlaması) bu

[102] Germiyanoğulları Beyliği kurucuları için bkz. Durukan 2006: 150, 152, 158-160, 164, 167-170.
[103] Bkz. Uzunçarşılı 1984: 43.
[104] Bkz. Sayılı 1948.

dönemin yazılı eserleri arasındadır[105]. Mehmed Bey'in yerine geçen oğlu Süleyman Şah (1363-86), "*Şah Çelebi*" unvanıyla da anılmaktaydı. Beyliğin en önemli kültür merkezlerinden olan Kütahya'daki sarayında âlimleri ve sanatçıları himaye ettiği bilinmektedir. Karamanoğulları'nın saldırılarından beyliğini korumak için 1378 yılında *Devlet Hatun* unvanıyla tanınan kızı Hondi Hatun'u Osmanlı meliki I. Murad'ın oğlu I. Bayezid'le evlendirmiştir. Süleyman Şah Kütahya ve çevresini Osmanlılara bırakıp önce Afyonkarahisar'a, sonra *Kula*'ya çekilmiş, vefatından sonra orada yaptırmış olduğu *Gurhane Medresesi*'ndeki kübik gövdeli ve kubbeyle örtülü *Türbesi*'ne defnedilmiştir. Süleyman Şah'ın *Afyonkarahisar'daki Sarayı*'ndan kaynaklarda söz edilir. Günümüze gelememiş *Afyonkarahisar*'daki *İki Lüleli Çeşme* kitabesine göre 774/1372 yılında Süleyman Şah'ın emriyle yapılmıştır. *Kütahya*'daki yenilenmiş kare planlı ve kubbeli *Yukarı Kale Mescidi* de 779/1377-78 yılında Süleyman Şah tarafından yaptırılmıştır. Dönemin önemli eserler arasında *Kütahya*'daki 779/1377-78 tarihli *Kurşunlu Cami*'den söz edilebilir. Ahilerden Şeyh Muhammed tarafından yaptırılmış cami, üç bölümlü, ortası aynalı tonozlu ve yanları kubbeli son cemaat yeri ile kare planlı, tek mekânlı ve üçgen kuşakla geçilen kubbeyle örtülü ibadet mekânından oluşur. Günümüzde tümüyle yenilenmiş tek mekânlı ve kubbeli, önünde L biçimli son cemaat yeri bulunan 6 Zilhicce 780/26 Mart 1379 tarihli *Sandıklı Ulu Camisi* Emir Bahaeddin Ömer tarafından *mimar* Naib Aydemir'in yönetiminde yapılmıştır[106]. *Afyonkarahisar*'daki tek mekânlı ve kubbeyle örtülü küçük boyutlu *Arasta Camisi* ise Şaban 756/1355 Ağustosu'nda Hacı İsmail tarafından yaptırılmıştır. 14. yüzyılın son çeyreğine yerleştirilen *Kütahya*'daki yapım tarihi ve kurucusu bilinmeyen, bugün tümüyle yıkılmış olan *Balabaniye Medresesi* 1876 yılında tekkeye dönüştürülerek Halvetîler tarafından kullanılmıştır.

Germiyanoğulları'nın ticaret etkinliklerinde Kütahya'nın yanı sıra Afyonkarahisar'ın da önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim Kütahya-Afyonkarahisar yolu üzerinde yer alan ve kitabesi bulunmayan kapalı tipteki *Eğret Han* 1370-80'lere, aynı güzergâhta Çakırsaz köyündeki kapalı tipte *Çakırsaz Hanı* ile aynı yol üzerinde Yeniceköy yakınında bulunan yine kapalı tipteki *Yeniceköy Hanı* 14. yüzyıla, Uşak'a bağlı *İnay Köyü'ndek*i kapalı tipte *Han* ise 14. yüzyılın 2. yarısına yerleştirilebilir.

Bu dönemde, yapım etkinliklerinin yanı sıra Ahmedî, Şeyh oğlu Sadreddin Mustafa ve Ahmed Dâî gibi âlim ve şairler Süleyman Şah'ın sarayında çeşitli toplantılarda yer alan en önemli sanatçılar arasındaydılar. Süleyman Şah'ın defterdarı (Maliye Bakanı), nişancısı (Dışişleri Bakanı) ve veziri olan Şeyh oğlu Sadreddin Mustafa, Süleyman Şah'ın emriyle *Marzubannâme* (Uçbeyi kitabı) *ile* siyasal ve toplumsal içerikli *Kabûsnâme* (Öğütler kitabı) adlı Farsça eserleri Türkçe'ye çevirmiştir. Ayrıca, Süleyman Şah için mesnevi tarzındaki *Hurşidnâme* adlı Farsça eseri Türkçe'ye çevirmeye başlamış, ancak eser tamamlanmadan Süleyman Şah'ın ölümü üzerine 1387 Mayısı'nda tamamladığı ve içinde Süleymanşah'ı öven dizelerin yer aldığı bir aşk öyküsünü (İran hükümdarlarından birinin kızı Hurşid/Güneş ile Batı hakanının oğlu Ferahşâd'ın aşkı) konu alan çevirisini Afyonkarahisar'ı zapteden I. Bayezid'e sunmuştur. 1390 yılında Afyonkarahisar'da öldüğü anlaşılan Kirmanlı şairin mezar taşı, 1927 yılında Afyonkarahisar'da Büyük Mezarlık arsasında Kadınana İlkokulu temel kazısında bulunarak İzmir Müzesi'ne taşınmıştır. 14. yüzyıl şair ve âlimlerinden Germiyanlı Ahmedî de, ünlü *İskendernâme* adlı eserini Süleymanşah namına manzum olarak yazmaya başlamış, ancak onun ölümü üzerine Osmanlı sarayına giden şair *Âl-i Osman* bölümünü de ekleyerek 1389 yılında Süleyman Şah'ın damadı I. Bayezid'in oğlu Süleyman Çelebi'ye ithaf etmiştir. Ahmedî'nin tıbba ve sağlık korumasına dair kaleme aldığı *Tervihü'l-Ervah (*Ruhların rahatlatılması*)* adlı manzum eseri de belirtilebilir[107]. 14. yüzyılda tıp, matematik ve

[105] Bkz. Uzunçarşılı 1984: 213.
[106] Bkz. Uysal 1993.
[107] Bkz. Taceddin İbrahim 1939; Ahmedî 1949; Şehsuvaroğlu 1954. İskendernâme için ayrıca bkz. Bağcı 1989.

tasavvufa ait çok sayıda eser yazıldığı kaynaklarda belirtilmektedir[108]. Süleyman Şah'ın Denizli'de basılmış çok sayıda gümüş sikkesi olduğu bilinmektedir. Ancak, Kütahya'da ya da Afyonkarahisar'da basılmış hiçbir sikkesi bulunamamıştır.

Resim 18: Kütahya Yakub Bey İmareti, doğudan görünüm (Muhammet Görür 2001)

Germiyanoğulları'nın en önemli meliki, babası Süleyman Şah'ın yerine başa geçen II. Yakub Çelebi'dir (1388-90 ve 1402-29). 1410 yılında Bursa'yı kısa süreli işgal ettiği bilinmektedir. Yakub Bey'in yerine bırakacak bir oğlu olmadığından, seksen yaşını aşınca Beyliği Osmanlılara vermeyi düşündü ve II. Murad'la yaptığı görüşmeden sonra vasiyetnamesini de bu arzusuna göre hazırlattırdı. Bir yıl sonra 1429 yılında vefat eden Yakub Bey, *Kütahya*'da yaptırmış olduğu *İmareti*'nin *Türbesi*'ne gömüldü. İmareti için hazırlatmış olduğu taş vakfiyesi, Beylikler döneminin en kapsamlı vakfiyesidir. Bir *Külliye* olarak düşünülmüş 814/1411-12 tarihli yapı topluluğu *imaret, medrese, mescit, türbe, kütüphane, hamam ve şadırvan*dan oluşmaktaydı. Günümüze yalnızca imaret, türbe ve kütüphanesi gelebilmiş külliye, Beylikler döneminin en büyük programlı yapı topluluklarındandı. *İmaret*, revaklı ve üç kubbeli içe alınmış giriş bölümü ile Ters T planlı ve üç eyvanlı, tüm birimlerin kubbeyle örtülü olduğu bir plan şemasına sahiptir. Kare planlı ve eyvan biçimindeki *Türbesi* imaretin güney eyvanına açılmaktadır. Yapıdan bağımsız, Ulu Cami'nin güneybatı köşesindeki *Kütüphane* dikdörtgen planlıdır; kubbeli eyvan biçimindeki kare mekânın doğusunda enine dikdörtgen planlı ve sivri tonoz örtülü bir eyvan yer alır. Pek çok vakfiyede imaretlerde misafirlik üç gün kabul edildiği halde, kendisi bunu uygulamayarak misafirin istediği kadar ücret ödemeden kalmasını, hasta olursa hekim getirilmesini, ölürse defnedilmesini vakfiyesine koydurtmuştur. İmaretin Türkçe vakfiyesinden, *Sandıklı*'daki *Büyük Hamam*'ın dedesi Umur Bey'e ait olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, *Tonozludağı'nda Hoca Ömer Hamamı, Kütahya'da Yeni Hamam ile Subaşı Hamamı*'nın varlığı öğrenilmektedir. Yakub Bey'in *Afyonkarahisar'da Sarayı* bulunduğundan da kaynaklar söz eder.

Kitabesi ve vakfiyesi bulunmamakla birlikte 14. yüzyıl sonu-15. yüzyıl başlarına yerleştirilen *Kütahya*'daki *Balıklı Tekkesi*, üç bölümlü, ortası kubbeli, iki yanı beşik tonozlu çift katlı giriş bölümünden geçilen kubbeli sofa ve tonozlu eyvan ile batısındaki dikdörtgen planlı ve tonozlu yan mekândan oluşmaktadır[109]. Doğu yan mekân yıkılmıştır. Ulu Cami yakınındaki yapım tarihi ve kurucusu bilinmeyen, ancak araştırmacılarca 14. yüzyıla yerleştirilen *Mevlevihane* 19.

[108] Bkz. Uzunçarşılı 1984: 212, 216-217.
[109] Bkz. Altun 1978; Eren 1993.

yüzyılda yapılan onarımlarla bugünkü biçimini almıştır[110]. Kareye yakın dikdörtgen planlı yapının ortasında semahane bulunur. Kitabesi ve vakfiyesi bulunmamasına karşın 14. yüzyıl sonlarına tarihlenen *Kütahya*'daki tek mekânlı sıcaklık bölümü olan *Saray Hamamı* büyük ölçüde yenilenmiştir. Tümüyle değişime uğramış ve günümüzde bitpazarı olarak kullanılan kitabesiz *Küçük Bedesten* 14. yüzyıl sonlarına yerleştirilmektedir. Yapı, plan şemasıyla bedestenden çok kapalı çarşıya benzemektedir. 14. yüzyıl sonlarına yerleştirilen *Kapan Hanı*'nın ise yalnızca kitabeli kapısı günümüze gelebilmiştir. Kitabeden yapının 1506-07 yılında onarıldığı anlaşılmaktadır. *Kütahya*'daki kitabesi bulunmayan ve Yakub Çelebi İmareti ile Vacidiye Medresesi arasında yer alan *Ulu Cami*'nin vakfiyesi 813/1410-11 tarihlidir. Yapı günümüze kadar birçok onarım geçirerek özgünlüğünü yitirmiştir. Beş bölümlü (orta bölüm kubbe, yanlar aynalı tonoz) son cemaat yeri bulunan cami düzensiz çok bölüntülü, ortada iki büyük ve güney köşelerde iki küçük kubbeyle örtülüdür; diğer birimler ise yarım kubbelidir. Ünlü din âlimlerinden Kadı *İshak Fakih'in Kütahya'daki* 837/1434 tarihli üç kubbeli son cemaat yeri ve tek bölümlü ibadet mekânı bulunan *Camisi ile Medresesi*, Germiyanlı geleneklerinin uzantısıdır. Son cemaat yerinin batı bölümünde kurucusunun *Türbesi* yer almaktadır. Yapının 825/1422 tarihli vakfiyesinden *çeşmesi, zaviyesi ve kütüphanesi* de bulunduğu anlaşılmaktadır[111]. Germiyanoğulları yapı geleneği, Osmanlı egemenliğine geçişinden çok sonraya ait olmakla birlikte, *Kütahya*'daki Yakub Bey'in subaşısı *Hisarbeyoğlu* Mustafa Bey'in 1487 tarihli almaşık teknikteki tek mekânlı ve son cemaat yeri üç kubbeli *Camisi* için de geçerlidir.

Bu dönemde, diğer sanat etkinliklerine kısaca bakacak olursak; Osmanlı şairleri olarak ün kazanan Şeyh oğlu Sadreddin Mustafa ve Ahmedî'nin yanı sıra şairlerin şeyhi kabul edilen Şeyhî Sinan ile Ahmed Dâî de Yakub Çelebi'nin sarayının ünlü şairlerindendi[112]. Şeyhî Sinan Yakub Çelebi için *mersiyeler ve kasideler* yazmıştır. Ahmed Dâî ise, aslı Arapça ve rüya tabirleriyle ilgili olan *Tabirnâme* adlı eseri Farsça'dan Türkçe'ye çevirmiştir. Ünlü şair Şeyh oğlu Sadreddin Mustafa *Kenzü'l-kübera* (Büyüklerin hazinesi) adlı siyaset ve ahlâk konusundaki eserini 1400 yılında tamamlamış ve önceleri Germiyanoğulları'nın çaşnıgiri iken sonradan Osmanlı sarayında görev yapan Paşacık Ağa'ya ithaf etmiştir.

Yakub Bey'in çok sayıda gümüş sikkesi bulunmaktadır. Germiyanoğulları'nın ticaret alanında da önemli etkinliklerde bulundukları anlaşılmakta, mallarını Menderes ırmağından Aydınoğulları ve Menteşeoğulları aracılığıyla deniz yoluyla ihraç ettikleri bilinmektedir. Bu malların arasında nar şarapları, pirinç, halı ve kilim de dahil olmak üzere çeşitli dokuma ürünleri, şap ve gümüşün yanı sıra özel yetiştirilmiş atlar başta gelmektedir. Ticaret ilişkileri bulunan ülkeler arasında Venedik'in dışında Cenevizliler, Floransalılar ve Napolililer önde gelmekteydi.

Batı Anadolu'daki diğer önemli bir beylik ***Saruhanoğulları***'dır (1300-1410)[113]. Başkentleri Manisa olan Beylik önceleri Germiyanoğulları'na bağlıydı. Yine ilk başlarda Germiyanoğulları'na bağlı olan Aydınoğulları ile birlikte Batı Anadolu'yu Cenevizliler, St. Jean Şövalyeleri ve Bizanslılara karşı korumakla görevlendirilmişlerdi. Saruhanoğulları'nın yayılım alanı yaklaşık eski Lidya bölgesiydi. Beyliğin kurucusu olan Saruhan Bey zamanında (1300-45) tesis edilen donanma ile Foça, Naksos ve Sakız adalarındaki Cenevizliler ve Midilli vergiye bağlanmıştır. Bazen yalnız,

[110] Bkz. Özönder 1993; Parlak-Tanrıkorur 2003.

[111] Bkz. Altun 2000.

[112] Şeyhoğlu Sadreddin Mustafa için bkz. Şeyhoğlu Mustafa 1973, 1979 ve 1991; Özkırımlı 1984c; Anonim 1998b. Şeyhî Sinan için bkz. Olgun 1935; Timurtaş 1968; Özkırımlı 1984b; Bilgin 1991-92; Anonim 1998a; Akkılıç 2002c. Ahmed Dâî için bkz. Timurtaş 1954; Özmen 1984.

[113] Saruhanoğulları ve eserleri için bkz. Ahmed Tevhid 1327/1909a; Uzunçarşılı 1347/1929: 55-70, 74-76 ve 1984: 84-91; Berköz 1937; Irmak 1937; Gökçen-Uluçay 1939; Ünver 1943; Karadanışman 1977; Acun 1999a; Köklü 1983, 1984 ve 2008; Emecen 1989, 1997 ve 2006; Sevim-Yücel 1989: 301-305; Zhukov 1997; Eravcı-Korkmaz 1999; Demirkol 2002; Korkmaz 2002; Şimşirgil 2002. Ayrıca bkz. Yakut 2002.

bazen de Aydınoğulları donanmasıyla ortak deniz seferleri yapıyorlardı. Nif'i (Kemalpaşa) de Saruhan Bey'in kardeşi Ali Paşa fethederek kendisine başkent yapmıştı.

Saruhanoğulları Beyliği'nden dört melik 24, bir melik torunu 2, bir melik eşi 5, iki emir 3, iki saray mensubu 3, yirmi din adamı 23, bir ahi 1, iki tacir 2 olmak üzere 63 yapı inşa ettirmişlerdir. Yapıları arasında 7 cami, 10 mescit, 3 medrese, 1 imaret, 1 mevlevihane, 2 tekke, 23 zaviye, 2 hamam, 6 çeşme, 5 türbe ve 3 köprü sayılabilir[114]. Zaviyelerin çokluğu özellikle dikkat çekicidir.

Resim 19: Manisa Saruhan Bey Türbesi, kuzeybatıdan görünüm (Nejdet Bilgi 2014)

1345 yılında vefat eden *Saruhan Bey'in Türbesi* tarihsizdir[115]. Araştırmacılar yapının torunu İshak Çelebi (1362-88) tarafından yaptırıldığını öne sürerler. Dikdörtgen planlı türbe örtü sisteminde ikiye bölünerek güney bölümü üçgen kuşaklı kubbe, kuzeyi ise sivri tonozla örtülüdür. Doğusuna bitişik duvar kalıntısı, yanında başka bir yapının varlığını düşündürmektedir. Günümüze gelemeyen *Zaviye*'nin türbenin karşısında olduğu bilindiğinden, belki de bu kalıntı başka bir yapıya ait olabilir. Kesin yapım tarihi bilinmemesine karşın araştırmacılarca Saruhan Bey zamanına yerleştirilen altı yapıdan ikisi mescit (*Kale ve Saruhan Bey*), biri ahşap köprü (*Gediz üzerindeki Saruhan Bey*), üçü ise *Çeşme*'dir. Söz konusu yapılardan yalnız tek mekânlı *Kale Mescidi* ayaktadır.

Hakkında ayrıntılı bilgimiz olmayan Saruhan Bey'in oğlu Fahreddin İlyas Bey zamanı (1345-62) daha çok Bizanslılarla mücadelelerin yaşandığı bir dönemdir. Melikin hiçbir yapısı belirlenememiştir. Bilinen tek yapı, Evâil-i Cemaziyelevvel 764/Şubat 1363'te yaptırılmış olan *Hacı İlyas Bey Mescidi*'dir[116]. Önünde iki kubbeli son cemaat yeri bulunan tek mekânlı mescit tromp geçişli bir kubbeyle örtülüdür. Selçuklu geleneklerini tekrarlayan mescidin önemi, Saruhanoğulları döneminin ilk kitabeli yapısı olmasıdır.

[114] Saruhanoğulları Beyliği kurucuları için bkz. Durukan 2006: 149, 155, 159-160-162, 167, 169-170.
[115] Bkz. Bilgin 1983.
[116] Bkz. Ersoy 1943; Karakaya 2000.

Saruhanoğulları'nın en ünlü meliki, bazı kitabelerinde "*sultan*" ve "*han*" unvanlarını kullanmış ve oniki yapıya damgasını vurmuş İlyas Bey oğlu İshak Çelebi'dir (1363-88)[117]. Kuşkusuz döneminin en önemli yapım etkinliği, altı yapıdan (cami, medrese, türbe, hamam ve iki çeşme) oluşan ve kale surları dışında Sipil dağı eteklerinde yer alan *Ulu Cami Külliyesi*'dir[118]. Kitabesine göre *Cami* 768/1366-67 yılında İshak Çelebi tarafından yaptırılmıştır. Cami, üç yandan revaklı ve iç mekânın planını büyük ölçüde tekrarlayan avlu ile çok bölüntülü ve mihrap önü kubbeli ibadet mekânından oluşur. Mihrabın önündeki kare birim sekiz desteğe oturan 10.80 m. çapında pandantif geçişli bir kubbeyle örtülüdür. Diğer birimler ise kubbemsi tonozlarla örtülmüştür. Yapı mimari özellikleriyle merkezi tipteki Beylikler ve özellikle de Osmanlı camilerine geçişi temsil eder. Kuşkusuz bu gelişimin ilk örneği, Silvan'daki Artuklulara ait 1152-57 tarihli ve 13.50 m. çapında mihrap önü kubbesi bulunan Ulu Cami'dir. Abanoz ağacından yapılmış gerçek kündekârî tekniğindeki 778/1376-77 tarihli minberin ustasının *amel-i* ünlü Gaziantepli El-Hac Mehmed, *hattat ve nakkaşının* Fakih olduğu kitabelerinden anlaşılmaktadır. Gaziantepli usta, bu yapıdan 24 yıl sonra I. Bayezid'in emriyle Bursa Ulu Camisi'nin minberini de yapmıştır. Caminin batısına bitişik *Medrese*, kitabesine göre 780/1378-79 yılında İshak Çelebi tarafından *mimar* Emet'e yaptırılmıştır. Selçuklu plan şemasını tekrarlayan yapı açık avlulu, iki katlı ve tek eyvanlıdır. Medresenin doğu kanadında, caminin batısında *İshak Çelebi Türbesi* yer alır. Medresenin odası konumundaki türbe, İshak Çelebi'nin vefatı üzerine 1388 yılında türbeye dönüştürülmüştür. Dikdörtgen planlı türbenin örtü sistemi ikiye bölünmüş, güneyi pandantif geçişli kubbeyle, diğer bölümü sivri tonozla örtülmüştür.

Resim 20: Manisa Ulu Camisi ve Medresesi, güneydoğudan görünüm (Sema Gündüz Küskü 2012)

[117] İshak Bey için bkz. Emecen 2000b.
[118] Bkz. Acun 1985. Cami ve Medrese için ayrıca bkz. Gökçen 1938; Ersoy 1942a-b. Hamam için bkz. Karakaya 1993.

Resim 21: Manisa Mevlevihanesi, güneybatıdan görünüm (Nejdet Bilgi 2014)

Milli Park içerisindeki *Mevlevihane* de 770/1368-69 yılında İshak Çelebi tarafından *mimar* Emet'e yaptırılmıştır[119]. İki katlı yapı Osmanlı döneminde birçok kez onarım geçirmiştir. Alt kat kapalı avlulu ve üç eyvanlı medrese plan şemasını yansıtır. Orta bölüm kubbe, diğer mekânlar tonoz örtülüdür. Üst kat alt katın planını yineler[120]. Günümüze özgün durumunu koruyarak gelebilmiş en erken tarihli Beylikler dönemi mevlevihanesidir. Yapım tarihi bilinmeyen, ancak araştırmacılarca 14. yüzyıl sonlarına tarihlenen bir yapı topluluğu (mescit, hamam ve türbe) da İshak Çelebi'nin eşi Gülgün Hatun'a aittir. Bu yapılardan *Dere Mescidi* tek mekânlı ve üçgen kuşaklı bir kubbeyle örtülüdür. *Dere Hamamı* dört eyvanlı ve dört halvetli tiptedir. *Gülgün Hatun (Yedikızlar) Türbesi* ise batı-doğu doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Askı kemerle ikiye bölünen iç mekânın batısı kare planlı ve köşe üçgenleriyle geçilen kubbeyle, doğusu dikdörtgen planlı ve beşik tonozla örtülüdür. Ayrıca Gülgün Hatun'un günümüze gelememiş bir *Zaviye* ve bir *Çeşme* yaptırttığı da bilinmektedir.

Resim 22: Manisa Gülgün Hatun (Yedikızlar) Türbesi, kuzeydoğudan görünüm (Sema Gündüz Küskü 2012)

[119] Evliya Çelebi 1935: 31'de, tarihi bilinmeyen Kemalpaşa (Nif) Emet Bey Camisi'nin aynı sanatçıya ait olduğu öne sürülmektedir.
[120] Mevlevihane için bkz. Acun 1991.

İshak Bey dönemi eserleri arasında ilginç bir türbe yer almaktadır. 1371 tarihli vakfiyesine göre tarihlendirilen *Revak Sultan Türbesi*'nin karşısında, günümüzde mevcut olmayan Halvetilere ait bir *Zaviye*'nin bulunduğu bilinmektedir. Kare planlı Türbe içten tromp geçişli sekiz dilimli bir külâhla örtülüdür ve önünde derin kemerli bir niş görülür. Yapıda Bizans dönemine ait ilginç devşirme parçalar dikkati çeker[121].

Resim 23: Manisa Revak Sultan Türbesi, güney cephedeki Bizans mozaiği

Saruhanoğulları'nın son meliki olan Hızır Şah'ın (1388-90 ve 1402-10) beş yapısından hiç biri günümüze gelememiştir. Manisa dışındaki eserleri arasında *bir Cami, bir İmaret, bir Medrese ve iki Zaviye* bulunmaktaydı. Hassan adlı bir şairin Hızır Şah namına yazılmış bir kasidesi de bilinmektedir[122]. *Manisa* Müzesi'ndeki kitabesine göre, ayakta olmayan *Kirdeci Baba Mescidi* 795/1392-93 tarihinde Kirdeci İsmail tarafından yaptırılmıştır. Saruhanoğulları'na ait başka eserler hakkında pek bilgimiz yoktur. Yalnız Nasır-ı Tusî'nin *Kitab-ı Bahnâme-i Şahî* adlı eseri Selahaddin adlı bir kişi tarafından Saruhan Bey'in torunu Yakub Bey'in emriyle Farsça'dan Türkçe'ye çevrilmiştir[123].

Bu dönemde, ticari açıdan en önemli merkezler arasında, Saruhanoğulları'na ait Foça da sayılabilir. Ancak bu liman 15. yüzyılın ortalarında önemini yitirmiştir. Foça'nın özellikle kırmızı sahtiyanı ve şap madenleri ünlüydü. Şap madenleri Saruhanoğulları zamanında Cenevizliler tarafından işletiliyor ve vergisini Saruhanoğulları Beyliği alıyordu. Batı ülkeleri ile yapılan ticaret etkinliği bağlamında Saruhan Bey'in gümüş *Gigliati* sikkeler bastırttığı da bilinmektedir[124].

Batı Anadolu'daki diğer önemli bir beylik, İzmir ve Aydın çevresinde egemen olan ***Aydınoğulları***'dır (1300-1425)[125]. Saruhanoğulları gibi önceleri Germiyanoğulları'na bağlı olan Aydınoğulları Ege kıyılarında, Menteşeoğulları ile birlikte en büyük iki güçten biriydi. Beyliğin kurucusu Aydın Bey zamanında (1300-07) Aydın, Mehmed Bey (1307-34) ve I. Umur Bey (1334-48) dönemlerinde Birgi, Hızır Bey (1348-60) ve İsa Bey (1360-1400) zamanlarında Selçuk

[121] Türbenin güney cephesindeki Bizans mozaik parçası için bkz. Eyice 1963: 380.
[122] Bkz. Uzunçarşılı 1984: 88.
[123] İstanbul Üniversitesi Tıp Tarihi Enstitüsü Kütüphanesi'nde bulunan eser için bkz. Ünver 1943; Uzunçarşılı 1984: 90, 218.
[124] Bkz. Uzunçarşılı 1984: 90.
[125] Aydınoğulları Beyliği ve eserleri için bkz. Niemann 1906; Ahmed Tevhid 1327/1909a; Uzunçarşılı 1347/ 1929: 105-141 ve 1984: 104-120, 212-213, 216, 230; 235-236, 247-249, 252, 255;Türker 1938; Yelken 1941 ve 1942; Akın 1968; Lemerle 1957; Taneri 1975; Zachariadou 1976 ve 1983; Ölçer 1985; Sevim-Yücel 1989: 267-278; Arıkan 1990; Aslanoğlu 1994; Kalfazade Ertuğrul 1996 ve 1998; Şeker 1997; Öden 2002; Koca 2006. Ayrıca bkz. Aydınoğlu 1986; Pakben 1987; Ertuğrul Kalfazade 1995; Özkan 2003; Uğur 2006.

(Ayasulug), Musa Bey (1400-03) ile II. Umur Bey (1403-05) ve Cüneyd Bey (1405-25) dönemlerinde İzmir başkent olmuştur. Mehmed Bey'in oğlu Tire valisi Süleyman Şah, Menteşeoğlu Orhan Bey'in kızı ile evliydi[126]. İsa Bey'in kızı Hafsa Hatun ise I. Bayezid'le evlenmişti. II. Umur Bey'in eşinin de Menteşeoğulları ailesinden olduğu belirtilir. Cüneyd Bey'in kızı Arnavud beylerinden Andula ile evlenmiştir.

Aydınoğulları Beyliği'nden sekiz melik 37, bir melik oğlu 3, iki melik torunu 3, dört melik kızı 9, bir melik eşi 2, bir melik torunu 6, iki emir 2, üç kadı 6, altı din adamı 8, iki ahi 12, konumu belirlenemeyen dört kişi 4 yapı olmak üzere 93 yapı inşa ettirmiştir[127]. Bu dönem eserleri arasında 21 cami, 5 mescit, 6 medrese, 1 mekteb, 2 darülhuffaz, 2 imaret, 26 zaviye, 1 bedesten, 2 han, 9 hamam, 3 çeşme, 1 saray, 1 tersane, 12 türbe, 1 kervansaray ile 1 köprü yer alır. En çok zaviye ve cami yapılmıştır.

Beyliğin en önemli fetih hareketlerinden biri, daha önceleri Çaka Bey'in egemen olduğu İzmir'in 1310 ve 1326 yıllarında bütünüyle Mehmed Bey (1307-34) tarafından yeniden fethidir. 1310 yılından sonra Selçuk (Ayasulug), Tire, Sultanhisarı ve Ödemiş (Bodemya) de Aydınoğulları'nın eline geçmiştir. Mehmed Bey, İzmir'i almadan önce Selçuk'ta ilk donanmasını kurarak denizciliğe başlamış, Cenevizliler'in elindeki İzmir'in sahil kesimini ele geçirdikten sonra orada da bir donanma kurmuştur. Sakız, Bozcaada, Eğriboz, Mora ve Rumeli sahillerine başarılı akınlar yapmıştır. 1334 yılında bir av sırasında suya düşüp hastalanan Mehmed Bey kısa bir süre sonra ölmüş, *Birgi'deki Türbesi*'ne gömülmüştür. 5 eseri bilinen Mehmed Bey *Birgi*'de 712/1312 yılında *Ulu Cami* ile günümüze gelemeyen bir *Medrese* yaptırmıştır. Selçuklu gelenekleri uzantısındaki boylamasına beş sahınlı ve mihrap önü kubbeli *Ulu Cami*'nin diğer bölümleri ahşap tavanla örtülüdür; mihrabı da Selçuklu dönemi çini mozaik mihraplarının son temsilcisidir[128]. Ceviz ağacından yapılmış gerçek kündekârî tekniğindeki minberi 722/1322 yılında *amel-i* ünlü Muzafereddin adlı bir usta tarafından yapılmıştır; ahşap pencere kanatları da aynı ustanın eseridir.

Resim 24: Birgi Ulu Camisi kuzey cephesi (Muhammet Görür 2008)

Resim 25:Birgi Ulu Camisi mihrabı

Caminin batısındaki *Mehmed Bey Türbesi* Cemaziyelevvel 734/Ocak 1334'de yapılmıştır. Kare planlı türbe pandantif geçişli kubbe ile örtülüdür; kubbesi lacivert sırlı tuğlalarla bezenmiştir. *Tire*'de *Mehmed Bey* tarafından yaptırıldığı öne sürülen iki kubbeli son cemaat yeri olan tek

[126] Süleyman Şah'ın Tire'de İbn Melek Medresesi avlusundaki Türbesi'nin kitabesi için bkz. Yelken 1941.
[127] Aydınoğlu dönemi kurucuları için bkz. Durukan 2006: 147, 149, 152-153, 155, 159-160, 165, 167-170.
[128] Ulu Cami için bkz. Kunter 1947a; Önkal 1993 ve 1995.

mekânlı ve üçgen kuşakla geçilen kubbeyle örtülü bir *Cami* bulunmaktadır. Kitabelerinde Mehmed Bey "*sultan*", "*mübarizeddin*" (din savaşçısı) ve "*sultanü'l-guzat*" (gaziler sultanı) unvanlarını kullanmıştır. İlimle yakından ilgilendiği bilinen Mehmed Bey'in hocası Tireli ünlü kadı İbn Melek İzzüddin Abdüllâtif'dir (ölümü 1394)[129]. Çevresinde yalnız Müslüman bilim adamlarının değil, gayrimüslimlerin de bulunduğu bilinmektedir. 11. yüzyıl âlimlerinden ibn Sa'lebî'nin (ölümü 1036) Peygamberler Tarihi'ne dair Arapça *Arâisü'l-Mecâlis* adlı eseri Türkçe'ye çevrilmiş ve Mehmed Bey'e ithaf edilmiştir. Ayrıca, İran şairi Attâr'ın (ölümü 1299) yazdığı *Tezkiretü'l-Evliya* adlı eser de Mehmed Bey'in emriyle Türkçe'ye çevrilmiştir[130]. Bereket adlı bir hekimin Mehmed Bey için yazdığı koruyucu tıpla ilgili *Tuhfe-i Mübârızî* önce Arapça telif edilmiş, sonra Farsça'ya ve Türkçe'ye çevrilmiştir[131].

23 Ekim 1344'te tüm Avrupa devletlerinin birlikleri tarafından desteklenen Rodos'taki St. Jean Şövalyeleri İzmir'e saldırarak Aydınoğulları'nın tersane ve donanmalarını yaktı. Liman Şövalyeler'in eline geçti; buna karşılık Yukarı Kale Aydınoğulları'nın elinde kaldı. Bunun üzerine şehir, 1403 yılındaki Timur istilasına kadar Müslüman İzmir ve Gâvur İzmir olmak üzere ikiye bölündü. Umur Bey (1334-48) Bozcaada, Gelibolu, Semendirek adalarını aldı ve Batı Trakya'da Gümülcine'ye (Komotini) asker çıkarttı[132]. Ayrıca Adalar ve Eğriboz'u da alan Umur Bey Ege Denizi'ni doğudan batıya geçmiş, Yunanistan'da Attika'ya da asker çıkarmıştır. Mora'yı da ele geçirmiş; 1339'da Eflâk seferine çıkarak Balkanlar'ın kuzeyine ulaşmıştır. 1342'de Girit ve Kıbrıs sahillerini ateşe vermiştir. Bu arada Bulgaristan ile başa çıkamayan Bizans İmparatoru VI. Ioannes Kantakuzenos (1347-54) Umur Bey'den yardım istemiş, o da 32 savaş gemisi ve 29.000 askerle Avrupa'ya ayak basmış, Dimetoka'yı (Didymoteicho) alarak Bizanslılara vermiştir. 1348'de Gavur İzmir'i almak isteyen Umur Bey Haçlı ordusu tarafından kalenin önünde şehit edilmiştir. Böylelikle Aydınoğulları'nın Rumeli fethi de yarım kalmıştır. Bu büyük proje, Osmanlı meliki Orhan Bey'in oğlu Süleyman Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. Bununla birlikte, 1345'e kadar Osmanlılar'ın donanması olmadığı, Karasioğulları'nı ortadan kaldırdıktan sonra onların, Aydınoğlu ve Menteşeoğlu deniz gücüne kıyasla küçük sayılabilecek bir donanmaya sahip oldukları bilinmektedir. Bu dönemde Ege Denizi tümüyle Aydınoğlu ve Menteşeoğlu donanmalarının denetimindeydi. Tarihçiler, ekonomik, askeri, siyasal ve düşünsel alanlarda bu dönemi *Yükselme Devri* olarak kabul ederler. Aydınoğulları'nın gelişmesinde, Bizans İmparatorluğu ve Latinlerle kurulan askeri ve ticari ilişkilerin büyük rolü olduğu belirtilir. "*Gazi*" unvanı da taşıyan bu ünlü Aydınoğlu Beyi'nin yaşam öyküsü, 15. yüzyılın ünlü şairlerinden Enverî'nin 1464 tarihli *Düsturnâme* adlı eserinde destanlaştırılarak şiir diliyle anlatılmıştır[133]. Kaynaklarda, 8 yapısı bilinen Umur Bey'in *Alaşehir'de* bir *Cami* yaptırmış olduğu belirtilir. Nitekim burasının 1335'te fethedildiği bilinmektedir. Her iki dönemde de Venedik, Rodos ve Kıbrıs ile yoğun ticaret ilişkileri kurulmuştur[134]. Ticaretin iki ana merkezi İzmir ve Selçuk'tu. Başta Venedikliler olmak üzere çeşitli Avrupa devletleriyle yapılan ticaret anlaşmalarıyla Aydınoğulları Beyliği bu dönemde Anadolu'nun en büyük beş ve Batı Anadolu'nun iki ticaret merkezinden biri oldu. 14. yüzyılın ilk yarısından başlayarak batı ile ticaretin büyük bir bölümü Menderes ırmağı kanalıyla yapılmaktaydı. Özellikle Selçuk, 15. yüzyılın ortalarında eski önemini yitirmiştir. Germiyanoğulları da batıyla ticaretini büyük ölçüde Aydınoğulları ve Menteşeoğulları aracılığıyla yapmıştır. Beyliğin ihraç ettiği başlıca mallar arasında yünlü kumaş, ipek, halı ve kilim gibi dokuma ürünleri, ehli hayvanlar, av kuşları, pamuk, bal, balmumu, zamk, reçine, bakır, gümüş ve şap gibi madenler, sahtiyan,

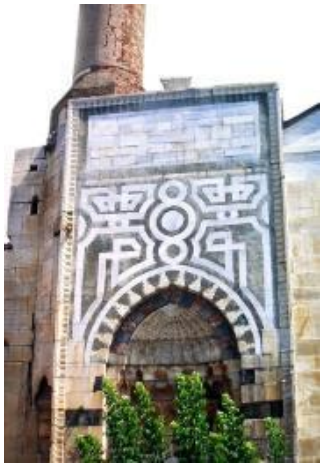
[129] İbn Melek için bkz. Uzunçarşılı 1988: 228-229; Dizdaroğlu 1957; Tokluoğlu 1957; Baktır 1991 ve 1994; Muhtar 1994; Şeker 1994; İbn Melek 1415/1995; Cunbur 2004b.
[130] Uzunçarşılı 1984: 105, 213.
[131] Bkz. Uzel 1999: 286.
[132] Umur Bey için bkz. Lemerle 1957; Baykara 1990.
[133] Bkz. Enverî 1930; Necib Asım 1930-31; ayrıca bkz. Baykara 1990: 107-110.
[134] Bkz. Zachariadou 1976 ve 1983.

kereste, susam, nohut, safran ve mazı bulunmaktaydı. Bu dönemde Aydınoğulları, *gigliati* denilen bir yüzü Latince yazılı ticari amaçlı sikkeler de bastırmışlardır. Umur Bey adına Gülşehirli Hoca Mesud tarafından Farsça'dan Türkçe'ye *Kelile ve Dimne* çevirisi yapılmış; ayrıca ünlü İranlı şair Sadi'nin *Bostan* adlı eseri aynı şair tarafından Türkçe'ye çevrilmiştir. Hoca Mesud'un en ünlü eseri, aslı Farsça olan ve Şeyhî Sinan'ın Hüsrev ve Şirin'i tarzında kaleme alınan *Süheyl ü-Nevbahar* adlı eserin çevirisi ve uyarlamasıdır[135].

Umur Bey'in ölümünden sonra yerine ağabeyi Hızır Bey (1348-1360) geçmiştir. Bu dönem Aydınoğulları'nın özellikle denizlerde ve dolayısıyla ticarette eski gücünü yitirmeye başladığı bir süreçtir. Nitekim Ege denizinde yeniden Batılılar egemen olmuşlar, 1348 yılında Aydınoğulları ile Beyliğin aleyhine olan ağır bir anlaşma imzalamışlardır. Buna göre, Aydınoğulları'nın almakta olduğu yüklü gümrük vergisinin yarısına sahip olacaklar, tüm deniz gücü silahtan arındırılacak, Hıristiyan ülkelerine ait gemiler Beylik limanlarına serbestçe girip çıkacak ve Aydınoğlu topraklarında konsolosluk kurulacaktı[136]. Bu anlaşmayla Aydınoğulları'nın Ege denizindeki etkinlikleri ortadan kalkmış, bunun üzerine onlar da Menderes ırmağındaki iskeleleri aracılığıyla özellikle her tür ipekli dokuma, safran, bal, balmumu, meyankökü, halı ve tahıl ürünlerini serbest olarak Avrupa pazarlarına sevketmeye başlamışlardır.

Resim 26: Selçuk İsa Bey Camisi, doğudan bakış

Resim 27: Selçuk İsa Bey Camisi, batı taçkapı, ayrıntı

Hızır Bey'in yerine kardeşi İsa Bey geçmiştir (1360-1400)[137]. Zamanında yaşanmış olaylar hakkında ayrıntılı bilgimiz olmayan İsa Bey ölünce babasının Birgi'deki türbesine gömülmüştür. Bu dönem Avrupa devletleri ile ilişkilerinin zayıflamasının yanı sıra, yeni bir gücün, Osmanlı Beyliği'nin Anadolu'da egemenlik savaşı verdiği bir süreçtir. Aydınoğulları'nın en önemli yapısı kabul edilen *Selçuk'taki Cami* Şevval 776/Mart 1375'de İsa Bey'in emriyle *Şamlı Ali* adlı bir usta tarafından yapılmıştır[138]. Yapının sanatçısı, Şam'da Müşeymeş adıyla bilinen sanatçı bir aileden gelmekteydi. Yeğeni Ebubekir Merzifon'daki Çelebi Mehmed Medresesi ile Amasya Bayezid Paşa Camisi'nin yapım yöneticisidir; onun oğlu Sinaneddin Ahmed ise Ankara'daki Karacabey

[135] Kelile ve Dimne çevirisi için bkz. Toska 1989. Bostan çevirisi için bkz. Hoca Mesud 1340-42/1921-24; Köprülü 1926. Hoca Mesud için ayrıca bkz. Anonim 1981; Özkan 1993; Cunbur 2004a. Süheyl ü-Nevbahar çevirisi için bkz. Hoca Mesud 1991.

[136] Bkz. Zachariadou 1976: 233.

[137] İsa Bey için bkz. Ünver 1960.

[138] İsa Bey Camisi için bkz. Emre 1939; Kunter 1947b; Otto-Dorn 1950; Ogan 1956; Şeker 1970; Kalfazade Ertuğrul 1995b ve 2000. Ayrıca bkz. Kalfazade 1987.

Külliyesi'nin ustasıdır. Ioannes'e adanmış Bizans kilisesinin yanında yer alan İsa Bey Camisi'nin örtü sistemi, mihrap önündeki iki kubbesi dışında tümüyle yıkılmıştır. Seyahatnamelerdeki gravürlerden kubbeyle örtülü olduğu izlenimi edinilmesine karşın, Alman araştırmacı K. Otto-Dorn'un sivri tonozla örtülü olduğunu öne sürmesi nedeniyle Vakıflar Genel Müdürlüğü'nce kuşkuya yol açmamak için ahşap makas sistemi ile üzeri kapatılmıştır. Revaklı avlusu olduğu anlaşılan yapı enlemesine çok destekli ve mihrap önü iki kubbeli şemasıyla daha çok Suriye'de Şam Emeviye Camisi'nden başlayarak karşımıza çıkan orta bölümü boylamasına vurgulu cami şemasının bir uyarlamasıdır. Ayrıca, çift renk taş kullanımı ve batıdaki taçkapısı ile pencerelerinde görülen geçmeli düğüm kompozisyonu kuşkusuz yapının Şamlı ustasının etkilerini açık bir biçimde yansıtmaktadır.

10 yapı inşa ettirmiş İsa Bey'in *Birgi ve Keles'te* de birer *Cami* yaptırdığı bilinmektedir. *Tire*'deki 14. yüzyıl sonlarına tarihlenen *Doğan Bey Camisi,* eşi *Hafsa Sultan'ın Camisi, cami ve medrese*den oluşmuş *Kazirzade Külliyesi* de İsa Bey zamanına ait olmalıdır.

Arapça ve Farsça bilen, âlim bir kişi olduğu söylenen İsa Bey çevresine, babası gibi Müslüman ve gayrimüslim bilim adamlarını toplamıştı. Bizans tarihçisi Dukas'ın dönemin önde gelen âlimlerinden olan babası da Bizans sarayından kaçarak İsa Bey'in yanına gelmiştir[139]. Ünlü hekim Hacı Paşa (Hızır) tıbba dair *Şifaü'l-eskam* (Hastalıkların tedavisi) ve *Devaü'l-alam* (Acıların İlacı) isimli eserini 783/1381'de Selçuk'ta tamamlayarak İsa Bey'e ithaf etmiştir[140]. Kadı Beyzavî'nin *Tavaliü'l-Envar*'ının (Işıkların kısmetleri) Hacı Paşa tarafından yapılan 1379 tarihli bir şerhi de İsa Bey'e ithaf edilmiştir. Yine Hacı Paşa tarafından Türkçe olarak yazılan *Müntehab-ı Şifa* (Tedavinin seçkinleri) Şifaü'l-Eskam'ın özetidir. Ayrıca, Yakub b. Mehmed'in 769/1367 tarihli *Hüsrev ve Şirin* çevirisi İsa Bey'e ithaf edilmiştir[141]. Mesud Semerkandî'ye ait 809/1406-07 tarihli *Semerkandî Divanı* da İsa Bey'e izafeten yazılmıştır[142].

Ölümü üzerine yerine geçen oğlu Musa Bey'in zamanında (1400-03), *Tire*'de Üç Lüleli olarak da tanınan *cami, medrese ve türbe*den oluşan 1402 tarihli *Kara Kadı Mecdeddin Külliyesi* yapılmıştır[143]. Üç yıl sonra vefat etmesi üzerine başa kardeşi II. Umur Bey geçmiştir (1403-05). Umur Bey ölünce babasının Birgi'deki Türbesi'ne gömülmüştür. Umur Bey'in ölümü üzerine, Beyliğin başına İzmir emiri Cüneyd Bey (1405-25) geçmiştir. Cüneyd Bey'in en önemli yapım etkinliği *Cumaovası*'ndaki *cami,* harap durumdaki *hamam*, günümüze kısmen gelebilmiş *medrese* ile bugün mevcut olmayan *imaret*den oluşan *Külliyesi*'dir[144]. Tek mekânlı *Cami* pandantif geçişli bir kubbeyle örtülüdür ve önünde örtü sistemi yıkılmış, ancak kalıntılarından üç kubbeli olduğu anlaşılan bir son cemaat yeri görülür. Doğusundaki *Medrese*'nin günümüze gelebilen kalıntılarından, özgününde camiyi üç yönden kuşattığı ve avlusunun iki yapı tarafından ortaklaşa kullanıldığı anlaşılmaktadır. Bu özellik, 15. yüzyıldan başlayarak külliye mimarisinde karşımıza çıkacak ve Klasik Osmanlı dönemi sonlarına kadar uygulanacak önemli bir özelliktir. Bu uygulamanın en erken tarihli örneği Kayseri'deki Selçuklulara ait 647/1249-50 tarihli Hacı Kılıç Camisi ve Medresesi'nde karşımıza çıkar. Ayrıca, Artuklu medreselerinde, daha farklı bir anlayış içinde olsa da, bir kanatta cami ya da mescide yer verilmiştir. Danişmendli eseri olan Kayseri Külük Camisi ve Medresesi de kapalı bir avluyu paylaşmaktaydı. Harap durumdaki *Hamam* ise dört mekândan oluşan küçük bir örnektir. *İmaret* hakkında hiçbir bilgimiz yoktur. *Tire*'deki kitabesi bulunmayan *Karahasan Camisi ve Türbesi*, vakıf kayıtlarına göre Cüneyd Bey'in kardeşi

[139] Bkz. Dukas 1956: 19.
[140] Hacı Paşa ve eserleri için bkz. Ünver 1953; Uludağ 1991: 50-51, 179-181; Akpınar 1996.
[141] Bkz. Uzunçarşılı 1984: 113, 212. Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki 982/1574 tarihli nüshası için bkz. Armağan 1983: 27.
[142] Bir nüshası Tire Necip Paşa Kütüphanesi, Arapça Yazmalar Bölümü'nde bulunan eser için bkz. Armağan 1983: 27.
[143] Madran 1970 ve 1975.
[144] Bkz. İlter 1975-76.

Karahasan tarafından yaptırılmıştır. Tek mekânlı ve üçgen kuşakla geçilen bir kubbeyle örtülü *Cami*'nin önünde üç kubbeli bir son cemaat yeri bulunur. Caminin yaklaşık 20 m. kuzeydoğusunda yer alan *Türbe*, şimdiye kadar görmediğimiz altıgen biçimindedir ve kubbeyle örtülüdür. *Tire*'de *Yavukluoğlu (ya da Yoğurtluoğlu) Külliyesi* olarak kayıtlara geçmiş yapı topluluğu da muhtemelen Cüneyd Bey zamanında yapılmıştır. Külliye, *cami, türbe, rasathane, aşhane* ve günümüze gelememiş *hamam*dan oluşmaktaydı[145]. Bir külliyede ilk defa rasathane yapısının görülmesi ilginçtir. Ayrıca, yine medrese, cami ve kuzeydoğusuna bitişik türbe ile ortak bir avluyu paylaşmaktadır.

Batı Anadolu'daki en önemli beyliklerden biri ***Menteşeoğulları***'dır (1261-1420)[146]. Beyliğin kurucusu Menteşe Bey (1261-82) Selçuklu uçbeyi olarak Güneybatı Anadolu'nun (antik Karya bölgesi) fethi ile görevlendirilmiştir. Önce Muğla ve çevresini ele geçiren Menteşe Bey 1278'de Menderes vadisine doğru ilerlemiş; Güllübahçe (Priene) ve Balat'ı (Miletus/Palatia) fethederek Beyliği'nin sınırlarını genişletmiş, 1282'de Aydın (Tralles) ve Sultanhisar'ı (Nyssa) topraklarına katmıştır. 1282'de ölen ve *Fethiye*'deki (Meğri) *Türbe*si'ne defnedilen Menteşe Bey'den sonra, bölgedeki fetihler damadı Sasa Bey tarafından sürdürülmüştür[147]. Böylelikle, Anadolu'nun güneybatısındaki Bizans egemenliği 13. yüzyılın sonlarına doğru büyük ölçüde ortadan kalkmıştır. Yörede, özellikle Bafa (Latmos) çevresindeki manastır ve arazileri tekelinde bulunduran keşişler Türklerle anlaşmayı yeğlemişlerdir[148]. Bizans İmparatoru II. Andronikos Paleologos zamanında (1282-1328), 1296 yılında Alexius Philanthrepenus bölgede yeniden Bizans egemenliğini kurmaya çalışmışsa da çok kısa süre tutunabilmiş ve bu olaydan sonra Güneybatı Anadolu bölgesi kesin olarak Menteşe Beyliği'nin eline geçmiştir[149].

Menteşeoğulları Beyliği zamanında sekiz melik 50, bir emir 2, bir lala 2, bir vali 1, dört din adamı 5, beş ahi 5, üç tacir 3, bir hayır sahibi 1, konumu belirlenemeyen yirmibeş kişi 25 olmak üzere toplam 94 yapı inşa ettirmiştir[150]. Bilinen yapılar arasında 20 cami, 10 mescit, 5 medrese, 1 kütüphane, 2 darülhuffaz, 1 hânkah, 3 imaret, 1 mevlevihane, 1 tekke, 10 zaviye, 10 hamam, 1 çeşme, 4 han, 2 saray, 1 köşk, 1 kule, 20 türbe ve 1 kervansaray yer alır. Bu dönemde en çok cami ve türbe yapılmıştır. Ayrıca 3 çarşı, 3 pazar ve 1 yağhanenin varlığı da bilinmektedir[151].

Menteşe Bey'in yerine geçen Mesud Bey zamanında (1282-1318) tüm Karya bölgesinin yanı sıra Aydın havalisi de Beyliğin toprakları arasına katılmıştır. En önemli merkezler Muğla, Milas, Beçin, Balat, Çine ve Fethiye'dir. Denizlerde etkinlik gösteren ilk beylik de Menteşeoğulları olmuştur. Ege Denizi'nde Bizans donanmasının bulunmayışından yararlanmışlar ve işsiz kalmış Bizanslı gemicilerden yardım görmüşlerdir. 1300 yılında Rodos'a saldırarak adayı kısa süre ellerinde tutmuşlardır[152]. 1304 yılında, Bizans İmparatoru II. Andronikos zamanında, Asya metropollüğü olan Selçuk (Ephesus), Karya bölgesinin tümü ve Küçük Menderes çevresi Menteşe Beyliği'nin eline geçmiştir[153].

[145] Bkz. Topkaraoğlu-Kesici 1993.
[146] Menteşeoğulları Beyliği ve eserleri için bkz. Ahmed Tevhid 1327/1909b; Hafız Kadri 1330/1912; Mübarek Galib 1926-29; Uzunçarşılı 1347/1929: 147-178 ve 1984: 70-83; Wittek 1934 ve 1999; Wulzinger-Wittek-Sarre 1935; Arel 1968, 1995, 1999, 2010 ve 2011; Meinardus 1973; Zachariadou 1983; Sevim-Yücel 1989: 279-285; Okatan 1998; Ünal 1998; Baykara 1999; Durukan 2000a-b; Duran 2001a ve 2002b; Varlık 2006; Balata 2011; Baykara 2011; Emecen 2011; Tanman 2011b; Türkantoz 2011. Ayrıca bkz. Durukan 1982; Duran 1995.
[147] Bkz. Ahmed Tevhid 1327/1909: 762; Wittek 1934: 25, 35.
[148] Nicol 1972: 90-92.
[149] Bkz. Wittek 1934: 24; Wulzinger-Wittek-Sarre 1935: 2; Uzunçarşılı 1984: 71.
[150] Menteşeoğulları kurucuları için bkz. Durukan 2006: 143, 149-150, 159-160, 167-168, 170.
[151] Bkz. Baykara 2011: 43.
[152] Bkz. Heyd 1975: 599.
[153] Bkz. Vryonis 1971: 250.

Kıbrıs'tan kovulmaları üzerine 1308 yılında St. John Şövalyeleri Bizans imparatorundan Rodos'u tımar olarak almış ve önemli bir ticaret limanı haline getirmişler; böylelikle Menteşe Beyliği'nin öteki adaları tehdit etmesini önlemeye çalışmışlardır. 1312'lerde Rodos şövalyelerini büyük bir yenilgiye uğratmışlar, bu başarıdan sonra Menteşeoğulları şövalyelerin en güçlü rakipleri haline gelmiştir[154]. Bu dönemde Balat (Palatia/Miletus), Rodos aracılığıyla Avrupa ile ticaret yapmaya başlamıştır. Bu arada, Mevlânâ'nın torunu Ulu Arif Çelebi 1312-18 yılları arasında Menteşe iline gelerek Mesud Bey'le görüşmüş ve oğlu Şücaeddin Orhan'ı kendisine mürit yapmıştır[155]. Bu dönemde Beylik merkezinin Milas olduğu anlaşılmaktadır. Mesud Bey'in Selçuklu sultanı II. Mesud adına kesilmiş 1291 tarihli bir gümüş sikkesi vardır. Selçukluların yıkılışından sonra Menteşeoğulları'nın İlhanlı egemenliğini tanımadığı anlaşılmaktadır. Bu dönemde melik tarafından 1 cami, 2 mescit, 1 hamam, 1 saray ve 1 türbe inşa ettirilmiştir. *Balat*'ta İç Kale'de yer alan ve örtü sistemi tümüyle yıkılmış *Hisar Camisi*, "Dört Sütunlu Cami" olarak da adlandırılmıştır[156]. Sütunlarının üçünün kalıntıları görülebilen cami özgününde ahşap tavanlı olmalıydı. Yapı, küçük boyutlu Selçuklu camilerinin bir uzantısıdır. Hisar Camisi'nin doğusunda yer alan harap durumdaki *Mescit* de Mesud Bey zamanına ait olmalıdır[157]. Dikdörtgen planlı yapı olasılıkla düz tavanla örtülüydü. İki yapının yakınındaki *Küçük (Özel) Hamam* da bu dönemin eseri olarak görülebilir[158].

Resim 28: Balat Hisar Camisi, kuzeybatıdan görünüm
(A. Semih Tulay 2000)

Vakfiyesine göre 1308 yılına ait olduğu anlaşılan *Eski Çine*'deki *Cami* araştırmacılarca Ahmed Gazi'ye maledilmekte ve yörede de aynı adla tanınmakla birlikte, tarihi dikkate alınarak Mesud Bey zamanına yerleştirilebilir[159]. Kare planlı ve büyük boyutlu cami, yaklaşık 16.80 m. çapındaki tromp geçişli kubbesiyle, bu döneme kadar yapılmış en büyük kubbeli örnektir. 1152-57 tarihli Silvan Ulu Camisi'nin kubbe çapının ancak bu yapıyla tek mekânlı bir camide aşılabildiği görülmektedir. Bu yapının karşısındaki *Ahi Bayram Türbesi* adıyla tanınan ve 14. yüzyıl başlarına tarihlenen yapı da bu döneme maledilebilir. Selçuklular zamanından birçok örneğini tanıdığımız çift katlı eyvan tipi türbelerin kubbeli ve dıştan külâhla örtülü tek örneğidir[160].

[154] Setton 1975: 287, 293.
[155] Bkz. Eflâkî 1973: 244-245.
[156] Bkz. Wulzinger-Wittek-Sarre 1935: 38; Durukan 1982: 105-106, 253-255 ve 2000b: 10-11.
[157] Bkz. Durukan 1982: 107-108, 256-259 ve 2000b: 11-12.
[158] Bkz. Wulzinger-Wittek-Sarre 1935: 53-54; Durukan 1982: 109-110, 260-262.
[159] Cami için bkz. Erken 1983: 697-701.
[160] Eyvan tipi türbeler için bkz. Sözen 1968.

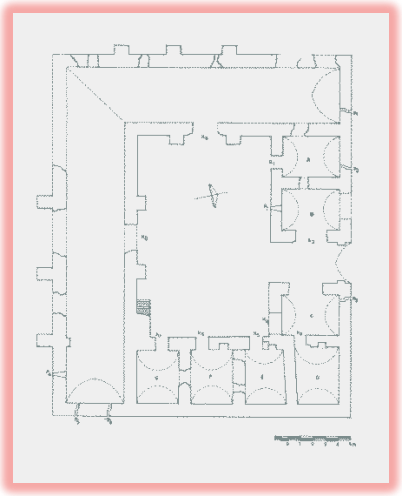

Resim 29: Eski Çine Camisi, doğu cephe

Mesud Bey'in yerine iki oğlundan Şücaeddin Orhan Bey geçmiştir (1318-1336). 14. yüzyılın ikinci çeyreğinden başlayarak Balat'ın (Palatia) ticaret alanında daha büyük bir önem taşımaya başladığı görülür. Bizans döneminde inşa edilen ve Selçuklular döneminde onarıldığı sanılan *Balat'taki Kale*'nin çevresinde küçük bir ticaret merkezi oluşturulmuştur[161]. Venedik Cumhuriyeti, ticaretine uygun bir giriş alanı açmak için Menteşe beyleriyle yakın ilişkiler kurmuştur. Böylelikle, Hıristiyan tacirler Balat'a yerleşmişlerdir[162]. Venedikliler Anadolu ürünlerinin alıcısı konumundaydılar. Anadolu'nun başlıca ihraç maddeleri arasında pamuk, susam, pirinç, buğday, safran, bal, balmumu, meşe mazısı, Kütahya şapı, kenevir, kuru üzüm, balık, yün ve kırmızı maroken sayılabilir. Rodos ve Kıbrıs'a buğday, Sakız adasındaki Cenevizlilere ve öteki tacirlere de geri kalan ürünler satılırdı. Bu ürünlere Mısır'da Pazar bulan Cenevizliler ve Venedikliler karşılığında kumaş, sabun, yünlü giyecekler, kalay, kurşun, vb. maddeleri Balat'a satarlardı[163]. Bu geniş kapsamlı ticareti kolaylaştırmak için Menteşe beyleri, Anjou sülalesi tarafından Napoli'de bastırılan sikkelere (1309-42) benzer Latince yazılı gümüş *gigliati* sikkeleri bastırmışlardır. Menteşeoğullarından Orhan Bey'in bir sikkesinde "*Urcan*" ve "*Dominus Palatiae*" sözcükleri okunabilmektedir[164]. Antik Miletus'un en geç bu tarihten başlayarak "*Palatia*" olarak anılmaya başlandığı düşünülebilir. Balat'ta, esnaf kuruluşuna sahip güçlü bir tüccar ve işçi sınıfının bulunduğu anlaşılmaktadır. Menteşe Beyliği döneminde en çok Venedik Cumhuriyeti ile ticari ilişkilerde bulunulmuştur. Venedikliler ile Menteşeoğulları arasındaki ithalat-ihracat faaliyetlerinin büyük bir bölümü anlaşmalar yoluyla sağlanmıştır. Bu anlaşmalar, Girit düklerinin aracılığıyla 14. yüzyılın 2. çeyreğinden 15. yüzyıl ortalarına kadar sürmüştür. Hiçbir anlaşma veya yazışma kaydına rastlanmamakla birlikte, Venedik'le Balat arasındaki ticari ilişkilerin 13. yüzyılın 2. yarısında, daha Selçuklular zamanında başlamış olduğu öne sürülür[165]. 1331 yılındaki ilk anlaşma, Menteşe Beyi Orhan Bey ile Girit dükü Marino Morosini arasında imzalanmıştır. Venediklilerin karada ve denizde güvenliklerini sağlamak için Orhan Bey ihracat ve ithalatı düzene sokmuş, Girit tacirlerinin Balat'ta Aziz Nikolaos Kilisesi'nin yanı sıra evler ve depolar inşa etmelerine izin vermiştir[166]. Ayrıca, 1331 yılından önce Balat'ta bir Girit konsolosluğu bulunduğu öne sürülmektedir[167]. Önemli bir kaynak olan Şehabeddin Ömeri'nin *Mesalikü'l-ebsar*'ında (Yolların gözleri), Karya bölgesinin hükümdarı olarak gösterdiği Orhan Bey'in 50 şehir ve 200 kalesi, donanması ve 100.000 askeri olduğu, sürekli denizde ve karada gaza ile meşgul bulunduğu

[161] Kale için bkz. Müller-Wiener 1967. Kale çevresindeki ticaret merkezi için bkz. Wittek 1934: 130.
[162] Bkz. Zachariadou 1977: 291.
[163] Wittek 1934: 123; Heyd 1975: 607-608.
[164] Bkz. Karabacek 1877: 200.
[165] Bkz. Zachariadou 1976: 231.
[166] Zachariadou 1976: 230, 232; 1983: 18-20, 187-189.
[167] Bkz. Zachariadou 1977: 294.

yazılıdır. Tarih kaynakları, Orhan Bey'in ölümünü 1344'den hemen önceye, 1343'e yerleştirmekle birlikte, Venedik'le İbrahim Bey arasında yapılan 1337 tarihli ticaret anlaşması[168], Orhan Bey'in bu tarihte hayatta olmadığını göstermektedir. Orhan Bey'in nereye defnedildiği bilinmemekle birlikte, tarihçiler başkenti Milas'tan Beçin'e taşıyan ve birçok yapıyla donatan "*sultan*" ünlü Orhan Bey'in Beçin'deki camisinin yanına defnedilmiş olabileceğini öne sürerler. İbni Battuta da Orhan Bey'i bu şehrin kurucusu olarak tanıtır. *Beçin* şehri bir *kale* ve kalenin güneyinde surlarla çevrili asıl yerleşimden oluşmaktadır. Şehrin girişi güneydedir ve iki aslan başı kabartması bulunan bir kuleyle savunulduğu öne sürülür. Kısmen onarılmış *Orhan Bey Camisi*'nin 732/1333 yılında tamamlandığı anlaşılmaktadır[169]. 17. yüzyılda Beçin'i ziyaret eden Evliya Çelebi, minaresi bulunmadığını, toprak örtülü olduğunu, içinde 16 çam direğinden sütunlar bulunduğunu yazar. *Beçin'de* Orhan Bey'in başka bir yapısı olup olmadığı bilinmemektedir. Bununla birlikte, Orhan Camisi ile geç tarihli Kızıl Han arasında yer alan harap durumdaki kare planlı iki *türbe*den daha özenli işçilik gösteren ilki, kaynakların Beçin'de defnedildiğini belirttikleri Orhan Bey'e ait olabilir. Ayrıca Evliya Çelebi, *Orhan Bey* Hamamı'ndan da söz etmektedir. *Milas'taki* 1334 tarihli *Vakıflar Hamamı* da Orhan Bey'e maledilmektedir. Melik zamanındaki yoğun ticaret ilişkileri ve yapının konumu dikkate alınarak *Balat'ta* ören yerine girişin batısında, Antik tiyatronun güneyinde bulunan *Han*'ın da Orhan Bey tarafından yaptırıldığı düşünebilir[170]. Kısa bir süre önce ne yazık ki başarısız bir onarım yapılarak özgünlüğü kısmen bozulmuştur. Daha sonra üzerinde duracağımız Humeytepe'deki handan en önemli farkı, kapalı bölümünün daha büyük ve "L" biçiminde olmasıdır. Bu dönemdeki diğer bir yapı, *Milas*'taki Şaban 730/20 Mayıs-17 Haziran 1330 tarihinde din adamlarından Salaheddin tarafından yaptırılmış *Hacı İlyas Camisi*'dir[171]. Önünde üç kubbeli son cemaat yeri bulunan yapı ahşap tavanlıdır ve batısındaki merdiven minaresi Milas'taki yapılarda yaygın olarak kullanılmıştır.

Çizim 3: Balat'ın Girişindeki Han, rölöve planı (Rölöve: Aynur Durukan-Mustafa Akpolat; Çizen: Çelik Topçu 1980)

Resim 30: Balat'ın Girişindeki Han kuzey cephe

[168] 1337 tarihli anlaşma için bkz. Zachariadou 1983: 195-200.
[169] Bkz. Ünal 2005: 23.
[170] Bkz. Wulzinger-Wittek-Sarre 1935: 40-41; Durukan 1982: 90-92, 179-198 ve 1990: 92, 94-96; Erken 1983: 723. Ayrıca bkz. Necati 1972.
[171] Bkz. Karakaya 1996.

Orhan Bey'in yerine 1336 yılında Beyliğin başına oğlu İbrahim Bey geçmiştir (1336-60). Bu dönemin en önemli olaylarından biri, 1337 yılında İbrahim Bey ile Girit dükü Giovanni Sanudo arasında imzalanan ve 1343 yılına kadar sürdürülen ticaret anlaşmasıdır. 1343 yılında İzmir'e karşı yapılan Haçlı Seferi'ne Venediklilerin de katılması üzerine bu anlaşma yürürlükten kalkmıştır. 1352 ve 1353 yıllarında yeniden yapılan anlaşmalarla, Venedik tacirlerine ticaret serbestliği tanınması, Türklerin Ege denizindeki saldırılarını durdurması, Cenevizlilerle ticarete son verilmesine karar verilmiştir[172]. Muhtemelen Balat'taki Venedik konsolosluğu da bu anlaşmayla kurulmuştur. İbrahim Bey zamanında Balat'ta çok sayıda yapı inşa edildiği anlaşılmaktadır. Kendisinin Balat'ta camisi ve mahallesi olduğu kaynaklarda da belirtilmektedir. *Balat*'ta, yerleşimin kuzeyinde yer alan harap durumdaki *Kırk Merdiven Camisi* olarak tanıtılmış yapının İbrahim Bey tarafından yaptırıldığı ve Osmanlı vakıf kayıtlarında *İbrahim Bey Camisi* olarak adlandırıldığı bilinmektedir[173]. Bu nedenle yapıyı 14. yüzyıl ortalarına tarihleyebiliriz. Tek mekânlı dikdörtgen planlı yapının özgününde ahşap tavanla örtülü olduğu düşünülebilir. Batı cephesine bitişik on basamaklı merdiven kalıntısı, bizi Milas Hacı İlyas Camisi'ndeki merdiven minare ile ilişkiye götürmektedir. Batı cephenin önündeki duvar kalıntıları, burada bir son cemaat yeri bulunduğunu düşündürmektedir. İbrahim Bey Camisi'nin vakfı olan *Hamam* ise caminin batısında, Bizans kilisesi ile piskoposluk sarayının yanında yer almaktadır[174]. 14. yüzyıl ortalarına tarihleyebileceğimiz hamam çok harap durumda olmasına karşın, dört eyvanlı ve dört halvetli, orta bölümü ile halvetlerin kubbe, eyvanların sivri tonozla örtülü oldukları anlaşılmaktadır. Balat'taki en büyük boyutlu hamam olan yapı, gelişmiş plan şemasıyla Selçuklu hamamlarının bir uzantısıdır. İbrahim Bey tarafından yaptırılan ve *Selçuklu Hamamı* olarak tanınan diğer bir Hamam Roma ve Bizans dönemi ticaret dokusu içinde yer almaktadır[175]. İki eyvanlı ve iki köşe hücreli tipteki hamam, Selçuklu geleneğini devam ettirmesinin yanı sıra, özellikle sıcaklık bölümündeki malakâri bezemeleri ile dikkat çekicidir. Alışılagelmiş kıvrık dal ve çiçek motiflerinin dışında, asıl ilginç olanı kazıma tekniğindeki gemi tasvirleridir. Araştırmacılar bu tasvirlerin Balat'ta ticaret hayatının canlılığını simgelediği görüşündedirler[176]. Diğer bir yapı, daha sonra üzerinde duracağımız İlyas Bey Külliyesi'nin kuzeydoğusunda, güney Agora alanı içinde, Serapis Tapınağı yanındaki *Mescit*'tir[177]. Kare planlı ve tek mekânlı yapının örtüsü yıkılmış olmakla birlikte, üçgen geçişlerden kubbeyle örtülü olduğu anlaşılmaktadır. Yerleşimde, farklı konumdaki hanlardan ikincisi, ticaretin bu dönemdeki canlılığı dikkate alınarak İbrahim Bey zamanına tarihlenebilir. Yıkık durumdaki *Han*, yerleşimin kuzeyinde Humeytepe'de, *Selçuklu Hamamı*'nın yakınında, Arslanlı limanın batısındadır[178]. Yapının avluyu üç yönden çeviren mekânlarla kapalı ahır ve depo kısmından oluşan karma tipte bir han olduğu anlaşılmaktadır. Selçuklu geleneğini sürdüren handa dikkati çeken bir özellik, kapalı bölümde tuvaletin yer almasıdır. Balat'ın en parlak dönemlerinden birinin İbrahim Bey zamanı olduğu anlaşılmaktadır.

İbrahim Bey'in 1360 yılında ölümü üzerine Menteşe Beyliği Musa, Mehmed ve Ahmed Gazi adlarındaki üç oğlu arasında paylaştırılmıştır. Musa Bey Balat ve Milas'ta egemen olmuştur (1360-74). Musa Bey'in ölümünden sonra Balat, Muğla ve Çine havalisi önce Mehmed Bey'in (1374-89), sonra da oğlu Mahmud Bey'in (1389-90 ve 1402-04); Beçin ve Milas çevresi ise Ahmed Gazi'nin (1374-91) yönetimi altına girmiştir. Mehmed Bey'in Balat'ta egemen olduğu düşünülürse, 1365 yılından önce Menteşe Beyliği'nin Balat ve Beçin olmak üzere iki merkezden yönetildiği söylenebilir. Bu dönemde Türkçe'nin önem kazandığı, resmi ve edebi dil olarak ön

[172] Bkz. Thiriet 1966: 229-230.
[173] Cami için bkz. Wulzinger-Wittek-Sarre 1935: 38; Durukan 1982: 103-104, 248-252 ve 2000b: 9-10.
[174] Bkz. Wulzinger-Wittek-Sarre 1935: 43; Durukan 1982: 95-96, 214-222.
[175] Bkz. Wulzinger-Wittek-Sarre 1935: 48-53; Durukan 1982: 99-100, 234-242; Erken 1983: 724-725.
[176] Bkz. Meinardus 1973.
[177] Bkz. Wulzinger-Wittek-Sarre 1935: 37-38; Durukan 1982: 83-84, 139-142; Durukan 2000b: 11.
[178] Bkz. Wulzinger-Wittek-Sarre 1935: 41; Durukan 1982: 93-94, 199-213; Durukan 1990: 93-96.

plana çıktığı görülür. Nitekim Mahmud Bey'in Beçinli Mahmud adlı bir yazara, *Baznâme* adlı avcılık ve kuşlarla ilgili Farsça bir eseri Türkçe'ye çevirttiği bilinmektedir[179].

1365 yılında Kıbrıs kralı, Beçin'de hüküm süren Ahmed Gazi'nin Ege denizindeki etkinliklerini önlemek amacıyla güçlü bir donanmayı Rodos açıklarında demirlemiştir. Venedikliler bu olayla ilgileri bulunmadığını kanıtlamak için Balat'a iyi niyet elçileri göndermişler; ayrıca 1366 yılında Türklere karşı bir Haçlı seferi düzenleyen Macar kralı Ludwig'in yardım isteklerini geri çevirmişlerdir. Bu ilişkiler sonucunda, 1375 yılında Menteşe Beyi Ahmed Gazi ile Girit dükü Giovanni Gradenigo arasında imzalanan anlaşmayla 1337 anlaşması yenilenmiştir[180]. Aynı dönemde, buğday gereksinimini karşılamak için Raguse (Dubrovnik) de Balat ile ticari ilişkilerde bulunmuştur[181].

Ahmed Gazi dönemi *Beçin*'in en parlak zamanıdır. Orhan Bey Camisi karşısındaki *Medrese* 777/1375 yılında Ahmed Gazi tarafından yaptırılmıştır[182]. Revaksız açık avlulu ve iki eyvanlı medrese Selçuklu medrese geleneğini revaksız avlusu ve kubbeli ana eyvanı dışında büyük ölçüde yinelemektedir. Dershane olarak da kullanıldığı anlaşılan kuzeydeki ana eyvan Ahmed Gazi'nin ölümünden sonra türbeye dönüştürülmüş ve kendisi buraya defnedilmiştir. Yapının silmeli kapısı Gotik örneklerle ilişkilidir. Ayrıca, ana eyvanın avluya açılan kemerinin köşeliklerinde, birinde kurucusunun adı yazılı olan bayraklar taşıyan iki aslan kabartması karşımıza çıkar. Venedik armalarından esinlenmiş gibi görünen kabartmalar, ticari ilişkilerin sanata yansıması olarak değerlendirilebilir.

Resim 31: Beçin Ahmet Gazi Medresesi, ana eyvan kemeri köşeliklerindeki aslan kabartmaları

Beçin'deki diğer yapılar tarihsizdir. Ancak, Beçin'in en parlak zamanının Ahmed Gazi dönemi olduğu dikkate alınınca, diğer yapıların önemli bir bölümünün de bu süreçte yapıldığı düşünülebilir. İşlevi tartışmalı olmakla birlikte *Kızıl Han* olarak tanıtılmış iki katlı harap durumdaki yapı bu örneklerden biridir[183]. Dikdörtgen planlı alt kat sivri tonozla örtülüdür; üst kattaki kubbeyle örtülü oldukları anlaşılan kare planlı iki mekânın örtü sistemleri yıkıktır. Yapının mimari özellikleri, handan çok "*köşk*" yapısı olabileceğini düşündürmektedir. Ahmet Gazi Medresesi yakınında yer alan harap durumdaki iki hamam da bu döneme ait olabilir. Medresenin batısındaki

[179] Bkz. Uzunçarşılı 1984: 75, 217. Uzunçarşılı 1347/1929: 177'de ise, eserin Mehmed Bey tarafından Türkçe'ye çevriltildiği belirtilmiştir.
[180] Bkz. Zachariadou 1976: 235 ve 1983: 219-224.
[181] Bkz. Krekic 1961: 220, 225.
[182] Bkz. Ünal 1997 ve 2005: 27.
[183] Bkz. Ünal 2005: 35.

ilk *Hamam* iki eyvanlı ve iki halvetli tipin küçük bir örneğidir. Bu hamamın ve kale girişinin yakınındaki ikinci *Hamam* ise, iki eyvanlı ve iki halvetli tipin, Balat örneği gibi büyük boyutlu uygulamalarındandır. Ahmed Gazi'ye ait diğer yapı, *Milas'taki* Evahir-i Cemaziyelahır 780/1378 Ekim ortalarına ait *Ulu Cami*'dir[184]. Çok bölüntülü ve mihrap önü kubbeli tipteki cami Selçuklu geleneğinin bir uzantısıdır. Bu yapıda da, Milas ve Balat'ta birer örneğini bulduğumuz merdiven-minare karşımıza çıkmaktadır.

Resim 32: Milas Ulu Camisi kuzey cephesi

Ahmed Gazi'nin *Balat*'ta *Mevlevihane* vakfı bulunduğu kayıtlardan anlaşılmaktadır. Yerleşimin kuzeyinde Humeytepe'de, Aslanlı Liman'ın güneyinde, Han'ın yakınında, yayınlarda "*tekke*" ve "*hânkah*" olarak tanıtılmış bir yapı görülmektedir[185]. Kare planlı ve pandantif geçişli kubbeyle örtülü iki mekândan oluşan yapının kuzey mekânındaki mihrap ve ocak nişleri ile arkasındaki hazire ve duvar kalıntılarının yanı sıra konumu bir tarikat yapısı olduğunu düşündürmektedir. Güney mekânı iki yanda kemerlerle dışa açılmaktadır. Bu yapının küçük bir mevlevihane olduğu ve çevresindeki başka yapılarla birlikte bir dergâh oluşturduğu düşünülebilir. Ahmed Gazi'nin 1391 yılında ölümünden sonra Beçin eski önemini yitirmiş, Balat yeniden tek beylik merkezi olmuştur.

Menteşe beyleri, Osmanlı meliki I. Murad zamanında 1389 yılında yapılan I. Kosova savaşında, diğer batı Anadolu beylikleri gibi Osmanlı saflarında savaşmışlardır. Aynı yıl I. Murad'ın ölümü üzerine, oğlu I. Bayezid'in beyliğini tanımadıklarını ilân eden Anadolu beylikleri Osmanlılara karşı ayaklanmışlardır. I. Bayezid, 1390 yılında çıktığı Anadolu seferinde beylik topraklarının tümünü işgal etmiş, Menteşe Beyliği'nin yönetimini Milas valisi ve beylerbeyi olarak atadığı Firuz Ağa'ya bırakmıştır. 1402 yılındaki Ankara Savaşı yenilgisine kadar bölgeye egemen olan *Firuz Ağa*'nın bilinen tek yapım etkinliği *Milas*'taki 1396 tarihli *Camisi ve Medresesi*'dir.

1400 yılından başlayarak Osmanlıların sınırlarını Fırat'a kadar genişletmeleri Timur'u tedirgin etmeye başlamıştır. Bunun üzerine 1402 yılında Çubuk ovasında, Osmanlı tarihinde bir dönüm noktası olan Ankara savaşı Osmanlıların yenilgisiyle sonuçlanmıştır. Bu yenilgi, geçici olarak Osmanlı Beyliği'nin parçalanmasına yol açmış; toprakları Bayezid tarafından işgal edilmiş beylikler yeniden eski sahiplerine kavuşmuşlardır. Bu dönemde Beyliğin başında Şücaeddin İlyas

[184] Bkz. Erincin-Erat 1987.
[185] Bkz. Wulzinger-Wittek-Sarre 1935: 39-40; Durukan 1982: 85-86, 143-154 ve 2000b: 12-13; Erken 1983: 721-722.

Bey (1403-21) bulunmaktadır[186]. Ticaret etkinlikleri daha da genişletilmiş, deniz yoluyla batı ülkeleri, İskenderiye ve civarı adalarla ilişkide bulunulmuştur[187]. Venedikliler de, son zamanlarına kadar Menteşe Beyliği ile ticari ilişkilerini anlaşmalar yoluyla sürdürmüştür. 1405 yılında Aydınoğlu beyi Cüneyd Bey'in teşvikiyle, Menteşe Beyliği de Osmanlılara karşı ayaklanmıştır. Ancak, I. Mehmed'in orduları ayaklanmayı bastırmış, İlyas Bey de Osmanlı egemenliğini tanımak zorunda kalmıştır. Hatta Çelebi Mehmed adına sikke bile bastırmıştır[188]. İlyas Bey 1421 yılında vefat etmiştir. İlyas Bey'in ölümü Beyliğin çöküşünü beraberinde getirmiş ve 1426 yılında Osmanlı beyi II. Murad, diğer batı Anadolu beylikleri gibi Menteşe Beyliği'ni de ortadan kaldırmıştır. İlyas Bey zamanı *Balat*'ın en parlak dönemlerinden biridir. Bazı kitabelerinde "*sultan*" ününü kullanan melik 16 yapısıyla Beyliğin en etkin kurucusudur. Şehrin güneyinde, kalenin güneybatısında yer alan ve beş yapıdan oluşan *İlyas Bey Külliyesi* Zilkade 806/11 Mayıs-9 Haziran 1404 yılında

Resim 33: Balat İlyas Bey Camisi ve Medresesi, kuzeyden görünüm

tamamlanmıştır. Günümüzde okunamayan sanatçı kitabesine göre yapı ustası Nasreddin Altana'dır. Cami ile medrese ortak bir avluyu paylaşmaktadır ve bir duvarla külliyenin diğer yapılarından ayrılmıştır. *İmaret* batıda[189], birbirine bitişik *İki Hamam (Çifte Hamam*) ise doğuda yer almaktadır. Duvarları içte ve dışta mermer kaplama olan *İlyas Bey Camisi***,** tek mekânlı ve tromp geçişli kubbeyle örtülü camilerin en dikkat çekici örneklerinden biridir[190]. 14 m. çapındaki kubbesiyle, Eski Çine Ahmed Gazi Camisi'nden sonra Menteşeoğullarına ait en büyük kubbeli ikinci, tüm Beylik yapıları arasında üçüncü örnektir. İlk örnek, Osmanlı Beyliği'ne ait Mudurnu'daki 1382 tarihli ve 19.50 m. çapındaki kubbesiyle ilk sırayı alan Yıldırım Bayezid Camisi'dir. Ancak, ne Eski Çine, ne de Yıldırım camilerinde, büyük boyutlu geçiş ögeleri çok alçaktan başlatıldığı için ferah bir iç mekândan söz etmek mümkün değildir. Buna karşılık İlyas Bey Camisi, yüksek bir alt yapıdan sonra başlayan daha küçük boyutlu ve bezemeli trompları, yüksek kubbesiyle bu tipin en ferah örneğidir. Son cemaat yeri bulunmayan yapının, büyük bir sivri kemer içindeki üçlü girişi de

[186] İlyas Bey için bkz. Emecen 2000a ve 2011; Luttrell-Zachariadou 2011.
[187] Uzunçarşılı 1984: 81.
[188] Bkz. Halil Edhem 1322/1904-05: 390; Okatan 1998.
[189] İmaret için bkz. Durukan 1982: 111-112, 263-266 ve 2000b: 13-14.
[190] Külliye için bkz. Müller-Wiener 1987; Durukan 1982: 273-275 ve 2000d. Cami için bkz. Wulzinger-Wittek-Sarre 1935: 12-34; Durukan 1982: 70-82, 119-138; 1988 ve 2000b: 7-9; Erken 1983: 715-721; Görür 2001; Gök 2002; Tanman 2011a.

ilginçtir. Ayrıca cepheleri, çift sıralı büyük boyutlu ve bezemeli, alttakiler demir parmaklıklı, üsttekiler şebekeli pencereleri ile de dikkati çeker. Üçlü giriş ve pencereler renkli taş ve çini bezemeleri ile de önem taşımaktadırlar. Mermer mihrabı da, özellikle natüralist bitkisel bezemeleri ve asılı kandil tasvirleri ile dönemin en süslü örneklerinden biridir.

Resim 34: Balat İlyas Bey Camisi mihrabı

Cami ile ortak bir avluyu paylaşan *Medrese*[191] revaksız avluludur ve üç yönden kapalı mekânlarla, kuzeyde ortadaki büyük boyutlu, dışa taşkın, avluya büyük bir kemerle açılan ve üçgen kuşaklı kubbe ile örtülü dershane mekânı ile dikkat çekicidir. Ayrıca, avluda şadırvana ait devşirme sütunlar görülmektedir. Yapının 16. yüzyılda da etkinliğini sürdürdüğü anlaşılmaktadır. İznikli Molla Kasım Işık'ın 16. yüzyıl başında Balat Medresesi'nde müderrislik yaptığı bilinmektedir[192]. Külliyenin doğusundaki birbirine bitişik ve çifte hamam olarak yapıldığı anlaşılan iki *Hamam*'dan büyük olanı üç eyvanlı ve iki halvetli, güneyine bitişik diğeri ise birbirine bitişik üç mekândan oluşur[193]. Balat'taki yapılar dışında, *Turgut*'taki (Leyne) *İlyas Bey Camisi*'nden de söz edilebilir[194]. Önünde, biri beşik tonozlu, ikisi haç tonoz örtülü üç bölümlü son cemaat yeri bulunan yapı üçgen kuşaklı ve 10 m. çapında bir kubbeyle örtülüdür. İç mekânda, camilerde görmediğimiz çok sayıda büyük boyutlu nişler bulunur. Yapı, yan cephelerindeki düzenli almaşık tekniğiyle de dikkati çeker. Cami belki de, Çeşme duvarında yer alan 1368 tarihli bir Zaviye'ye ait kitabeye dayanarak o yapıyla ilişkilendirilebilir. Bu takdirde, İlyas Bey başa geçmeden önce inşa edilmiş olabilir. Bunların dışında, *Hisarköy*'de İlyas Bey'in günümüze gelememiş bir *Cami* yaptırdığı kaynaklarda belirtilmektedir. Venedik elçisi Leonardo Dellaporta'nın, melikin bahçelerle çevrili *Saray*'ında ağırlandığı da bilinmektedir[195]. Ayrıca bu dönemde, muhtemelen Balat'taki İlyas Bey Medrese'sinde, İlyas Bey'e ithaf edilen *İlyasiyye* adlı bir tıp el kitabının Şirvanlı Mehmed

[191] Bkz. Wulzinger-Wittek-Sarre 1935: 34-37; Durukan 1982: 87-89, 155-178 ve 2000b: 14-16; Duran 2002a.
[192] Bkz. Mecdî Efendi 1269/1852-53: 475; Wittek 1934: 118.
[193] Bkz. Wulzinger-Wittek-Sarre 1935: 43-48; Durukan 1982: 97-98, 101-102, 223-233, 243-247.
[194] Bkz. Duran 1999.
[195] Bkz. Manousakas 1966: 297.

tarafından Türkçe'ye çevrildiği bilinmektedir[196]. Balat'ta yıllarca kadılık yapmış Abdüllâtif'in oğlu Molla Hızır Şah da İlyas Bey Medresesi'nde uzun yıllar müderrislik yapmıştır[197].

Büyük bir bölümünde İlyas Bey'in egemen olduğu 15. yüzyılın ilk çeyreğinde, batıda Balat'tan başlayıp doğuda Muğla'ya, kuzeyde Karpuzlu ve Menderes ovasına kadar devam eden, kavşak noktasını Milas'ın oluşturduğu bir ulaşım yolunun varlığı bilinmektedir. Belki de, Milas-Söke karayolu üzerinde, Bafa gölünün karşısında yer alan ve *Bafa Gölü Hanı* olarak bilinen kapalı tipteki han bu dönemin eseri olabilir. Balat'ın 15. yüzyıl sonlarından başlayarak önemini yitirdiği anlaşılmaktadır.

Dünya tarihinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olan Osmanlı Devleti'nin temelini oluşturan ***Osmanlı Beyliği*** (1302-1461), Oğuzların Kayı boyu ile ilişkilendirilmektedir. Moğol işgali nedeniyle, 13. yüzyıl başlarında Oğuzlar Anadolu'ya göç ederek Sultan I. Keykubad zamanında (1220-37) Anadolu Selçuklu Devleti'ne sığınmışlardır[198]. Oğuzlar önceleri Ankara çevresine yerleştirilerek toprağa bağlanmışlar, sonraları başta Bilecik, Bolu, Eskişehir ve Kütahya olmak üzere Bizans topraklarına komşu yörelerin denetimi kendilerine verilmiştir. Selçukluların yıkılışı arifesinde, 1302 yılında Osman Gazi, Anadolu Selçuklu sultanı III. Alâeddin Keykubad'ın (1298-1302) izniyle Söğüt çevresinde kendi adını taşıyan Beyliğini kurmuştur[199]. Osmanlı Beyliği yaklaşık 150 yıllık bir süreçte Beylikten Devlete ve arkasından da İmparatorluğa dönüşerek Türk tarihine her yönüyle damgasını vurmuştur.

Beylikler döneminde en çok yapının kuruculuğunu üstlenmiş Osmanoğulları'ndan beşi "*sultan*" unvanı taşıyan altı melik 172, bir melik babası 1, üç melik oğlu 24, üç melik annesi 6, bir melik süt annesi 1, yedi melik kızı 8, bir melik eşi 2, bir vezir kızı 1, bir beylerbeyi kızı 1, iki vezir eşi 3, bir emir kızı 1, bir kadı kızı 3, konumu belirlenemeyen beş kadın 7, yirmiiki vezir 117, bir vezir oğlu 4, yirmiiki emir 44, bir emir oğlu 1, üç lala 7, devlet ricalinden beş kişi 13, mabeyin-i

[196] Wittek 1934: 116.
[197] Mecdî Efendi 1269/1852-53: 115-116, 124.
[198] Bkz. Köprülü 1999; Başar 1995-2000; Galotta 2000.
[199] Osmanlı Beyliği ve eserleri için bkz. Hammer-Purgstall 1827 ve 1990; Pachymeris 1835; Gregoras 1855; Halil Edhem 1334/1915-16b; Chalcocondyles 1922-27; Giese 1929; Taeschner-Wittek 1929; Taeschner 1932; Taceddin İbrahim 1939; Barkan 1942; Babinger 1944 ve 1982; Ünver 1945; Çetintaş 1946; Akdağ 1949 ve 1950; Duda 1949; İnalcık 1951 ve 1993; Anhegger 1950-55; Aktepe 1951-53; Gökbilgin 1952 ve 1965; Eyice 1954, 1962-63, 1963b ve 1999; Schlumberger 1954; Ayverdi 1956, 1961, 1966, 1972, 1990, 2000a-b; Dukas 1956; Baştav 1957; Erdmann 1958; Sahillioğlu 1958; Ögel 1963, 1968, 1972 ve 1979; Kuran 1964, 1979 ve 1996; Paker 1964-65; Aslanapa 1965, 1977a-b, 1986, 1987 ve 2004; Kurat 1965; Vogt-Göknil 1965; Pere 1968; Batur 1970; Goodwin 1971 ve 1976; Biemmi 1972; Kienitz 1972; Nicol 1972; Schaendlinger 1973; İnciciyan-Andreasyan 1973-74; Taneri 1974, 1975, 1978 ve 1981; Baltacı 1976; Beldiceanu 1976; Reyhanlı 1976; Derman 1977; Tursun Bey 1977; Ötüken 1978; Demiriz 1979 ve 1999; Hoca Sadeddin Efendi 1979; Kantemir 1979; Timur 1979; Köprülü 1981; Kiel 1982, 1990 ve 2000; Keskioğlu-Özaydın 1983; Todorov 1983; Bilge 1984; Tanındı 1986, 1999, 2000 ve 2003; Werner 1986; Yazıcıoğlu 1987; Cantay 1988; Öcal 1988; Uzunçarşılı 1988, 1989 ve 1998; Divitçioğlu 1989; Sevim-Yücel 1989: 236-251; Solak-zâde 1989; Yenişehirlioğlu 1989, 1994 ve 2001; Hızlı 1991; Jelavitch 1991; Kanat 1991; Mantran 1991; Sakaoğlu 1991; Tuncer 1991 ve 1992; Cengiz-Yücel 1989-92; Cantay 1992 ve 1999; Önkal 1992; İlgürel 1992; Bakırer 1993; Castellan 1993; Ersoy 1993; Koloğlu 1993; Şentürk 1993; Süslü 1994; Uysal 1994; Üstün 1994; Bağcı 1995 ve 2003; Hasluck 1995; Neşrî 1995; Sönmez 1995; Mehmed Süreyya 1996; Sevim 1996; Yalman 1996; Arslan 1997 ve 2001; Ćurčić 2010; Zhukov 1997; Atıl 1998; Derman 1998 ve 1999; Halaçoğlu 1998; Ünal 1998; Acun 1999; Arık 1999; Demiralp 1999; Fleet 1999; Müderrisoğlu-Arslan 1999; Saydam 1999; Sezgin 1999; Yüksel 1999; Woodhead 1999; Yardım 1999; Yüce 1999; Imber 2000a ve b; İbrahimgil 2000; Kılcı 2000 ve 2005; Ménage 2000; Öney 2000, 2003 ve t.y; Öztürk 2000; Pamuk 2000; Zachariadou 2000; Çakmak 2001; Özkul Fındık 2001a-b; Tüfekçioğlu 2001; Uğur 2001; Şeşen 2001-2002; Durukan 2002a ve 2006; Emecen 2002; Öngören 2002; Özbek 2002; Âşık Paşazade 2003; Bıçakçı 2003; Kuban 2003; Mehmed Cemaleddin 2003;Tanman 2003; Tekin 2003; Balivet 2004 ve 2005; Goffman 2004; Turan-İbrahimgil 2004; Wheatcroft 2004; Jorga 2005; Kayapınar 2005; Kayapınar 2005; Pala 2005; Pay 2005; Bostan 2006; Öz 2006; Özdemir 2006; Özer 2006; Tokaç 2006; Tokalak 2006; Yakuboğlu 2006; Daş 2007; Taşköprülüzade 2007; Gündüz Küskü 2014; Özkan 2014; Müneccimbaşı t.y.; Oruç Beğ t.y. Ayrıca bkz. Bozer 1986; Günaydın Tansı 1993; Güven 1995; Algaç 2000; Eracar 2003; Teoman 2004; Demirci 2006.

Humayun'dan bir kişi 9, bir harem ağası 2, iki çaşnıgir oğlu 4, beş vali 8, bir vali oğlu 1, yedi beylerbeyi 40, dört sancakbeyi 18, üç subaşı 23, üç kazasker 4, üç ordu kumandanı 9, bir yeniçeri ağası 1, bir âyan mensubu 2, beş kadı 9, yirmi din adamı 25, onüç ahi 13, altı tacir 8, bir gemi reisi 1, konumu belirlenemeyen yirmibeş kişi 35 yapı olmak üzere toplam 627 yapı inşa ettirmiştir. Yapı türleri ve sayıları oldukça etkileyicidir: 130 cami, 71 mescit, 1 namazgâh, 52 medrese, 6 mekteb, 1 kütüphane, 3 darülhuffaz, 1 darülkurra, 1 darüşşifa, 1 asitane, 4 buka'a, 1 hânkah, 48 imaret, 3 ribat, 2 tabhane, 5 tekke, 66 zaviye, 1 misafirhane, 88 hamam, 1 kaplıca, 7 çeşme, 34 han, 4 bedesten, 3 kapan, 2 aşevi, 47 türbe, 4 saray, 1 dış kale suru, 1 dış kale kapısı, 4 hisar, 1 ziyaretgâh, 1 su kemeri, 19 kervansaray ve 14 köprü[200]. Yapılar içinde en büyük yoğunluğu camiler almaktadır. 150 yıllık süreç içinde bilinen tek darüşşifanın varlığı oldukça düşündürücüdür. Ayrıca 7 çarşı yapılmıştır. 11 cami, 1 medrese, 2 imaret ve 2 hamam da onarılmıştır. Orhan Bey'den başlayarak melikler külliyeleri ile de özellikle Bursa ve Edirne kentlerinin gelişimine büyük katkıda bulunmuşlardır[201].

Beyliğe adını vermiş olan Osman Bey/Gazi (1281-1324), babası Ertuğrul Gazi'nin ölümü üzerine 1281 yılında Selçukluların uçbeyi olarak kayı boyunun başına geçmiştir[202]. Selçuklu sultanı III. Keykubad'ın İlhanlılar tarafından gözaltına alınmasından sonra Söğüt'te (Thebasion) 1299 ya da 1302 yılında kendi adını taşıyan Beyliği'ni kurmuştur[203]. Yaygın kanının aksine İnalcık, Osmanlı Beyliği'nin kuruluşunu 1302 yılındaki Koyunhisar (Bafeus) Savaşı galibiyetine bağlamaktadır[204]. Bizanslılara karadan sınırı olan tek Beylik olarak, Bursa'ya (Prusa) kadar birçok Bizans kalesi ve yerleşimi Osman Bey zamanında fethedilmiştir. Bunlar arasında Kulaca Hisar (1284), Karacahisar (1288), Bilecik (1298), Yenişehir (1301), Koyunhisar (1302) ve Mudanya (1321) başta gelmektedir. 1326 yılındaki Bursa kuşatması sırasında Osman Bey vefat etmiş ve Beyliğin başına oğlu Orhan Bey geçmiştir. Osman Bey'in *Bilecik*'te yenilenmiş *Şeyh Edebalı Zaviyesi*[205], babası *Ertuğrul Gazi'nin Söğüt'teki Türbesi*[206] ile *Bursa'da 2 Hisar* yaptırdığı sanılmaktadır. Döneminin en ünlü düşünürü, kayınpederi ve Orhan Bey'in annesi Malhun Hatun'un babası, Osman Bey'in hocası olan ahi şeyhi Edebalı'dır (1206?-1326)[207]. Rivayete göre, Şeyh Edebalı Zaviyesi'nde bulunduğu bir gece Osman Bey, rüyasında şeyhin göğsünden bir ayın çıkıp kendi göğsüne girdiğini ve göğsünden büyük bir ağaç bitip dallarının dünyayı kapladığını, altından birçok ırmakların çıkıp insanların bu sulardan geçtiklerini görmüştü. Şeyhin yorumuna göre Osman Bey babasından sonra bey olacak, kızı Malhun Hatun ile evlenecek ve soyundan birçok padişah gelecek, birçok devleti bir çatı altında toplayacaklar ve İslâmiyeti yayacaklardır[208].

Beyliğin başına geçmeden önce Yarhisar tekfurunun kızı Holofira (Nilüfer Hatun) ile evlenen Orhan Bey/Gazi (1324-62), babasının ölümünden kısa bir süre sonra Bursa'yı fethetti ve başkenti Yenişehir'den Bursa'ya taşıdı[209]. 1329'daki Eskihisar (Pelekanon) Savaşı zaferiyle Bizans Devleti'nin Anadolu'yla bağlantısı kesilmiştir. 1331'de İznik, 1337'de İzmit fethedildi. Böylelikle

[200] Osmanlı Beyliği kurucuları için bkz. Durukan 2006: 145-147, 152-153, 155-159, 161-165, 167, 169-170.
[201] Osmanlı Beyliği külliyeleri için bkz. Ögel 1963; Reyhanlı 1976; Kuran 1979 ve 1996; Cantay 1999; Pay 2005.
[202] Osman Bey ve dönemi hakkında bilgi için bkz. Aksop 1941; Gökbilgin 1964b; Halaçoğlu 1996; Sevim 1999; İnalcık 2007.
[203] Osmanlı Beyliği'nin kuruluşu için bkz. Akçura 1933; Akkaya 1934; Wittek 1995; Gibbons 1998; Divitçioğlu 1999; Heywood 1999; Giese 2000; Köprülü 2003; Barkan 2004. Ayrıca bkz. İnalcık 1951, 2002 ve 2006; Eyice 1962-63; Ateş 1982; Ülker 1996; Baştav 1999; Bulduk 1999; Demir 1999; Türer 1999; Demir 2000; Kaplanoğlu 2000; Emecen 2003.
[204] Koyunhisar Savaşı için bkz. İnalcık 2000.
[205] Bkz. Tanman 1994. Ayrıca bkz. Ocak 1999.
[206] Bkz. Konyalı 1959; Gökbilgin 1974; Öcal 1986; Tanman 1995b.
[207] Şeyh Edebalı hakkında bilgi için bkz. Kesten b.t.y.
[208] Osman Bey ve dönemiyle ilgili rivayet ve efsaneler için bkz. Zachariadou 2000.
[209] Orhan Bey ve dönemi için bkz. Ayverdi 1956 ve 1966: 21-214; Kandemir 1958; Gökbilgin 1964a; Oğuzoğlu 2001. Bursa'nın başkent oluşu için bkz. Oğuzoğlu 2006.

Kocaeli yarımadası tümüyle Osmanlıların eline geçti. 1345 yılında ise rakip olarak görülen Karasioğulları Beyliği ortadan kaldırıldı[210]. Böylelikle güçlü Karasi donanması ele geçirilmiş ve Rumeli yolu açılmıştır. Kantakuzenos'un kızı ile evlenen Orhan Bey 1347'de Bizans tahtına geçmesine yardımcı oldu ve Bizanslılara Balkan devletleri ile yaptıkları savaşlarda asker desteği verdi. Yardımları karşılığında Orhan Bey'e Rumeli'ye açılışın ilk habercisi olarak Gelibolu Yarımadası'ndaki Cimpe Kalesi verildi. Rumeli'deki güçlerin başına da oğlu Süleyman Paşa geçirildi. Böylelikle Bolayır'dan Tekirdağ'a kadar uzanan bölge fethedildi. Oğlu Süleyman Paşa'nın ölümünden kısa bir süre sonra, 1362 yılında vefat eden Orhan Bey'in yerine, ağabeyi Süleyman ile birlikte Rumeli'ye yapılan akınlara katılmış oğlu Murad geçmiştir. Orhan Bey döneminde İznik'te 1331'de açtığı medresenin ilk müderrisi olan mutasavvıf ve âlim Davud-ı Kayserî (ölümü 1350) başta gelmek üzere ünlü bilim adamlarının siyasal ve sosyal yapılanmada önemli katkıları bulunduğu bilinmektedir. Bu ortamın biçimlenmesinde Fahreddin-i Râzî gibi Selçuklu düşünürleri ve âlimlerinin büyük payını da unutmamak gerekir[211]. Osmanlı Beyliği'nin hızlı gelişiminde sufî çevrelerin, şeyhler ve dervişlerin de katkısı gözardı edilemez.

Resim 35: Bursa Orhan İmareti, güneydoğudan görünüm

Bazı yazıtlarında "*sultan*" unvanını kullanan Orhan Bey'in 33 yapısı arasında *İznik ve Bilecik*'teki, özellikle de *Bursa*'daki 740/1339-40 tarihli *Orhan İmareti*, ters T planlı yapıların gelişimindeki özel konumlarıyla dikkati çekerler[212]. Bu yapılara, Orhan Bey tarafından yaptırılan ve 1347'lere tarihlenen *Yenişehir Pustinpuş Baba Zaviyesi* de eklenebilir[213]. Başkent *Bursa*'nın merkezinde yer alan Orhan İmareti, çevresindeki dört eyvanlı ve dört halvetli *Orhan Bey Hamamı*[214], açık avlulu *Emir Hanı* (Eski Bezzazistan)[215], günümüze gelememiş *Medrese, Mekteb, Aşevi ve Zaviye* ile birlikte kentin ticaret dokusunun gelişiminde de ayrı bir yere sahiptir. Yapım yöneticisi (Hacı Başa) bilinen tek yapı ise İznik'teki Orhan İmareti'dir. Orhan Bey'in çoğu günümüze gelememiş diğer yapıları arasında 16 cami, 1 medrese, 1 hânkah, 1 zaviye, 1 hamam ve 3 türbe yer alır. Orhan Bey ayrıca 1 cami, 1 medrese ve 1 imaret olmak üzere 3 yapı onartmıştır.

[210] Bkz. Zachariadou 1997.
[211] Davud-ı Kayserî için bkz. Bayraktar 1988; ayrıca bkz. Ocak 2003: 247, 261; Uzunçarşılı 1988: 227-228.
[212] Orhan Bey'in zamanla camiye dönüşen imaretleri için bkz. Emir 1994; Parla 2003a. Ayrıca İznik Orhan İmareti için bkz. Aslanapa 1964-65; Ayverdi 1966: 167-171. Bilecik Orhan İmareti için bkz. Ayverdi 1966: 36-40; Altınsapan-Deveci 2003; Parla 2003b; ayrıca bkz. Demiriz 1990. Bursa Orhan İmareti için bkz. Ayverdi 1965 ve 1966: 61-89.
[213] Bkz. Taeschner 1932: 116-126; Eyice 1962; Ayverdi 1966: 208-216; Ötüken-Durukan-Acun-Pekak 1986: 603-607; Emir 1994: 51-62.
[214] Bkz. Ayverdi 1966: 111-116.
[215] Bkz. Ayverdi 1966: 96-101; Tanman 1995a.

Orhan Bey'in Evail-i Rebiyülevvel 724/Mart 1324 başlarına ait bir vakfiyesi de bulunmaktadır[216]. Orhan Bey'in kurucusu olduğu bilinen yapılar arasında *Babasultan Geyikli Baba Türbesi; Gebze, Gürle (Bursa) ve İzmit'teki camileri*; yenilenmiş *Adapazarı, Büyük Tersiye köyü (Adapazarı), Akçakese köyü (İzmit), Emir Ali köyü (Kandıra), Kandıra, Küre (Bilecik) ve Melen köyü (Akçakoca) camileri*; günümüze gelememiş *Bursa'daki medresesi; Aftundere köyü (Akçakoca), Belen köyü (Kandıra), Kaymakçı Çiftliği köyü (İzmit), Orhangazi (Bursa) ve Tepeköyü (Kaynarca-Kandıra) camileri* belirtilebilir.

Orhan Bey zamanında, amcası Emir Alâeddin Bey *Bursa'da 1 türbe* ve yenilenmiş *1 cami* ile günümüze gelememiş *1 mescit, 1 zaviye ve 1 hamam* yaptırmıştır. Alâeddin Bey'in vakfiyesi 733/1332-33 tarihinde düzenlenmiştir[217]. Orhan Bey'den sonra en çok esere damgasını vurmuş Rumeli fatihi Süleyman Paşa çoğu yıkılmış ya da yenilenmiş 22 yapı inşa ettirmiş ve biri Yunanistan'da 2 yapı onartmıştır. Eserleri arasında *ikisi Yunanistan'da 5 cami, biri Yunanistan'da 3 mescit, 4 medrese, 1 mekteb, 1 kütüphane, 1 darülhadis, 1 darülkurra, 1 zaviye, 1 hamam, 3 türbe ve 1 kervansaray* bulunmaktadır. *İznik'teki Medresesi*, ölümünden sonra babası tarafından düzenlettirilen 761/1359-60 tarihli vakfiyesinde geçmektedir[218]. Açık avlulu ve U planlı medrese, bir dershane ve onbir öğrenci hücresinden oluşmuştur[219]. *Bolayır'daki Türbesi*'ne defnedilmiş olan *Süleyman Paşa*'nın *Yenişehir'deki Makam Türbesi* 738/1337-38 yılında İznik sancakbeyi görevinde bulunduğu sırada kendisi tarafından yaptırılmıştır. Sekizgen planlı türbe kubbeyle örtülüdür[220]. Sanatçı ve bilim adamlarını koruyuculuğu ile tanınan Süleyman Paşa adına Ankaralı Mustafa *Sure-i Mülk* tefsirini yazmıştır. Orhan Bey zamanında ayrıca *bir melik eşi 1 tekke ve 1 köprü; 1 melik oğlu 1 hamam; 1 vezir 1 cami, 1 medrese, 1 zaviye ve 1 köprü; âyan mensubu 1 kişi 1 cami; 1 tacir 1 cami ve 1 tacir 1 türbe; 1 ahi 1 mescit ve 1 ahi 1 zaviye; konumu belirlenemeyen 1 kişi 1 mescit, 1 imaret ile 1 zaviye ve 1 kişi 1 hamam* yaptırmıştır[221]. Yapılardan İznik'teki günümüze gelememiş Hacı Hamza Türbesi'nin yapım yöneticisi "*mimar*" ünlü Hacı Ali'dir. Orhan Bey zamanında hiçbir sanatçı kitabesiyle karşılaşılmaması ve yalnız iki yapım yöneticisi adının bilinmesi düşündürücüdür.

Resim 36: Yenişehir Süleyman Paşa Makam Türbesi (Gündüz Küskü 2014: levha 4a)

[216] Bkz. Hüseyin Hüsameddin 1926; Uzunçarşılı 1941.
[217] Bkz. Ayverdi 1966: 50.
[218] Vakfiye için bkz. Uzunçarşılı 1963; Ayverdi 1968.
[219] Medrese için bkz. Ayverdi 1966: 172-179; Bilge 1984: 74-78; Ötüken-Durukan-Acun-Pekak 1986: 247-250.
[220] Bkz. Ayverdi 1966: 207-208; Ötüken-Durukan-Acun-Pekak 1986: 619.
[221] Orhan Bey dönemi yapıları için bkz. Durukan 2002: 1115-1118.

"*Hüdavendigâr*" unvanıyla tanınan I. Murad zamanı (1362-89), Osmanlı Beyliği'nin gelişim ve atılım dönemi olmuştur[222]. Kendisinin yerine geçmek isteyen kardeşleri İbrahim ve Halil'i göreneğe aykırı olarak boğdurtarak istikrarı sağlamıştır. İlk işi, Bizans Devleti'nin Trakya'daki üssü konumunda olan Edirne'yi (Hadrianapolis) ele geçirmek oldu. Böylelikle Balkanlar yolu daha güvenilir olarak açıldı ve ikinci başkent olarak seçilen Edirne, Rumeli Beylerbeyliği'nin merkezi oldu. Bu olayı Bulgaristan'daki Filibe (Plovdiv) ve Yunanistan'daki Gümülcine'nin (Komotini) fetihleri izledi. Bunun üzerine 1364 yılında Papa V. Urbanus'un teşvikiyle Macar kralı I. Layos komutasındaki Haçlı ordusu Meriç kıyısında ilerlemeye başladı, ancak Hacı İl-beyi komutasındaki Osmanlı ordusuna Sırp Sındığı'nda ummadıkları biçimde yenildiler. Bu yenilginin üzerine 1366'da Savoy kontu Amadeus, Osmanlıların Trakya'daki garnizonu konumundaki Gelibolu'yu ele geçirdi. Gelibolu ancak 1377'de geri alınabildi. Bunun üzerine Rumeli'ye geçen I. Murad bir süre Yunanistan'daki Dimetoka'nın (Didymoteicho) yanı sıra Edirne'de oturmayı ve bu kentleri imar etmeyi uygun buldu. Bulgarların ve Bizanslıların elindeki bazı önemli kaleler de fethedildi. 1371'de ise Sırplar Çirmen Savaşı'nda yenilgiye uğrayarak Osmanlılarla anlaşmak zorunda kaldılar. Bunu Bizanslılar ile yapılan anlaşma izledi. Anlaşma uyarınca Bizanslılardan askeri destek alan I. Murad Anadolu seferine çıktığı sırada, oğlu Savcı Bey ayaklanarak Rumeli'de melikliğini ilân etti. Ordusuyla kısa sürede Rumeli'ye geçen I. Murad Bizanslılarla işbirliği yapan Savcı Bey'in ordusunu yendi. Bunun üzerine Dimetoka'ya kaçan Savcı Bey yakalanarak önce gözlerine mil çekildi, daha sonra ise boğduruldu. Bu olaydan sonra Bursa'ya dönen I. Murad 1381 yılında oğlu I. Bayezid'i Germiyanoğlu beyi Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun ile evlendirdi. Çeyiz olarak Osmanlılara başta Kütahya olmak üzere önemli kentleri veren Süleyman Şah Kula'ya yerleşti. Bu arada Hamitoğlu Beyliği'nden de başta Isparta ve Eğirdir olmak üzere önde gelen yerleşimlerini satın alarak Karamanoğulları ile karşı karşıya kaldı. Bu arada başta Evrenos Bey olmak üzere akıncı beylerini Balkanların fethiyle görevlendirdi. Batı Trakya ve Makedonya'ya yönelen birlikler Sofya'dan Selanik'e kadar önemli Balkan kentlerini ele geçirdiler. Bu arada 1388'de Balkan devletleri birleşerek yeni bir Haçlı seferi başlatmak istediler. Bunun üzerine 1389'da vezir-i azam Çandarlı Ali Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu Rumeli seferine başladı ve bazı kaleleri ele geçirdi. I. Murad da Beyliklere ait orduların desteğiyle oluşturduğu güçle Bulgaristan'a, oradan da Tuna boylarına ilerleyerek Niğbolu (Nikopolis) ve Silistre'yi (Silistra) ele geçirdi. Bunun üzerine Osmanlı ordusu ile Haçlı güçleri Üsküp'ün kuzeyindeki Kosova ovasında karşı karşıya geldiler. I. Kosova Savaşı olarak adlandırılan bu savaş Haçlı ordusunun yenilgisiyle sona erdi[223]. Kosova Savaşı'nın zaferle sonuçlanmasından sonra savaş alanını dolaşırken I. Murad bir Sırp askeri tarafından öldürülmüş, cenazesi yerine geçen oğlu Bayezid tarafından Bursa'ya getirilerek Çekirge'deki Türbesi'ne defnedilmiştir. Cenazenin sağlıklı biçimde taşınması için iç organları Kosova'da otağının bulunduğu yere gömülmüş ve türbesi "*Meşhed-i Hüdavendigâr*" olarak adlandırılmıştır[224].

[222] I. Murad (Hüdavendigâr) ve dönemi için bkz. Uzunçarşılı 1960; Bahadıroğlu 2006; İnalcık 2006a.

[223] Kosova Savaşı ve sonuçları için bkz. Fatma Aliye 1332/1916; Mükerrem 1931; Skrivanic 1956; Anonim 1987; Egemen 1987; Emmert 1991; Krekić 1991; Pappas-Pappas 1991; Reinert 1991 ve 1997; Tomashevich 1991; Emecen 1992; Halaçoğlu 1992. Ayrıca bkz. Ağırakça 1992; Günal-Başar 1992.

[224] Bkz. Elezovic 1934; Urocevic 1956; Eyice 1961 ve 1998b; Lukac-Bojanic 1961; Redzic 1961; Turan-İbrahimhil 2004: 245; Vırmiça 2012: 69-81, 85-95.

Resim 37: Kosova Ovası Murad Hüdavendigâr Türbesi, onarım sonrası, 2011 (Vırmiça 2012: 88b)

I. Murad'ın kuruculuğunu üstlendiği çoğu günümüze gelememiş 31 yapı arasında 14 cami, 1 medrese, 3 imaret, 1 zaviye, 1 han, 3 hamam, 1 kaplıca, 1 çeşme, 3 saray, 1 dış kale suru, 1 türbe ve 1 ziyaretgâh yer almaktadır. Ayrıca Yunanistan'da 1 cami ile Edirne'de 1 imaret onarılmıştır. I. Murad'ın *Bursa'da Çekirge'deki İmareti* için düzenlenmiş Evasıt-ı Cemaziyelevvel 787/Temmuz 1385 ortalarına ait bir vakfiyesi bulunmaktadır[225]. Alt katı cami ve üst katı medrese işlevli iki katlı ters T planlı imareti yalnız sıradışı mimarisi ile değil, ilginç cephe tasarımı ile de Türk mimarisinde çok özel bir konuma sahiptir[226]. Cephe düzenlemesi açısından Karamanoğulları Beyliği'ne ait Niğde'deki 1409-10 tarihli Ak Medrese ile benzer özellikleri oldukça şaşırtıcıdır. Ayrıca Yunanistan'da Arta'daki 1283 sonrasına yerleştirilen Panagia Parigoritissa Kilisesi'nin cephe düzeniyle de benzerlikleri dikkat çekicidir[227]. Annesi Nilüfer Hatun için I. Murad tarafından Cemaziyelevvel 790/Mayıs 1388 sonlarında yaptırılan *İznik Nilüfer Hatun İmareti* de ters T planlı yapıların bir uzantısıdır[228]. Bu dönemde yine az sayıda yapım yöneticisi adıyla karşılaşmaktayız. *Tuzla'daki* Şaban 767/Nisan-Mayıs 1366 tarihli tek mekânlı ve kubbeli *Hüdavendigâr Camisi*'nin yapım yöneticisi olan Süleyman oğlu Hacı, *Ankara'daki* Evahir-i Muharrem 777/Haziran 1375 sonunda konumu belirlenemeyen Mehmed adlı bir kişi tarafından yaptırılmış günümüze gelememiş *Murad Hüdavendigâr Köprüsü*'nde de görev yapmıştır[229].

[225] Vakfiye için bkz. Gökbilgin 1953; Çağatay 1978.
[226] İmaret için bkz. Gabriel 1942; Ayverdi 1966: 232-234; Eyice 1998a. Ayrıca bkz. Çetin 2004.
[227] Arta'daki Panagia Parigoritissa Kilisesi için bkz. Millet 1916, s. 233, şek. 109; Krautheimer 1965: res. 177; Rodney 1999: 288, res. 241; Ćurčić 2012: 567-568, res. 648.
[228] Bkz. Taeschner 1932: 127-137; Eyice 1957: 107-110; Ayverdi 1966: 320-328; Ötüken-Durukan-Acun-Pekak 1986: 239-242.
[229] Tuzla Hüdavendigâr Camisi için bkz. Ayverdi 1966: 355-357; Yenişehirlioğlu 1987. Ankara'daki Köprü için bkz. Çulpan 1975: 93; Arslan 1997: 26. Arslan, köprünün kurucusunun I. Murad olduğunu öne sürmektedir.

Resim 38: Bursa I. Murad İmareti, kuzeydoğudan görünüm (Sema Gündüz Küskü 2009)

Gelibolu'daki I. Murad tarafından yaptırılmış yenilenmiş *Ulu* Cami'nin yapım yöneticisi "*seyyid ül-ulema*" ünlü Hayreddin'dir[230]. *Kırşehir'deki* kurucusu bilinmeyen Ramazan arefe 769/19 Nisan 1368 tarihinde yapılmış *İmaret*'in (Meydan Evi) kitabesinde yapım yöneticisi olarak "*li'l-melikü'l-meşayihü'l-evliya Ahi*" ünüyle I. Murad'ın adının geçmesi, melikin ahilerle yakın ilişkiler içinde olduğu bilinmesine rağmen düşündürücüdür[231]. Yurdumuzdaki diğer eserleri arasında *Behramkale, Edirne ve Yarhisar köyü (Bursa) camileri* ile günümüze gelememiş *Gönen'deki camisi, Edirne'deki imareti ile Edirne (Eski Saray) ve Gelibolu'daki sarayları* sayılabilir. I. Murad'ın Türkiye dışındaki eserleri arasında *Filibe'deki* (Plovdiv) yenilenmiş *Hüdavendigâr Camisi* belirtilebilir[232]. Ayrıca, I. Murad adına Kara Hoca Alâeddin Ali (Alâeddin Esved) tarafından yazılmış fıkıhla ilgili *Künûzü'l-envar* dışında, *Mecmuaü'l-Fuad* adlı eserden de söz edilebilir.

I. Murad'ın yapılarına ek olarak, bu dönemde bir bölümü ayakta olmayan cami, mescit, medrese, mekteb, imaret, tekke, zaviye, hamam, çeşme, han, türbe, kervansaray ve köprü inşa edilmiştir. Kurucular arasında melik eşi, melik kızı, vezir, vezir eşi, emir, emir eşi, emir oğlu, devlet ricalinden kişiler, vali, kadı kızı, din adamı ve konumu belirlenemeyen kişiler bulunur[233]. *İznik'teki* 780-794/1378-92 tarihlerinde vezir Halil Hayreddin Paşa tarafından yaptırılmış *Yeşil İmaret*'in (Cami) yapım yöneticisi Musa oğlu Hacı'dır[234]. Tek mekânlı ve kubbeli camilerin ilginç bir çeşitlemesi olan imaretin ibadet mekânı önünde, kuzeydeki son cemaat yerini anımsatan üç bölümlü ve orta bölümü kubbe, yan birimleri kubbemsi tonozlarla örtülü alışılmadık bir giriş mekânı bulunur.

[230] Bkz. Ayverdi 1966: 306.
[231] İmaret için bkz. Ayverdi 1966: 343. Durukan 2006: 146'da, yapım yöneticisi konumundaki kişi hatalı olarak Murad yerine Bayezid yazılmıştır. Bu yanlışlıktan dolayı özür dilerim.
[232] Filibe Hüdavendigâr Camisi için bkz. Turan-İbrahimgil 2004: 170-173.
[233] Bkz. Durukan 2002: 1119-1121.
[234] Yeşil İmaret için bkz. Taeschner-Wittek 1929: 60-66; Ayverdi 1966: 309-319; Ötüken-Durukan-Acun-Pekak 1986: 259-265.

Resim 39: İznik Yeşil İmaret, içten kuzeye bakış (Bülent İşler 2013)

"*Yıldırım*" unvanıyla tanınan I. Bayezid'in (1389-1403) tarih sahnesine çıkışı, babası I. Murad'ın Germiyanoğlu topraklarını ele geçirmek amacıyla 1381 yılında oğlunu Süleyman Şah'ın kızı Devlet Hatun ile evlendirmesiyle başlamıştır. Bu önemli olayı izleyen yıllarda Bayezid Sultanönü (Eskişehir) ve Kütahya sancak beylikleri görevlerinde bulunmuştur. I. Kosova Savaşı'na katılan ve yararlıklar gösteren Bayezid, babasının savaş alanında öldürülmesinden sonra kardeşi Yakub Çelebi'yi boğdurtarak beyliğin başına geçmiştir[235]. İlk olarak yeni bir Haçlı seferini önlemek amacıyla Eflak-Bosna yöresine akıncı birlikleri gönderilmiş ve Üsküp çevresine Türkmen göçmenler yerleştirmiştir. Batı ticaretini güvence altına almak için Venedik Cumhuriyeti ile de uzlaşma sağlanmıştır.

1391'deki Kastamonu Seferi sırasında Eflak voyvodasının ordularıyla Tuna ırmağını geçtiği haberini alınca seferi keserek Rumeli'ye yönelen Bayezid, Arcus Ovası'nda yapılan savaşı kazanarak Eflak Voyvodalığı'nı vasal devlet konumuna soktu. 1393'deki Macar saldırıları üzerine Bulgarların başkenti Tırnova (Tarnova) ve çevredeki kaleler ele geçirilerek başta Tırhala (Trikkala) olmak üzere Yunanistan'ın önemli kentleri alındı. Bu arada Anadolu'da karışıklıklar başlamıştı. 1389'da Anadolu Beylikleri Bayezid'in egemenliğini tanımayarak ayaklandılar. Bunun üzerine Anadolu Seferi'ni başlatan Bayezid Batı Anadolu Beylikleri ile Hamidoğulları'nın topraklarını ele geçirdi. Bayezid'in Konya kuşatması sonrasında Karamanoğulları Osmanlılarla anlaşma yapmak zorunda kaldı. 1392'de Candaroğlu topraklarının bir bölümünü de ele geçiren Bayezid'in orduları Kadı Burhaneddin'le yapılan Kırkdilim Savaşı'nda yenilgiye uğradı ve I. Bayezid'in oğlu Ertuğrul Çelebi şehit oldu. Bu arada Taceddinoğulları'nın üzerine yürüyen Osmanlı orduları başta Amasya olmak üzere önemli kalelerini ele geçirdi ve eyalet valiliğine oğlu I. Mehmed atandı. 1394'de Timur Anadolu'ya girmişti. Osmanlıların ele geçirdiği topraklarını geri alabilecekleri umuduyla Beylikler Timur'a destek verdiler. 1391-1400 yılları arasında İstanbul'u dört kez kuşatan Osmanlı orduları başarılı olamadılar. Bu arada 25 Eylül 1396'daki Niğbolu Savaşı'nda Osmanlılar Haçlı ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattılar[236]. Arkasından 1397 yılında Karamanoğulları'nı da yenen ve Konya'ya sığınan eniştesi Karamanoğlu meliki Alâeddin Bey'i yakalatıp idam ettiren Bayezid Karaman (Larende) Kalesi'ni ele geçirdi. 1402'de Timur büyük bir orduyla Anadolu Seferi'ne başlayarak doğudaki kaleleri ele geçirmiş ve Ankara'ya yönelmişti. Bunu fırsat bilen Bayezid de ordusuyla Ankara'ya ilerledi. 28 Temmuz 1402'de Çubuk Ovası'nda yapılan savaşta Osmanlılar büyük bir yenilgiye uğradılar ve Bayezid Timur'a esir düştü. 8 Mart 1403'de Bayezid Akşehir'de

[235] I Bayezid (Yıldırım) ve dönemi için bkz. Yinanç 1949; Ayverdi 1966: 349-354; İnalcık 1992.
[236] Niğbolu Savaşı için bkz. Atiya 1956.

vefat etti. Ankara Savaşı yenilgisi Anadolu'daki siyasal birliği sekteye uğrattığı gibi Beyliklerin yeniden bağımsızlıklarını kazanmasına ve Osmanlı Beyliği'nde taht kavgalarının başlamasına yol açmıştır[237].

En çok yapıya damgasını vurmuş I. Bayezid, 14 cami, 7 medrese, 1 darüşşifa, 1 buka'a, 3 imaret, 1 zaviye, 1 bedesten, 11 hamam, 1 çeşme, 1 hisar, 2 türbe, 1 kervansaray, 1 köprü ve 1 su kemeri yaptırmış; ayrıca 1 cami onartmıştır. I. Bayezid'in Ramazan 802/Mart 1400 tarihli Bursa Buka'ası ve Yıldırım İmareti vakfiyeleri bilinmektedir[238]. *Mudurnu'daki Yıldırım Hamamı*'nın kitabesinde 784/1382 tarihinin yanı sıra Bayezid'in yadırgatıcı "*sultan*" unvanı da dikkati çekmektedir[239]. Söz konusu tarihte henüz I. Murad Beyliğin başında olmasına karşın, oğlunun şehzadelik yapısında "*sultan*" ününü kullanması oldukça düşündürücüdür. İkişer eyvanlı ve bezemeli çifte hamamın sanatçısı "*amel-i*" ünlü Ömer'dir[240]. Hamamla aynı tarihe yerleştirilen *Yıldırım Camisi* ise 19.65 m. çapındaki tromp geçişli kubbesiyle, bu döneme kadar yapılmış tek mekânlı camilerin sıradışı bir örneğidir[241]. Büyük kubbesi, ancak 841-850/1437-47 yıllarında II. Murad tarafından yaptırılmış merkezi tipteki *Edirne Üç Şerefeli Cami*'nin 24 m. çapındaki kubbesiyle aşılabilmiştir. Bayezid'in şehzadelik dönemi sonlarına, 791/1388-89 yılına ait ve Mudurnu Hamamı'yla aynı ustanın eseri olan *Bolu*'daki *Ulu (Orta) Hamam*'ın kitabesinde "*sultan*" yerine "*çelebi*" unvanının karşımıza çıkması da dikkat çekicidir[242].

Bursa'daki I. Murad Türbesi'nin Bayezid tarafından yaptırıldığı öne sürülmektedir[243]. Yurt dışında *Dimetoka'daki Yıldırım Hamamı*, *Drama, Niğbolu ve Tırnova'daki Yıldırım camileri*nin yanı sıra Bursa'nın *Karacabey ilçesindeki Yıldırım Camisi ve Hamamı* da günümüze gelememiş eserlerindendir. Bergama'nın *Poyracık köyündeki* yenilenmiş *Yıldırım Camisi* de I. Bayezid'e maledilir.

Bayezid'ın yapıları arasında *Bursa*'nın doğu kesiminde, Yıldırım semtinde, bir tepecik üzerinde yer alan *Külliyesi* (imaret, biri günümüze gelememiş iki medrese, darüşşifa, hamam ve yıkılmış aşevi)[244], kentteki diğer külliyeler gibi dağınık bir düzen yansıtmakla birlikte özel bir konuma sahiptir ve bilinen ilk Osmanlı Darüşşifası da külliyenin yapıları arasında yer alır. Külliyenin ana yapısı olan *İmaret*, ters T planlı örneklerin üç eyvanlı bir çeşitlemesidir. *Medrese* açık avlulu ve U planlıdır, kuzeydeki dershane tümüyle dışa taşkındır. Göz Merkezi olarak işlev gören *Darüşşifa* da açık avlulu ve U planlıdır[245]. Küçük boyutlu *Hamam* ise tek eyvanlı ve tek halvetlidir.

[237] Ankara Savaşı ve sonuçları için bkz. Bıyıktay 1934; Melzig 1941. Ayrıca bkz. Aka 1981-1986.
[238] Buka'a vakfiyesi için bkz. Erzi 1940; İmaret vakfiyesi için bkz. Ayverdi 1969.
[239] Kitabe için bkz. Ayverdi 1962: 85 ve 1966: 353.
[240] Yapı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ayverdi 1962: 83-86 ve 1966: 349-354.
[241] Yapı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ayverdi 1966: 345-349.
[242] Hamam ve kitabesi için bkz. Ayverdi 1962: 85-86 ve 1966: Yüksel 1993: 43-61.
[243] Bkz. Âşıkpaşazâde 1332/1914: 84; Ahmed Tevhid 1328/1910: 1049.
[244] Külliye için bkz. Yediyıldız 1998; Kırayoğlu-Şehitoğlu 2001. Ayrıca bkz. Alataş 1988; Yıldız 2001.
[245] Bkz. Çetintaş 1952; Çetin 1993, 1995 ve 2006; Cantay 1996; Demirhan Erdemir 2001. Ayrıca bkz. Alataş 1988.

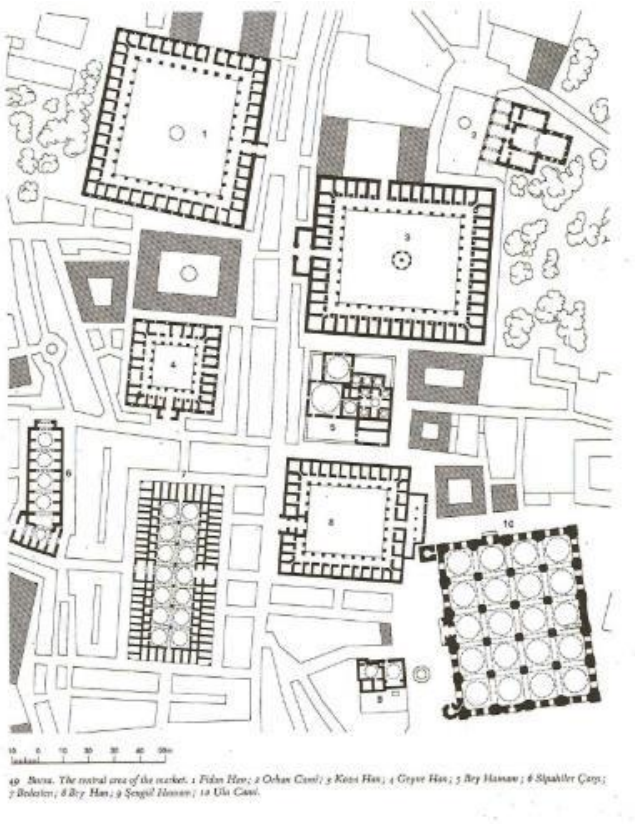

Resim 40: Bursa Yıldırım Darüşşifası, avludan kuzeye bakış

Minber kitabesine göre I. Bayezid tarafından 802/1399-1400 tarihinde "*amel-i*" ünlü Hacı Mehmed'e yaptırılan *Bursa'da* ticaret dokusu içinde yer alan *Ulu Cami* eşdeğerde yirmi kubbeli plan şemasıyla bu tipin Beylikler dönemindeki en gelişmiş örneğidir. Daha önce üzerinde durduğumuz Hamidoğulları Beyliği'ne ait *Antalya*'da kale içinde yer alan ve büyük bir yapı topluluğunun parçası olan 1374 tarihli eşdeğerde altı kubbeli *Yivli Minare Camisi*, Bursa Ulu Camisi'nin Mengücekli ve Selçuklu çok kubbeli camileri dışındaki en önemli öncülüdür. Yapının plan şemasında, destek ve bağlayıcı sisteminde, taçkapısı, minberi, ahşap kapı kanatları ve minarelerinin süslemesinde Selçuklu geleneğinin uzantılarını görmek olasıdır. Ulu Cami'nin kuzeyindeki doğu-batı yönünde dikdörtgen planlı *Bedesten* de külliye ile aynı tarihte yapılmıştır. Çift sıra halinde yedişer kubbe ile örtülü iç mekân dıştan eyvan kuruluşundaki dükkânlarla kuşatılmıştır.

Resim 41: Bursa Ulu Camisi, güneybatıdan görünüm

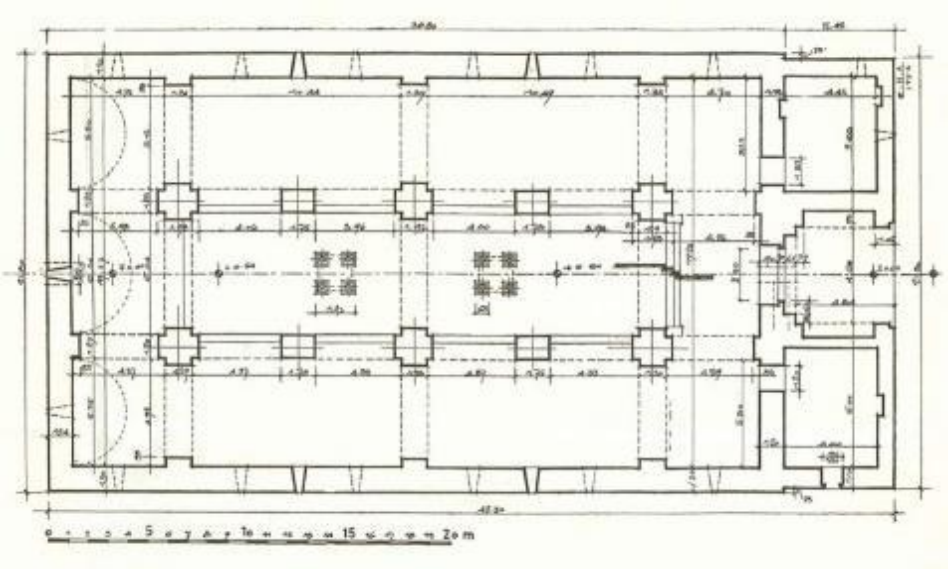
Çizim 4: Bursa Kenti Ticaret Alanı (Goodwin 1971: şekil 49)

Dönemin diğer etkinliklerine gelince, şehzadeliği zamanında I. Bayezid adına *Şerh-i müskilât-ı Kur'an ve şerh-i müskilât-ı ahâdis* adlı eser yazılmıştır. Kütahyalı Şeyhoğlu Mustafa'nın *Hurşid u Ferahşad* isimli manzum öyküsü Germiyanoğlu Süleyman Şah adına yazılmış olmakla birlikte, melikin ölümü üzerine, sanatçı ve bilim adamlarını korumasıyla tanınan I. Bayezid'e ithaf edilmiştir. Ayrıca, Bursalı Niyazi'nin *Divan*ı dışında, Ali b. Hibetullah tarafından yazılmış *Hulâsa'tu'l-minhac fi ehli'l-hisab*, İbn Melek oğlu Mehmed'in ahlâkla ilgili Arapça *Bedrü'l-vâizin ve zahrü'l-âbidin* adlı eserleri ile Şeyh Hasan'ın çevirisi olan *Fütüvvetnâme* belirtilebilir.

Bayezid döneminin diğer yapıları arasında cami, mescit, medrese, imaret, zaviye, türbe, kervansaray ve köprü yapılmıştır. Kurucular arasında 1 melik annesi, 3 vezir, 1 lala, 1 vali, 1 beylerbeyi, 2 sancakbeyi, 1 subaşı, 1 ahi ve konumu belirlenemeyen 2 kişi yer alır [246]. Evrenos Bey'in *Yenice-i Vardar'da* (Giannitsa) *Cami, Medrese ve İmaret,* 1361 yılında fethettiği *Gümülcine'de* (Komotini) *Cami (Eski Cami), İmaret ve Hamam, Serez'de* (Serrai) *Medrese, İmaret ve Hamam, Ilıca'da (Loutra Evrou) Han* yaptırdığı bilinmektedir[247]. Bu yapılardan günümüze gelebilen 14. yüzyılın 2. yarısına, 1364-71 yılları arasına, yerleştirilen *Gümülcine'deki İmaret* ters T planlı yapıların bir çeşitlemesidir[248]. 1375-85'lere tarihlenen *Ilıca'daki Han*[249] ise kapalı tipteki Selçuklu kervansaraylarının bir uzantısıdır. Bulgaristan'da Sofya (Sofia) ile Filibe (Plovdiv)

[246] Bkz. Durukan 2002: 1121-1124.
[247] Bkz. Bıçakçı 2003: 411-412. Gümülcine ve Serez için ayrıca bkz. Kiel 1971: 417-444; Yenice-i Vardar için bkz. Kiel 1972. Gümülcine'deki Eski Cami için bkz. Kiel 1982: 124-127. Evrenos Bey için ayrıca bkz. Kâni 1936a.
[248] İmaret için bkz. Kiel 1982: 127-133; Bakirtzis-Xydas 1997; Turan-İbrahimgil 2004: 505; Doukata 2008; Ćurčić 2010: 611.
[249] Han için bkz. Kiel 1982: 133-138; Dadaki 2008; Ćurčić 2010: 611.

arasında bulunan *İhtiman'daki* (Ikhtiman) *İmaret Camisi* ile 100 m. batısındaki *Hamam* 14. yüzyıl sonlarında Mihal oğlu Mahmud tarafından yaptırılmıştır. *Hasköy'deki* (Haskovo) 14. yüzyıla ait yenilenmiş *Eski Cami*'nin ise Bulgaristan'ın en eski camisi olduğu öne sürülmektedir[250]. Beylerbeyi *Oruç Paşa'nın Dimetoka'daki* günümüze gelememiş *Hamamı* (Fısıltı Hamamı) 801/1398-99, günümüze gelememiş *Medresesi* ise 803/1400-01 tarihlidir[251]. Oruç Paşa'nın *Çobanlu* (Poimenikon) *Köyü'nde* de *İmaret* yaptırdığı bilinmektedir[252]. Vezir *Ali Paşa* tarafından Zilhicce 796/Ekim 1394'de yaptırılmış *Bursa'daki Cami* ters T planlı örneklerin tek eyvanlı bir çeşitlemesidir ve önünde beş kubbeli bir son cemaat yeri bulunur[253]. Bursa-Karacabey-Merkez Bucağı'na bağlı *Seyran Köyü'ndeki* 797/1394-95 tarihli *Issız Han* ise Subaşı Celâleddin Eyne Bey tarafından yaptırılmıştır[254]. Kapalı tipte hanların, giriş eyvanı ile iki yanında birer mekânın yer aldığı, ortasında dörder sütunlu ve basık kemerli iki ocak bulunan değişik bir örneğidir.

Çizim 5: Seyran Köyü Issız Han Planı (Ayverdi 1966: 899.R.)

Büyük ölçüde Menteşeoğulları Beyliği'nin sanatsal geleneklerinin uzantısı olarak görülebilecek *Milas*'taki *Firuz Bey İmareti ve Medresesi* 26 Safer 799/29 Kasım 1396'da I. Bayezid'in Menteşe valisi ve beylerbeyi Mübarizeddin Hoca Piruz Bey tarafından yaptırılmıştır[255]. Ters T planlı ve tek eyvanlı, önünde üç bölümlü son cemaat yeri olan *İmaret*'in mimarisinden sorumlu sanatçısı "*amel-i el-benna*" ünlü Abdullah oğlu Hasan, etkileyici süslemelerini yapan ve yazılarını yazan "*ketebe en-nakkaş*" ünlü Abdullah oğlu Musa'dır. İmaret ile ortak bir avluyu paylaştığı anlaşılan Medrese'nin yalnız doğudaki onbeş hücresi ile girişi günümüze gelebilmiştir.

[250] Bkz. Kiel 1982: 120. İhtiman'daki Cami için ayrıca bkz. Turan-İbrahimgil 2004: 166.
[251] Yapılar için bkz. Gökbilgin 1952: 246-247; Kiel 1981: 130-135, 137-139.
[252] Bkz. Kiel 1981: 132.
[253] Bkz. Ayverdi 1966: 385-387.
[254] Bkz. Hasluck 1910: 84-85; Ayverdi 1961: 60-61; Scerrato 1965; Ayverdi 1966: 526-530; Ötüken-Durukan-Acun-Pekak 1986: 385-388 .
[255] Bkz. Wulzinger 1925; Durukan 1996; Özbek 2001.

Resim 42: Milas Firuz Bey İmareti, kuzeydoğudan görünüm

"*Fetret Devri*" olarak adlandırılan ve taht kavgalarıyla geçen onbir yıllık ara dönem, siyasal ve kültürel gelişmeleri de dolaylı olarak etkilemiş ve kısa bir duraklama döneminin yaşanmasına yol açmıştır[256]. I. Bayezid'in dört oğlu, Emir Süleyman, İsa Çelebi, Musa Çelebi ve Çelebi Mehmed, arasında yaşanan taht kavgaları bu sürece damgasını vurmuştur. 1402-06 yılları arasında İsa Çelebi emir olarak yönetimi eline geçirmeye çalışmışsa da Çelebi Mehmed'e karşı başarısız olmuş, önce Candaroğulları'na sığınmış, arkasından Eskişehir'e (Sultanönü) kaçmıştır. 1406 yılında Çelebi Mehmed'in adamları tarafından yakalanarak boğulmuş, cenazesi Bursa'da babasının türbesine defnedilmiştir. İsa Çelebi'nin ölümünden sonra Osmanlı Beyliği ikiye bölünmüş, Anadolu'daki toprakları Çelebi Mehmed'in, Rumeli'dekiler ise Bizans ve Avrupa devletlerinin desteğiyle Emir Süleyman'ın yönetimi altına girmiştir. Edirne'de tahta çıkabilmek için Emir Süleyman, Bizanslılar ve Avrupa devletleriyle Osmanlıların aleyhine sayılabilecek bir anlaşma yapmak zorunda kalmıştır. Bizans vasal devlet konumundan çıkmış ve yıllık tazminat ödemekten kurtulmuş, Emir Süleyman Bizanslılara Ege ve Karadeniz'deki bazı adaları ve toprakları bırakmak zorunda kalmış, İtalyan şehir devletlerine daha çok ticari ayrıcalıklar tanımıştır. Ayrıca Osmanlı gemileri Çanakkale ve İstanbul boğazlarına Bizans Devleti'nin izni olmadan giremeyeceklerdi. Ölümüne kadar İsa Çelebi'yi destekleyen Emir Süleyman başveziri Çandarlı Ali Paşa'nın yardımıyla önce Bursa'yı, arkasından Ankara'yı ele geçirdi. Bunun üzerine Çelebi Mehmed Amasya'ya kaçmak zorunda kaldı. Ancak aynı yıl Emir Süleyman'ın sağ kolu Çandarlı Ali Paşa vefat etti. Bu arada Çelebi Mehmed de Musa Çelebi ile uzlaşarak onu Eflak'a gönderdi ve o da Emir Süleyman'a karşı ordu toplamaya başladı. Bu arada Çelebi Mehmed Bursa'yı alarak Anadolu yönetiminin başına geçti. 1410 yılında Musa Çelebi Eflak voyvodasının kızı ile evlenmiş, Eflak, Sırp ve Bulgarların yardımıyla bir ordu toplayarak Edirne çevresine yönelmişti. İlk çatışmalarda başarısız olmakla birlikte, Musa Çelebi 1411'de Edirne'yi ele geçirdi ve Emir Süleyman'ı İstanbul'a doğru kaçmak zorunda bıraktı. Ancak yolda Emir Süleyman öldürüldü. Bunun üzerine Musa Çelebi Edirne'de tahta çıktı. Bu dönemde Mihaloğulları Makedonya'ya akınlar yaptılar. Bizanslılar ile Emir Süleyman arasında yapılan anlaşma feshedildi ve Bizanslıların eline geçen Osmanlı toprakları geri alındı. 1412 yılında ise İstanbul kuşatıldı ama başarılı olunamadı. Bu arada Balkanlardaki akıncı gazilerin tımarlarını kısıtlayarak onları gücendirdiği gibi şeyhülislâm olarak atadığı mutasavvıf ve âlim Şeyh Bedreddin Mahmud'un

[256] Fetret devri için bkz. Başar 1995a ve b; Öztürk 2002; Aykut 2006.

(ölümü 1420) *Vâridat* adlı risalesindeki görüşleri de düşmanlıkları körükledi[257]. Bu olaylar üzerine Çandarlı vezirleri Bizanslılarla ve Anadolu'da bulunan Mehmed Çelebi'yle uzlaşma yoluna saptılar. 1412'de Bizans İmparatoru II. Manuel Çelebi Mehmed'i İstanbul'a davet ederek Musa Çelebi'ye karşı savaşmaya ikna etti ve ordusunu Rumeli'ye geçirdi. İlk savaşı kaybetmesine ve yaralanmasına karşın Çelebi Mehmed yılmadı, çatışmalar devam etti ve sonunda Sofya yakınında yapılan savaşta Musa Çelebi yenildi, boğularak öldürüldü ve cenazesi Bursa'ya getirildi. Böylece Osmanlı Beyliği'nin ikiye bölünmesine yol açan Fetret Devri 5 Temmuz 1413'de sona erdi ve rakipsiz Çelebi Mehmed tahta çıktı.

Resim 43: Bursa Yıldırım Türbesi, kuzeybatıdan görünüm (Gündüz Küskü 2014: levha 40b)

Çok çalkantılı geçen Fetret Devri, yapım etkinlikleri açısından pek de verimsiz bir süreç olarak kabul edilemez. Bursa'da Yıldırım Külliyesi içindeki Rebiyülahır 809/Ekim 1406'da I. Bayezid'in oğlu Emir Süleyman tarafından yaptırılmış *I. Bayezid Türbesi*, kare planlı ve tromp geçişli kubbeyle örtülü ana mekân ile önündeki üç kubbeli revaktan oluşur[258]. Osmanlı Beyliği'nin revaklı ilk türbesi olan yapının yöneticisi "*alâ yed*" ünlü Hüseyin oğlu Ali'dir. İç mekânın ortasında I. Bayezid'in ve yanında oğlu İsa Çelebi ile hanımının, ayak ucunda ise kimlikleri belirlenemeyen iki kişinin sandukaları bulunur. Türbe kitabesinde Emir Süleyman'ın "*sultan*" unvanını kullanmış olması ilginçtir. Kardeşi I. Mehmed'in Evasıt-ı Şevval 816/10 Ocak 1414'de tamamlattığı *Edirne Eski Cami*'de de bir kitabesi karşımıza çıkmaktadır. Bu dönemde ayrıca vezir *Timurtaş Paşa'nın Bursa'daki* Ramazan 806/13 Mart-11 Nisan 1404 öncesine ait *Camisi ve Türbesi*, kadı oğlu *Bedreddin Mahmud Çelebi'nin* günümüze gelememiş *Amasya'daki* 13 Şaban 807/14 Şubat 1405 tarihli *Mescidi ve Darülhuffazı ile Erguma'daki Saray*; vezir *Çandarlı Ali Paşa'nın Bursa'daki* 808/1405-06 tarihli *Zaviyesi ve Yenişehir'deki Ziyaret-i Sugrâ* belirtilebilir. Ayakta olmayan *Gelibolu'daki* Akşehirli *Hoca Hamza'nın Camisi*, Evail-i 810 Muharrem/Haziran 1407 başlarında konumu belirlenemeyen bir kişi tarafından yönetici "*min yed*" ünlü İskender eliyle "*amel-i*" ünlü Aşık tarafından yapılmış *Gelibolu Azepler İmareti*, Evail-i Receb 810/Kasım 1407 başında vezir Yakut Paşa tarafından yaptırılmış günümüze gelememiş *Amasya'daki Zaviyesi*[259], Yakut Paşa vakfiyesinde belirtilen *Amasya Çelebiler Hamamı*, Bulgaristan'da *Eski Zağra'daki* (Stara Zagora) 811/1408-09 yılında Emir *Hamza Bey* tarafından yaptırılmış *Camisi (Eski Cami)*[260],

[257] Şeyh Bedreddin (ölümü 1416), İslâm hukuku alanındaki *Câmiu'l-fusûleyn, Letâyifu'l-işârât, Kitâbü't-teshîl* adlı eserleriyle tanınır. Bkz. Uzunçarşılı 1988: 228; Apaydın 1996. Şeyh Bedreddin için ayrıca bkz. Gölpınarlı 1966; Öztoprak 1995.
[258] Bkz. Önkal 2000.
[259] Hüseyin Hüsameddin 1327-30/1909-12: 184.
[260] Bkz. Kiel 1974: 636-644; Ömer-İbrahimgil 2004: 200-201.

Eski Zağra'daki ahşap tavanlı olduğu düşünülen sancakbeyi *Sârımüddin Saruca Paşa'nın Camisi*[261], *Merzifon'daki* 813/1410-11 tarihli *Çukur Çeşme, Edirne'de İbrahim Bey* tarafından 814/1411-12'de yaptırılmış ayakta olmayan *Camisi*, hisar emiri Zahireddin tarafından aynı tarihte yaptırılmış günümüze gelememiş *Tokat Hisariye Zaviyesi*, emir Nureddin *Hacı Hamza* tarafından 815/1412-13 yılında yaptırılmış *Tokat'taki* yenilenmiş *Zaviyesi*, aynı tarihli Hamza Bey Zaviyesi vakfiyesinde geçen *Tokat Alaca Mescit ile* yıkılmış *Han, Edirne'de Şeyh Bedreddin* tarafından yaptırılmış ayakta olmayan 815/1412-13 tarihli *Zaviyesi*, Şeyh Bedreddin Zaviyesi vakfiyesinde belirtilen *Edirne Balaban Mescidi ile* beylerbeyi *Yakub Paşa* tarafından Zilkade 815/Şubat 1413'de *Amasya'da* yaptırılmış *Tekkesi* de bu sürecin eserleri arasında sayılabilir. Ayrıca, Şükrullah Amasyalı'nın *Risale min ilmi'l-edvar* adlı eseri İsa Çelebi'nin isteği üzerine yazılmıştır[262]. Ahmedî *İskendernâme* adlı eserini manzum olarak Germiyanoğlu meliki Süleyman Şah namına kaleme almış, ancak melikin 1388'den kısa bir süre önce vefatı üzerine *Âl-i Osman* bölümünü de ekleyip 1390 yılında tamamlayarak hizmetine girdiği I. Bayezid'in oğlu Emir Süleyman Çelebi'ye ithaf etmiştir. Aynı biçimde Şeyhoğlu Sadreddin Mustafa da *Hurşidnâme* adlı manzum romanını Germiyanoğlu meliki Süleyman Şah adına kaleme almış, ancak melikin vefatı üzerine *Âl-i Osman* bölümünü de ekleyip 1390 yılında tamamlayarak Emir Süleyman Çelebi'ye ithaf etmiştir[263]. Ayrıca, *Tervihü'l-ervah* adlı tıpla ilgili eserini de Emir Süleyman'a ithaf etmiştir. Ahmed Dâî de *Çengnâme ve Ferahnâme* adlı iki manzum eserini Emir Süleyman adına yazmıştır. Ayrıca, Mehmed'in bir aşk öyküsünü anlatan *İşknâme* ve Hızır b. Yakub'un din ve felsefe içerikli *Siyasetnâme* adlı eseriyle Mehmed b. Şeyh Mustafa'nın *Kabusnâme* çevirisi de Emir Süleyman için hazırlanmış eserler arasında yer alır.

I. Mehmed (1413-21), Osmanlı Beyliği'nin eski gücüne kavuşmasını sağlamıştır[264]. Öncelikle Batı Anadolu Beylikleri ile Hamidoğulları ve Karamanoğulları'nın önemli merkezlerini ele geçirdi. 1416 yılında Rumeli seferine çıktı ve Eflak'ı yeniden Osmanlılara bağladı. Ayrıca, başta Mora ve Macaristan olmak üzere Balkan ülkelerine akıncı güçler gönderdi ve Bo sna'yı da Osmanlı Beyliği'ne bağladı. Candaroğulları topraklarının bir bölümünü ele geçirdi ve Gelibolu'da Osmanlı donanması kurdurdu. Ancak Venediklilerle Çanakkale önlerinde yapılan deniz savaşını kaybetti ve anlaşma yapmak zorunda kaldı. Bu arada Anadolu ve Rumeli'de Şeyh Bedreddin ve halifelerinin başlattığı isyanı bastırmış, önce Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal, ardından Şeyh Bedreddin yakalanarak idam edilmişlerdir. Son önemli sorun ise Düzmece Mustafa olayıydı. Kardeşi Mustafa Çelebi olduğunu iddia ederek Venediklilerin desteğiyle 1418 yılında Teselya'da kendini Osmanlı hükümdarı ilân eden Mustafa Trakya'da yapılan savaşı kaybederek Bizanslılara sığındı. Bu sorunu çözümleyemeden I. Mehmed, 26 Mayıs 1421'de bir sürek avı sırasında atından düşerek vefat etti ve ölümü Amasya valisi oğlu Murad Bursa'ya gelene kadar 40 günü aşkın bir süre askerlerden gizlendi. Murad'ın Bursa'da tahta çıkmasından sonra cenazesi *Bursa*'ya getirilerek veziri Hacı İvaz yönetiminde "*amel-i*" ünlü Tebrizli Ahmed oğlu Hacı Ali tarafından Cemaziyelevvel 824/Mayıs 1421'de tamamlanan *Yeşil Türbe*'ye defnedildi[265]. Yeşil semtinde, Yeşil Buka'nın (Cami'nin) güneyindeki iki katlı türbe sekizgen planlı, yüksek sekizgen kasnaklı ve sivri kubbelidir. Dikdörtgen planlı alt kat tonozla, sandukaların yer aldığı üst kat üçgen kuşakla geçilen bir kubbeyle örtülüdür. Duvarları zeminden 3 m. yüksekliğe kadar altıgen firuze çinilerle kaplanmıştır. Çini mihrabı ise rumî, palmet ve kıvrık dallardan oluşan bitkisel düzenlemeleri, yazı şeridi, altı sıra mukarnas kavsaralı nişi ve tepeliği ile dikkati çeker. Ortadaki I. Mehmed'in yanları mermer, üstü çini kaplamalı bir kaide üzerinde yükselen çini sandukası yazılarla bezenmiştir.

[261] Bkz. Kiel 1974: 650-652. Saruca Paşa'nın Çirmen, Kızanlık, Hasköy (Haskovo) ve Yenice Zağra'da hayrat ve vakıfları olduğu bilinmektedir. Bkz. Peremeci 1939: 142.
[262] Bkz. Uslu 1995-2000: 457-460.
[263] Bkz. Uzunçarşılı 1984: 46, 216.
[264] I. Mehmed (Çelebi) ve dönemi için bkz. Uzunçarşılı 1957; İnan 2002; İnalcık 2003.
[265] Türbe için bkz. Kural 1944; Yalman 1982.

Güneyinde oğulları Mustafa Çelebi (ölümü 1423) ile Mahmud Çelebi'nin (ölümü 1429), kuzeyinde oğlu Yusuf Çelebi'nin (ölümü 1429), arka sırada ise kızları Selçuk Hatun (ölümü 1485), Sitti Hatun, Hafsa Hatun (1443 sonrası), Ayşe Hatun (1469 sonrası) ile süt annesi Daye Hatun'un sandukaları bulunur. Yapının mimarisi ve süslemelerinde Selçuklu geleneklerinin uzantılarını çokça görmek olasıdır.

Resim 44: Bursa Yeşil Türbe, üst kat, I. Mehmed sandukası (www.songaz.com)

I. Mehmed'in 20 yapısı arasında 6 cami, 2 medrese, 1 buk'a, 1 1 aşevi, 1 bedesten, 4 han, 2 hamam, 1 saray, 1 türbe ve 1 içkale kapısı yer alır. *Merzifon'daki* 816/1413-14 tarihli *Hamamı* dört eyvanlı ve dört halvetli tiptedir. 817-820/1414-17 yıllarında Şam'ın ünlü Müşeymeş ailesinden Ebubekir'in yöneticiliğinde yapılmış *Medresesi* ise revaklı açık avlulu ve iki eyvanlıdır[266]. Doğudaki giriş eyvanının yanı sıra eksenlerdeki üç dershane de kısmen dışa taşkındır. I. Mehmed'in *Merzifon'daki 2 camisi, 1 hamamı ve 1 sarayı* günümüze gelememiştir. I. Murad ve Emir Süleyman'ın kitabeleri de bulunan *Edirne'deki Eski Cami* Evasıt-ı Şevval 816/10 Ocak 1414'de I. Mehmed'in emriyle tamamlanmıştır. Yapım yöneticisi "*mi'mar*" ünlü Hacı Alâeddin, sanatçısı ise I. Bayezid'in iki hamamından tanıdığımız "*el-amil*" ünlü Ömer'dir. Cami, 9 kubbesiyle Bursa Ulu Camisi'nin planını daha küçük ölçekte yinelemektedir. Eski Cami'nin vakfı olan *Edirne'deki* 819/1416 tarihli *Bedesten* de Bursa'daki Bedesten'e mimari özellikleriyle büyük benzerlikler göstermektedir. Bedesten'in yapım yöneticisi ya da sanatçısını belirten bir kitabesi olmamasına karşın, Onur mimarının, Eski Cami'nin yapım yöneticisi Hacı Alâeddin olduğu kanısındadır[267].

[266] Medrese için bkz. Akok 1952.
[267] Onur 1972: 217-218; ayrıca bkz. Sönmez 1996: 388-389.

Resim 45: Edirne Eski Cami ve Bedesten (k_fikri_aktan_wowDSC08474)

Bursa'nın güneydoğusunda, Yeşil semtindeki dört yapıdan (buk'a/imaret-medrese-aşevi-türbe) oluşan *Külliyesi*'nin[268] ana yapısı ve Rebiyyin 822/28 Mart 1419'da kapsamlı vakfiyesi düzenlenmiş olan *Buk'a/İmaret* (Yeşil Cami) ters T planlı mimarisi dışında çini, ahşap, alçı ve kalemişi bezemeleri ile de dikkati çeker[269]. Yapım yöneticisi vezir Hacı İvaz, süslemelerinden sorumlu sanatçıları ise Mehmed Mecnun ve Ali ile adı belirtilmemiş Tebrizli bir ustadır. Batısındaki *Medrese* revaklı açık avlusu, güneydeki tümüyle dışa taşkın büyük boyutlu ve kubbeli dershane eyvanı ile pencere alınlıklarındaki bezemeleriyle önem taşır. Yeşil Buk'a vakfiyesinde *7 çarşı* da belirtilir. Yunanistan'da *Dimetoka'daki* (Didymoteicho) *Çelebi Mehmed Camisi* ise Rebiyülevvel 823-824/Mart 1420-21 tarihinde I. Mehmed'in emriyle "*kadı*" Abdullah Seyyid Ali, "*benna*" ünlü Caslılı Toğan ve Bursa Yeşil Buk'a (Cami) ve Yeşil Türbe'nin de yapım yöneticiliği görevinde bulunmuş "*mühendis ve mi'mar*" ünlü İvaz'ın (Vezir İvaz Paşa) yöneticiliğinde yapılmıştır[270].

Resim 46: Bursa Yeşil Buk'a, kuzeydoğudan görünüm

[268] Bkz. Yücel 1965.
[269] Bkz. Necmeddin 1923; Çetintaş 1958.
[270] Yapı hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ayverdi 1942; Eyice 1993; Bıçakçı 2003: 56-60; Bakirtzis 2008; Ćurčić 2010: 577.

I. Mehmed'in yaptırdığı Edirne Eski Cami, Bursa Yeşik Buk'a (Yeşil Cami) ve Yeşil Türbe ile Dimetoka Çelebi Mehmed Camisi ekip çalışmasının eserleridir. Bu yapıların saray yapım örgütünün ürünleri olduğuna kuşku yoktur.

Mardinli Abdülvehhab'ın *Kitabü'l-müntehab fi't-tıb* adlı tıpla ilgili eseri I. Mehmed'in hazinesi için yazılmıştır. Ayrıca, Zekeriya Kazvinî'nin *Acaibü'l-mahlûkat* adlı eseri Rükneddin Ahmed tarafından I. M ehmed adına Türkçe'ye çevrilmiştir.

I. Mehmed'in eserleri dışında melik annesi, vezir, atabey, emir, sancakbeyi, kadı, ahi ve konumu belirlenemeyen kişiler de yapım etkinliklerine katkıda bulunmuşlardır. Yapılar arasında camiler, mescitler, medreseler, imaretler, zaviyeler, hanlar, ribat, hamamlar, türbeler ve köprüler sayılabilir[271]. Bu yapılardan I. Mehmed'in annesi *Devlet Hatun'un Bursa'daki Türbesi* Şevval 816/Aralık 1413-Ocak 1414'de yaptırılmıştır. Baldaken tipindeki kare biçimli, yüksek kasnaklı ve külâhla örtülü mermer yapının her cephesi ikişer sivri kemerle dışa açılır. İçten üçgen kuşakla geçilen dilimli kubbeyle örtülüdür ve ortasında Devlet Hatun'un kitabeli sandukası yer alır. Ünlü vezir *Bayezid Paşa'nın Amasya'daki İmareti* Muharrem 817/Mart-Nisan 1414'te yapılmıştır[272]. Ekip çalışmasının ürünü olan yapının yöneticileri "*mi'mar*" ünlü Kenan Toğan ve Merzifon Çelebi Mehmed Medresesi'nde de görev yapmış "*muallim*" ünlü Ebubekir; sanatçısı ise "*amel-i üstad*" ünlü Mustafa Neccar'dır. 820-823/1417-20 tarihli vakfiyesi bulunan yapı ters T planlı örneklerin beş kubbeli son cemaat yeri bulunan çeşitlemelerindendir. Yunanistan'da *Yenice-i Vardar'daki* (Giannitsa) 7 Şevval 820/17 Kasım 1417 tarihli yenilenmiş ve özelliklerini yitirmiş *Hacı (Gazi) Evrenos Türbesi* aslında iki katlı, kare planlı ve kubbeyle örtülüydü[273]. *Üsküp'teki* (Skopje-Makedonya) 822/28 Ocak 1419-16 Ocak 1420 yılında yapılmış *Hacı Kasım Camisi* yıkılmıştır[274]. Sârımüddin Saruca Paşa'nın oğlu sancakbeyi *Umur Bey'in* 28 Muharrem 818-Muntasıf-ı Muharrem 824/22 Eylül 1416-15 Ocak 1421 tarihli Çirmen (Cermen) Zaviyesi vakfiyesinden öğrenilen Bulgaristan'daki dört yapısından, *Çirmen'deki Zaviyesi ve Hamamı, Akçe Kızanlık'taki* (Kızanlāk) *Hanı ve Yenice Zağra'daki* (Nova Zagora) *Hamamı* günümüze gelememiştir[275]. Vakfiyede belirtilen *Çirmen'deki Sârımüddin Paşa Mescidi* de yıkılmıştır[276]. Bulgaristan'da *Yanbolu'daki* (Jambol) kurucusu bilinmeyen *Eski Cami* de 1420'lere tarihlenmektedir[277].

Resim 47: Bursa Devlet Sultan Türbesi

Resim 48: Amasya Bayezid Paşa İmareti, kuzeybatıdan görünüm

[271] I. Mehmed'in ve diğer kurucuların eserleri için bkz. Durukan 2002: 1124-1131.
[272] Bkz. Eyice 1992. Ayrıca bkz. Yardım 2004.
[273] Türbe için bkz. Kiel 1972: 320; Demetriadis 1976; Eyice 1996; Bıçakçı 2003: 416; Skiadaresis-Karagianni 2008: 291-293. Yerleşim hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Kiel 1972.
[274] Kumbaracı-Bogoyeviç 2008: 173-175.
[275] Bkz. Gökbilgin 1952: 15-16, 261-265; Kiel 1974: 651.
[276] Vakfiye için bkz. Ayverdi 1972: 374.
[277] Bkz. Kiel 1974: 644-649.

II. Murad (1421-44 ve 1446-51), lalası Yörgüç Paşa ile birlikte 1415 yılında, merkezi Amasya olan Rum ve Danişmendiye eyaleti valiliğine getirildi, tahta çıkana kadar da bu görevde kaldı[278]. Selçuklu döneminden başlayarak önemli bir kültür merkezi olan Amasya'da ünlü bilim ve din adamları, şairler ve mutasavvıflarla birlikte oldu ve onları koruyucu şemsiyesi altına aldı. Babasının vefatı üzerine Bursa'ye gelerek 25 Haziran 1421'de tahta çıktı. Bununla birlikte ilk üç yılı taht kavgalarıyla geçti. Bizanslılara sığınmış olan amcası Mustafa Çelebi ile veziri Bayezid Paşa arasında Edirne yakınlarında Sazlıdere'de yapılan savaşı Mustafa Çelebi kazandı ve esir düşen Bayezid Paşa idam edildi. Mustafa Çelebi Edirne'de tahta çıkarak adına hutbe okuttu ve sikke bastırdı. Bursa'yı kuşatan ama hem Gelibolu'yu vermediği için Bizans, hem de Aydınoğlu beyliğine karşılık Mustafa Çelebi'ye yardımlarını kesmesini isteyen II. Murad'ın teklifini kabul eden Cüneyd Bey'in desteğini kaybetti ve Ulubat yakınında Hacı İvaz Paşa'ya yenilerek önce Gelibolu'ya, ardından da Edirne'ye sığındı. II. Murad'ın Edirne üzerine yürümesi nedeniyle kaçmak zorunda kalan Mustafa yakalanarak Edirne'de idam edildi (1422). Bizanslıların Mustafa Çelebi'ye yardımlarına içerleyen II. Murad İstanbul'u kuşattıysa da, yine Bizanslıların desteğiyle ayaklanan kardeşi Mustafa'nın İznik'te kendisini hükümdar ilân etmesi üzerine üç ay süren kuşatmayı kaldırmak zorunda kaldı. 1423 yılında Lalası Şarapdar İlyas'ın ihanetiyle Mustafa, II. Murad'a teslim edildi. İznik'te boğulan Mustafa'nın cesedi Bursa'ya getirilip Yeşil Türbe'ye defnedildi. Arkasından Mustafa'ya yardım eden Candaroğulları ve Karamanoğulları topraklarının bir bölümü ele geçirildi. Aynı yıl Venedikliler Bizans Devleti'yle anlaşarak Selanik'i aldılar. 1425-26 yıllarında II. Murad Anadolu'da siyasal birliği sağlamaya çalıştı ve Cenevizlilerin yardımıyla şehzadelerin ayaklanmalarını destekleyen Cüneyd Bey'i ve ailesini yakalayıp idam ettirerek 1426'da Aydınoğlu Beyliği'ni, arkasından da Menteşeoğulları ve Tekeoğulları beyliklerini ortadan kaldırdı. Bu arada, 1428-29 yıllarında ortaya çıkan veba salgınında başta ünlü mutasavvıf Emir Sultan, Çandarlı İbrahim Paşa ile Hacı İvaz Paşa, daha önce gözlerine mil çekilen II. Murad'ın kardeşleri Mahmud ve Yusuf Çelebiler hayatlarını kaybettiler. 1429 yılında ise Germiyanoğlu Beyliği de Osmanlı egemenliğine girdi. Aynı yıl Osmanlılar Venedik Cumhuriyeti'nin elindeki Selanik ile Yanya'yı aldılar. 1430'da Rumeli'de toprak tahriri başladı. Bu olay üzerine başlayan Arnavutların ayaklanması ancak 1437 yılında bastırılabildi.

1438 yılında önce Osmanlılara karşı Balkan ülkeleriyle ittifak kurmaya çalışan Macaristan üzerine sefer düzenlendi ve birçok kale ele geçirildi, arkasından Sırbistan seferine çıkılarak Sırbistan Osmanlı topraklarına katıldı. Osmanlıların 1441'deki başarısız Belgrat kuşatmasından da cesaret alan Macarlar Sırbistan'ın başkenti Semendire'yi ve Bosna'yı, arkasından da Niş ve Sofya'yı ele geçirdiler. İzladi savaşının da istenilen sonucu vermemesi üzerine Osmanlılar ağır sayılabilecek koşullarla Edirne-Segedin anlaşmasını imzalamak zorunda kaldılar. Arkasından da II. İbrahim Bey'le anlaşma (Yenişehir Sevgendnâmesi) yapılarak Karamanoğulları'ndan alınan topraklar geri verildi. Bu iki anlaşma ile Anadolu ile Rumeli'de alınan toprakların büyük bir bölümü kaybedildi ve II. Murad da Osmanlı tarihinde ilk defa görülen bir kararla 1444'de tahtı küçük sayılabilecek yaştaki oğlu Mehmed'e bırakarak çekildi. Bu arada Macar kralının yönetiminde Haçlı seferi başlatıldı ve Eflak ordularının da katılımıyla Haçlılar Balkanlardan güneye doğru ilerlediler. Niş savaşını kazanarak Sofya'yı işgal ettiler ve Venedik donanmasının da desteğiyle Karadeniz kıyısındaki Varna'ya kadar ilerlediler. Bunun üzerine Manisa'da bulunan II. Murad Edirne'ye geri gelerek ordunun başına geçmek zorunda kaldı ve ordusuyla Varna'ya yöneldi. 10 Kasım 1444'de yapılan Varna Savaşı Haçlıların ağır yenilgisiyle sonuçlandı. Savaşın ardından kısa süre Edirne'de kalan II. Murad Manisa'ya geri döndü. Haçlı yenilgisine rağmen Macar kralı ile Eflak voyvodası Osmanlı topraklarına saldırıya geçtiler. Bu arada şehzade Davud Çelebi de Dobruca'da ayaklandı. Edirne'de ise kapıkulu yeniçerileri isyan ettiler. Bu olayların

[278] II. Murad ve dönemi için bkz. Baştav 1974; Delilbaşı 1989; Sakaoğlu 1999; İnalcık 2006b. Ayrıca bkz. Karabacak 2003.

üzerine II. Murad Edirne'ye geri dönerek ikinci kez tahta çıktı ve oğlu Mehmed sancakbeyi olarak Manisa'ya gönderildi. 1446 yılı sonlarında Mora seferine başlandı ve Mora despotu vergiye bağlandı. Bu arada 1448'de Macarlar Eflak ordusuyla birlikte yeniden harekete geçerek destek göremedikleri Sırbistan'ı tahrip ettiler ve Kosova sahrasına geçtiler. II. Murad da ordusuyla Kosova önlerine geldi. 17-20 Ekim 1448'deki II. Kosova savaşı Osmanlıların zaferiyle sonuçlandı. 1450'de Arnavutluk'a sefer düzenlendi. 3 Şubat 1451'de II. Murad vefat etti ve yerine oğlu Mehmed tahta çıktı.

II. Murad'ın 42 yapısı arasında 11 cami, 1 mescit, 3 medrese, 1 mekteb, 1 buk'a, 3 imaret, 1 zaviye, 1 aşevi, 1 han, 10 hamam, 1 saray, 4 türbe, 2 kervansaray ile 2 köprü yer alır. Bu yapılardan Yunanistan'da *Serez'deki hamamı ve Selanik'teki camisi, Makedonya'da Güğercinlik'teki (Kolubac) köprüsü, Bulgaristan'da Yanbolu'daki (Jambol) hamamı* yıkılmıştır. II. Murad'ın Bursa İmareti vakfiyesi 22 Şevval 833/14 Temmuz 1430 tarihlidir, Ergene Buk'ası vakfiyesi ise Gurre-i Cemaziyelevvel 851/Temmuz 1447 ortalarına aittir[279].

II. Murad'ın *Bursa*'nın batı kesiminde, Muradiye semtindeki Receb 828-Muharrem 830/Haziran 1425-Kasım 1426 tarihli *Külliyesi*'nin[280] ana yapısı konumundaki *İmareti* (Camisi) geleneksel ters T planlıdır; çini, ahşap, tuğla ve taş bezemeleriyle önem taşır. İmaretin batısındaki U planlı ve revaklı açık avlulu *Medresesi*'nin güneyindeki eyvan kuruluşunda dershane mekânı tümüyle dışa taşkındır. Medresenin batısındaki *Hamamı* iki eyvanlı ve iki halvetli tiptedir.

Resim 49: Bursa Muradiye İmareti (Camisi), batıdan görünüm (Bülent İşler 2014)

Türkiye dışındaki eserlerden *II. Murad'ın Selanik'teki* (Thessaloniki) "Bey Hamamı" olarak da bilinen *Hamamı* Cemaziyelevvel 840/11 Kasım-10 Aralık 1437'de yapılmıştır[281]. Çifte hamam olarak inşa edilmiş yapı Selanik'teki bilinen ilk Osmanlı hamamıdır ve günümüzde "Cennet Hamamları (Loutra Paradisos)" olarak da tanınır[282]. Erkekler bölümü dört eyvanlı ve dört halvetli, kadınlar bölümü ise iki eyvanlı ve iki halvetlidir. *Üsküp'teki* (Skopje-Makedonya) *II. Murad Camisi* 840/1436-37 yılında yapılmıştır. Yenilenmiş dikdörtgen planlı yapı ahşap tavanla örtülüdür. Güneyindeki harap durumda *Medresesi* de aynı tarihte yapılmıştır[283]. *Üsküp'teki*

[279] Bursa İmaret vakfiyesi için bkz. Ayverdi 1972: 298-299; Ergene vakfiyesi için bkz. Ayverdi 1972: 550-551.
[280] Bkz. Ayverdi 1972: 300-321; Meriç 1997; Yıldızalp 2003; İrgil 2005.
[281] Bkz. Kiel 1970: 129; Ayverdi 1972: 536-537; Delilbaşı 1981-82; Hadzitryfonos 1995: 235-236, 246, 249; Zombou-Asimi 1997; Bıçakçı 2003: 327-328; Turan-İbrahimgil 2004: 460-462; Kanetaki 2008; Ćurčić 2010: 548-549.
[282] Kanetaki 2008: 232.
[283] Cami için bkz. Turan-İbrahimgil 2004: 334-335; Ağanoğlu 2008: 172-174; Kumbaracı-Bogoyeviç 2008: 44-51. Medrese için bkz. Kumbaracı-Bogoyeviç 2008: 52.

Muradiye Camisi ise günümüze gelememiştir[284]. II. Murad vakfı olarak bilinen Kosova Sahrası kuzeyinde *Vıçıtırın'daki Eski Cami* 1791 yılında yıkılarak yerine aynı malzemeyle *Çarşı Camisi* yapılmıştır[285].

Çeşmesi üzerindeki kitabeden 829-847/1425-44 tarihinde II. Murad'ın emriyle inşa edildiğini öğrendiğimiz ve günümüzde 164 (aslında 174) gözlü olan *Ergene'deki* (Uzunköprü-Edirne) *Uzun Köprü*'nün yapım yöneticisi Gazi Mahmud Bey'dir[286]. Rûhî, 1427-28 yılında inşa edildiğini belirttiği köprünün mimarının Muslihiddin, ustasının ise Mehmed olduğunu öne sürer[287]. Aynı tarihli II. Murad kitabesi taşıyan yenilenmiş ahşap tavanlı *Cami*, Ergene vakfiyesinde geçen *Buk'a ve Çifte Hamam* köprü yakınında yer alır.

Resim 50: Uzun Köprü (www.panoramio.com)

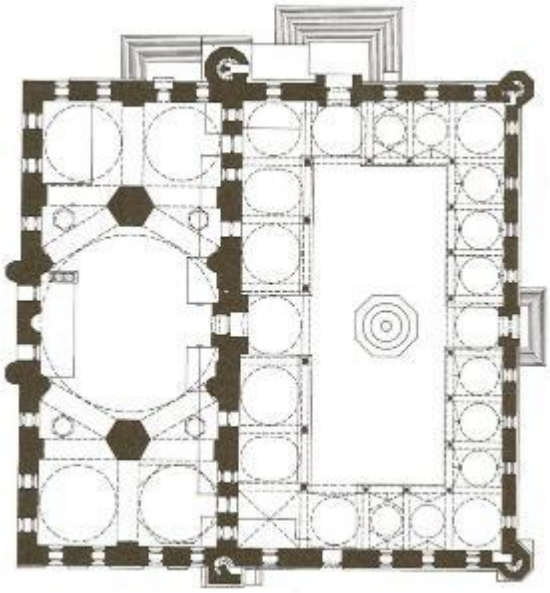
Bursa'daki Evahir-i Cemaziyelevvel 854/1450 Temmuz ortalarına ait *Abdal Mehmed Türbesi* de II. Murad tarafından yaptırılmıştır. Önünde dikdörtgen biçimli ve beşik tonozla örtülü giriş mekânı bulunan kare planlı türbe kubbeyle örtülüdür.

Resim 51: Bursa Abdal Mehmet Türbesi, kuzeydoğudan görünüm

[284] Bkz. Kumbaracı-Bogoyeviç 2008: 176.
[285] Bkz. Vırmiça 2012: 318, 325.
[286] Uzunköprü için bkz. Ayverdi II: 553-557; Çulpan 2002: 98-105; Ćurčić 2010: 611-612.
[287] Ayverdi 1972: 557'den naklen.

Edirne'deki 841-850/1437-47 tarihli *Üç Şerefeli Cami*[288], revaklı dış avlusu ve altı destekli merkezi kubbeli plan şeması ile merkezi kubbeli Klasik Osmanlı camilerinin, Artuklu ve Saruhanlı örneklerinden geliştirildiği düşünülebilecek, hazırlayıcısı olmuştur. Plan şemasının yanı sıra, anıtsallığı, çini, kalem işi ve taş bezemeleriyle özel bir konuma sahip camide yapım yöneticisi veya sanatçı kitabesi bulunmaması ilginçtir.

Çizim 6: Edirne Üç Şerefeli Cami planı
(Goodwin 1971: şekil 93)

Resim 52: Edirne Üç Şerefeli Cami, içten güneybatıya bakış (Bülent İşler 2008)

[288] Bkz. Arel 1973.

Türkçe'nin yaygınlaşmasına katkılarının yanı sıra, musikiyi de geliştirmeye çalışmış ve şairliği ile de tanınan II. Murad adına çok sayıda eser yazılmış ve Türkçe'ye çevrilmiştir. Bedr-i Dilşad'ın musiki ile ilgili nasihatnâme veya ansiklopedi niteliğindeki *Muradnâme*'si (1427) II. Murad'a sunulmuş, Hızır b. Abdullah'ın *Edvar-ı Musiki*'si (1441) de II. Murad için yazılmıştır[289]. Ünlü bestekâr ve âlim Abdülkadir Meragî Herat'tan Bursa'ya davet edilmiş ve "*Makâsıdü'l-elkân*" adlı eserini II. Murad'a sunmuştur[290]. İznikli Musa'nın 1429 tarihli *Camasbnâme*'si, Tabib Mümin b. Mukbil'in 1437 yılında tamamlanmış tıpla ilgili *Zahire-i Muradiye*'si ile göz hastalıklarını anlatan *Miftahü'n-nur ve hazainü's-sürur*'u, İbn Melek'in ahlâk konusundaki *Bahrü'l-Hikem*'i, Manyas kadısı Mehmed'in melek ve şeytanlarla ilgili *Acâibü'l-uccâb*'ı; Genceli Nizâmî'nin *Hüsrev ve Şirin* manzumesinin Kütahyalı Şeyhî Sinan tarafından yapılan çevirisi; Hatiboğlu'nun 1426 yılında tamamlanmış mesnevi tarzındaki *Ferahnâme*, Mustafa b. Seydî'nin Nasır-i Tusî'den yaptığı mücevherlerle ilgili *Cevahirnâme*, Karahisarlı Kasım b. Mahmud'un Necmeddin Daye'nin Farsça olan *Mirsadü'l-ibad*, Balıkesirli Devlet oğlu Yusuf'un fıkıh konusundaki *Hidaye ve Vikaye*, II. Murad'ın hocası ve nişancısı İbn Arabşah Ahmed'in *Câmiü'l-hikâyat ve Lâmiü'l-rivâyat* ve Manyas kadısı Mehmed'in *Gülistan* çevirileri bu eserlerden yalnızca birkaçıdır. Davud-ı Kayserî'den sonra Muhyiddin-i Arabî'nin (ölümü 1241) görüşlerinin Osmanlı topraklarında yayılmasında büyük rol oynamış Şeyhülislâm Şemsüddin Mehmed (Molla Fenarî; ölümü 1431) ve Molla Yegân (ölümü 1461'ler) dönemin ünlü âlimleri arasında yer alırlardı[291]. Ayrıca Aydınoğulları Beyliği zamanının önde gelen âlimlerinden İbni Melek İzzüddin Abdüllâtif'i (ölümü 1394) de unutmamak gerekir. Somuncu Baba olarak tanınan Hamideddin Velî'nin öğrencisi olan ve Hacı Bayram-ı Velî olarak tanınan Numan b. Ahmed (ölümü 1429) ise Ankara odaklı etkinlikleri nedeniyle II. Murad'ın emriyle bir süre Edirne'de göz hapsinde tutulmuştur[292]. Damadı ünlü mutasavvıf Eşrefoğlu Rumî'dir (ölümü 1429)[293].

Dönemin diğer yapılarının kurucuları arasında 1 melik annesi, 1 melik oğlu, melik kızları, vezirler, 1 vezir annesi, vezir kızları, emirler, 1 harem ağası, valiler, 1 vali oğlu, beylerbeyleri, 1 beylerbeyi kızı, sancakbeyleri, subaşılar, 1 çeribaşı, 1 kadı, müderrisler, din adamları, ahiler, tacirler, 1 hayır sahibi ve konumu belirlenemeyen kişiler karşımıza çıkar. Çoğu günümüze gelememiş yapılar arasında camiler, mescitler, 1 namazgâh, medreseler, 1 mekteb, 1 darülhuffaz, 1 buk'a, imaretler, 1 tabhane, tekkeler, zaviyeler, bedestenler, hanlar, 1 ribat, bozahaneler, 1 buzhane, 1 salhane, hamamlar, çeşmeler, 1 saray, türbeler, 1 ahmedek, 1 hisar, 1 kale, kapılar, kervansaraylar ve köprüler belirtilebilir. Ayrıca 1 kârhane, 11 çarşı, 13 pazar ve 1 sabunhanenin varlığı bilinmektedir. 1 cami de onarılmıştır[294].

Üsküp'teki İshak Bey İmareti (Alaca Cami) 842/1438-39'da Üsküp fatihi Paşa Yiğit Bey'in oğlu Emir İshak Bey tarafından yaptırılmıştır. İyi durumdaki yenilenmiş cami ters T planlı örneklerin bir çeşitlemesidir[295]. *Üsküp'teki Eski Han'ın* (Sulu Han) da Zilkade 848/Şubat 1445 tarihli vakfiyesinden İshak Bey tarafından yaptırıldığı anlaşılmaktadır. Güzel Sanatlar Fakültesi

[289] Muradnâme için bkz. Ceyhan 1997 ve Uslu 1995-2000: 454-455; Edvar-ı Musiki için bkz. Uslu 1995-2000: 455-457.
[290] İnançer 2002: 845.
[291] Bursa Eyne Bey (Molla Yegân) Medresesi'nde müderrislik yapan, medrese bahçesine mescit yaptıran ve 2900 kitaptan oluşan Kütüphanesi'ni mescide vakfettiği öne sürülen Molla Yegân için bkz. Özcan 2005: 266; kütüphanesi için bkz. Erünsal 1998: 22-23. Osmanlı Beyliği'nin dinsel yaşamını etkileyen Muhyiddin-i Arabî ve görüşleri için bkz. Fennî 1928.
[292] Hacı Bayram-ı Velî ve dönemi için bkz. Mehmed Tahir 1331/1912-13; Aynî 1343/1924-25; Benekay 1966; Gölpınarlı 1968a ve b; Baykara 1987; Güzel 1988; Bayramoğlu 1989 ve 1991; Cunbur 1991; Çubukçu 1991; Günay 1991; Önder 1991; Cebecioğlu 1994 ve 1998.
[293] Eşrefoğlu Rumî için bkz. Sabri 1318/1900; Eşrefoğlu Rumî 1322/1904; Kaplan 1937-38; Çelebi 1944; Abdullah Veliyüddin 1976; Kara 1995 ve 2006; Eşref-i Rumî t.y..
[294] II. Murad dönemi yapıları için bkz. Durukan 2002: 1131-1156.
[295] Bkz. Turan-İbrahimgil 2004: 338-339; Ağanoğlu 2008: 174-175; Kumbaracı-Bogoyeviç 2008: 61-72.

olarak işlev gören yapı iki katlı ve revaklı avluludur[296]. Hayreddin Paşa Hamamı olarak da bilinen ve kubbeli tek mekânı ayakta olan *Eski Hamam* muhtemelen İshak Bey tarafından yaptırılmış olmalıdır[297]. İshak Bey'in günümüze gelemeyen diğer yapıları arasında Üsküp'te 1 mescit, 1 medrese, 1 han, 1 aşevi ile 1 hamam (çifte hamam) bilinmektedir[298]. *Üsküp'teki Paşa Yiğit Bey'in Camisi ve Türbesi* günümüze gelmemiştir[299]. *Filibe'deki Şahabettin Paşa Külliyesi*'nin (cami, türbe, imaret ve mektep) ana yapısı konumundaki *İmaret* (Şahabettin Paşa Camisi) 848/1444-45 tarihinde Emir Şahabeddin Paşa tarafından yaptırılmıştır[300]. İbadete açık olan yapı ters T planlı camilerin bir çeşitlemesidir. Güneydoğusundaki tarihsiz *Şahabettin Paşa Türbesi* sekizgen biçimli ve kubbeyle örtülüdür, içinde kitabesiz bir mermer lâhit bulunur. Kosova Sahrası'nın kuzeyinde *Vıçıtırın'daki* büyük ölçüde yenilenmiş ahşap tavanlı *Gazi Ali Bey Camisi*'nin 1444 yılında sancakbeyi Gazi Ali Bey tarafından yaptırıldığı bilinmektedir. Ayrıca, caminin yakınına medrese, mektep ve hamam inşa ettirmiştir. Mekteb ve medrese yıkılmıştır. *Hamam* tek eyvanlı ve iki halvetlidir[301]. Ahşap tavanlı *Kahramanlar Camisi*'nin de 1444 yılında yapıldığı sanılmaktadır[302].

Bursa'daki Selçuk Hatun Mescidi I. Mehmed'in kızı Selçuk Hatun tarafından Ramazan-ı ahır 854/Kasım 1450 başında yaptırılmıştır. Önündeki üç bölümlü son cemaat yerinin orta bölümü beşik tonozla, yan bölümleri ise düz tavanla örtülüdür. Kare planlı ibadet mekânı üçgen kuşakla geçilen bir kubbeyle örtülüdür. Güney duvar ortasındaki mihrabı altı sıra mukarnas kavsaralıdır ve altın yaldızla kaplanmıştır. Selçuk Hatun'un mescit vakfiyesi yapının inşasından 43 yıl sonra, Evail-i Cemaziyelevvel 888/Haziran 1483'de düzenlenmiştir[303]. 11 yapıya damgasını vurmuş II. Murad'ın veziri Celâleddin *Yörgüç Paşa'nın* en önemli eseri, *Amasya'daki* ters T planlı *İmareti*'dir[304]. Diğer yapıları arasında, *Tokat'taki* yenilenmiş küçük *Hamamı* ile günümüze gelememiş *Camisi, Medresesi, 2 Hanı, 4 Hamamı ve Köprüsü* belirtilebilir[305].

Resim 53: Bursa Selçuk Hatun Mescidi, son cemaat yeri orta bölümü, ayrıntı

Resim 54: Amasya Yörgüç Paşa İmareti, kuzey cephe

Osmanoğlu meliklerinin inşa ettirdikleri yapıların sanatçı ve yönetici kitabeleri dikkate

[296] Bkz. Turan-İbrahimgil 2004: 352-353; Ağanoğlu 2008: 195; Kumbaracı-Bogoyeviç 2008: 274-277.
[297] Eski Hamam için bkz. Turan-İbrahimgil 2004: 484; Kumbaracı-Bogoyeviç 2008: 61.
[298] Bkz. Ayverdi 1972: 559. "Hacı Gazi Camii" olarak adlandırılan Mescit için bkz. Kumbaracı-Bogoyeviç 2008: 177-178. "Yeni Han" olarak bilinen Han için bkz. Kumbaracı-Bogoyeviç 2008: 300. 1438-45 yılları arasında yapıldığı öne sürülen Çifte Hamam için bkz. Kumbaracı-Bogoyeviç 2008: 360-361.
[299] Bkz. Kumbaracı-Bogoyeviç 2008: 168-172.
[300] İmaret Camisi ve Şahabettin Paşa Türbesi için bkz. Turan-İbrahimgil 2004: 174- 178.
[301] Gazi Ali Bey ve yapıları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Vırmiça 2012: 320-322, 327-328, 334-335.
[302] Bkz. Vırmiça 2012: 323.
[303] Vakfiye için bkz. Ayverdi 1972: 331.
[304] Bkz. Toruk 2002.
[305] Yörgüç Paşa'nın kuruculuğu ve eserleri için bkz. Toruk 2005.

alındığında, I. Bayezid'den başlayarak saray örgütlü yapım etkinliğinin varlığından söz edilebilir. I. Mehmed zamanında ise, yaptırdığı en önemli yapıların yöneticiliğini, aynı zamanda günümüze gelememiş 15 yapının kuruculuğunu da üstlenmiş Vezir Hacı İvaz, çeşitli düzeyde yönetici ve ustalarla işbirliği içinde gerçekleştirmiştir. En geç 14. yüzyılın son çeyreğinden başlayarak etkin olan saray yapım örgütünün, hassa mimar teşkilatının çekirdeğini oluşturduğundan kuşku duymuyoruz[306]. Belki de hassa mimar teşkilatının kuruluşu, şimdiye kadar bilinenden daha erken bir tarihe, Uzun Köprü dışında anıtsal yapılarının hiç birinde yapım yöneticisi ve sanatçı kitabesi bulunmayan II. Murad zamanına kadar geri götürülebilir.

Beyliklerin, yalnızca bir bölümünden söz edebildiğimiz mimarlık ürünlerinin yanı sıra, sanatın diğer dallarında da oldukça etkin oldukları görülür. El sanatları alanında da önemli eserler karşımıza çıkmaktadır. Çiniden keramiğe, halıdan resimli el yazmalarına, kitap sanatlarından ahşap işlerine, kalem işlerinden (boyalı nakışlar) maden sanatına kadar çok çeşitli alanlarda eserler günümüze gelebilmiştir. Özellikle halı, keramik, ahşap ve tezhip sanatının oldukça gelişmiş örneklerle temsil edildiği görülür.

Resim 55: Marby Halısı, Stockholm Statens Historiska Mus. (Yetkin 1981: levha 16)

Resim 56: Ming Halısı, Berlin Staatliche Museen (Öney 1982²: resim 56)

14. yüzyılda Anadolu'nun çeşitli merkezlerinde dokunan halılar 13. yüzyıl Selçuklu halı sanatı geleneğinin uzantılarıdır. Özellikle çerçeveler içinde geometrik motiflerin ve hayvan figürlerinin yer aldığı halılar gelişerek Osmanlı döneminde görülecek "Holbein tipi" halılara öncülük etmiştir. Avrupalı Rönesans ressamlarının eserlerinde sıklıkla karşımıza çıkan bu halılarda

[306] Bkz. Durukan 2002: 1111 ve 2006: 147.

üslûplaştırılmış hayvan tasvirleri önemli bir yer tutmaktadır. Bu hayvan figürlü tasvirler arasında ilk sırayı tek veya çift başlı olarak betimlenmiş kartallar ile ejderler almaktadır. Ayrıca bu dönemde özellikle kûfî yazılarla bezenmiş geniş şeritler de önem taşımaktadır. Bu halıların ilk örneği, Berlin Müzesi'nde bulunan ve ejderle anka mücadelesini tasvir eden Ming halısıdır. İstanbul Vakıflar Halı Müzesi'ndeki bir diğer örnekte ise, iki yanında ejderlerle birlikte gösterilmiş bir ağaç tasviri yer alır. İsveç'te Marby Köyü Kilisesi'nde bulunan ve Stockholm Statens Historiska Museum'da sergilenen 15. yüzyıla tarihlenen halı, hayvanlı halıların en önemli örneklerinden biridir. Sekizgen çerçeveler içinde bir ağacın iki yanında kuş tasvirlerinin yer aldığı halı, bu tipin en sıradışı örneğini oluşturur. Bu halıların uzantısı olarak görülebilecek İstanbul Vakıf Halı Müzesi'ndeki 15. yüzyıla ait bir örnekte ise, yine sekizgenler içinde iki yanda kuşlar, altta ve üstte ejderlerden oluşan ilginç bir çeşitlemesi karşımıza çıkar[307]. Sivas'ta Ali Çavuş Mescidi'nde ve Mehmed Paşa Camisi'nde bulunan halılar da bu döneme maledilmektedir**.** 15. yüzyıl, çoğu Batı Anadolu'da dokunmuş hayvan ve özellikle de kuş motifli halılara damgasını vurmuştur. Söz konusu halıları anımsatan örnekler Avrupalı ressamların eserlerinde de karşımıza çıkar[308].

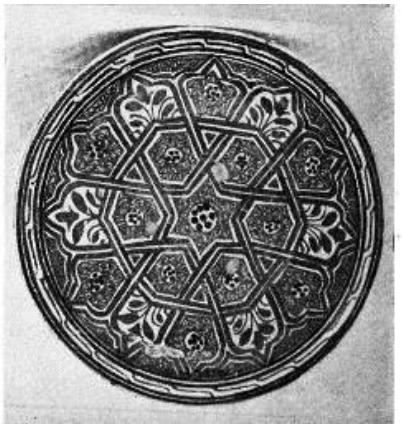

Resim 57: Kuş ve ejder figürlü Halı, İstanbul Vakıflar Halı Müzesi (Yetkin 1981: resim 17)

Hem Batı Anadolu'daki Menteşeoğulları ve Germiyanoğulları gibi önde gelen beyliklerin merkezlerinde, hem de Osmanoğulları'nın önemli yerleşimleri arasında yer alan İznik'teki keramik atölyelerinde 14. yüzyılın 2. yarısından başlayarak, Selçuklu geleneğinde kırmızı hamurlu ve mavi, yeşil ve kahverengi tek renkli sırlı, üzerinde çeşitli geometrik ve bitkisel motiflerle hayvan ve insan

[307] Bkz. Yetkin 1981: 27-28, 35-36.
[308] Bkz. Aslanapa 1987: 37-59.

figürleri bulunan keramikler üretiliyordu[309]. Bunları bazı araştırmacılar "*Milet işi keramikler*" olarak adlandırmakta, başta Aslanapa olmak üzere İznik'te kazı yapan araştırmacılar ise bunların İznik'te üretildiğini ve Avrupa da dahil olmak üzere Anadolu'nun çeşitli kesimlerine ihraç edildiğini öne sürmektedirler[310]. Ancak, henüz yeterince kanıtlanamamış bu sav nedeniyle, bunları "*Batı Anadolu Beylikleri keramikleri*" olarak kabul etmek daha doğru olacaktır[311].

Resim 58: Milet işi Keramik, Berlin Staatliche Museen (Paker 1964-65: resim 24)

Resim 59: Milet işi Keramik, İznik Müzesi (Özkul 2007: resim 1)

Maden sanatında da, başta İlhanlılara bağlanan Konya Mevlânâ Müzesi'ndeki figürlü bezemeli *Nisan Tası* olmak üzere değişik tipte bezemeli eserler karşımıza çıkmaktadır. Eserlerin çoğunun yazıtları bulunmadığından Selçuklu ve erken Artuklu örnekleriyle karıştırılmaktadır. İstanbul Türk ve İslâm Eserleri, Ankara Etnoğrafya ve Diyarbakır başta gelmek üzere Türkiye müzelerindeki bazı parçalar için de aynı durum söz konusudur. Selçuklu geleneğinin uzantısı olarak yorumlanabilecek çan gövdeli pirinç ve tunç kandillerde genellikle madalyonlar içinde avlanan atlı figürler veya polo oynayanlar, müzisyenlerin de betimlendiği eğlence sahnelerinin yanı sıra, üst şeritlerde yazı ve alt şeritlerde çeşitli hayvan tasvirlerine yer verilmiştir. Zemin genellikle bitkisel motiflerle bezelidir. Örneklerin önemli bir bölümü, başta Roma ve Bologna olmak üzere yurt dışındaki müzelerde bulunmaktadır. Değişik bir örnek ise İstanbul Türk ve İslâm Eserleri Müzesi'nde bulunan *Ejderli Şamdan*'dır. 14.-15. yüzyıllara yerleştirilen döküm tekniğindeki eserde dört ejder rumî ve palmetlerlerle bezeli altıgen mum çanağını ısırırken betimlenmiştir[312].

[309] Balık figürlü örnekler için bkz. Çorum 1982.
[310] Bkz. Sarre 1930-31, 1931-32 ve 1935; Aslanapa 1965, 1977, 1989-90 ve 2004; Yalman 1996; Özkul Fındık 2001a ve b; Demirci 2006; ayrıca bkz. Böhlendorf-Arslan 2002; Bulut 1997.
[311] Bkz. Paker 1964-65.
[312] 4017 envanter numaralı şamdan için bkz. Özay 2002: 170.

Resim 60: Ejderli Şamdan, Türk ve İslâm Eserleri Müzesi (Özay 2002: 170)

Karamanoğlu Mehmed Bey'in önderliğinde Türkçe'nin resmi dil olarak yaygınlaşmaya başlamasıyla birlikte, tüm Beyliklerde çeşitli konulardaki edebi eserlerin Türkçe yazıldığını veya başta Arapça ve Farsça olmak üzere başka dillerde yazılmış eserlerin Türkçe çevirilerinin yapıldığını görüyoruz. En çok tarih, din, tasavvuf ve tıp alanlarında eserler yazılmış veya başka dillerden çevrilmiş olmakla birlikte; fen, felsefe, eğitim, askerlik, edebiyat, şiir, siyaset, ahlâk, dil ve hatta avcılık konusunda bile eser verilmiştir. Dönemin değerli bilim adamlarının kaleme aldığı veya çevirdiği bu eserlerin en çok Karamanoğlu, Candaroğlu, Germiyanoğlu ve Osmanlı beyliklerinde yoğunlaştığı görülmekle birlikte, tüm Beyliklerde önemli eserlerin yazıldığı bilinmektedir. Bu eserlerin yazarları arasında Molla Fenarî, Gülşehrî, Aksarayî, Celâleddin Devvanî, Şeyhoğlu Sadreddin Mustafa, Ahmed Daî, Mevlevî Yusuf, Âşık Paşa, Mevlâna'nın oğlu Bahaeddin Sultan Veled, Şikârî, Mevlâna Ebubekir ve Ahmedî sayılabilir. Bu arada, eserleriyle değerli katkıları olan Candaroğulları meliki İsmail Bey'i ve Kadı Burhaneddin Ahmed'i unutmamak gerekir. Bu dönemde, her şeyin ötesinde başta Yunus Emre olmak üzere çeşitli ozanların şiirleriyle bu canlı kültür ortamının gelişmesine büyük katkıda bulundukları da bir gerçektir. Yunus Emre'nin dizeleri hâlâ bugün şarkılarla herkesin dilinde canlılığını korumaktadır.

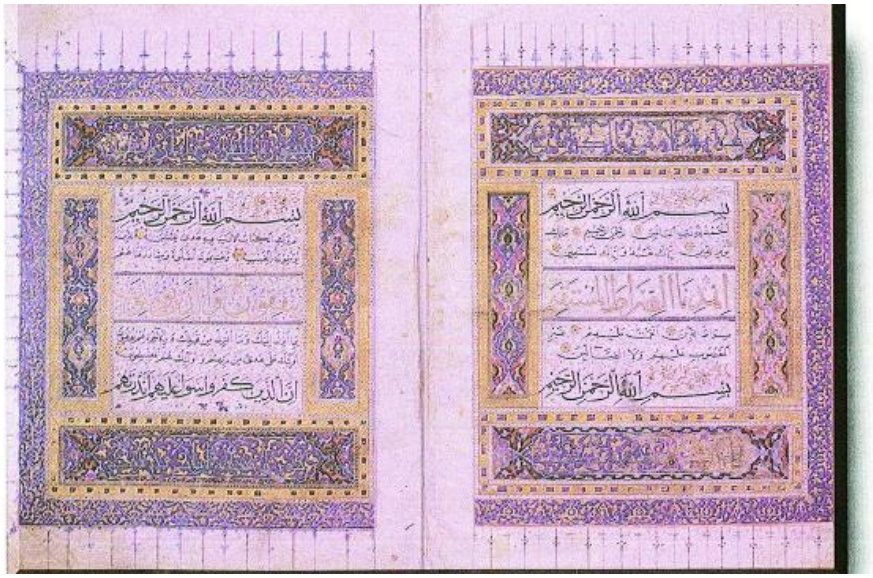
14. yüzyıl Anadolusu'nda hat sanatının, Selçuklu dönemi üslûbunun yanı sıra, 13. yüzyıl Bağdat üslûbunun devamı niteliğinde, bu alanda çığır açacak yeni bir anlayışın habercisi olduğu görülür. Selçuklu yapılarının süslemesinde sıkça karşımıza çıkan kûfî yazının uzantıları sınırlı da olsa Beylikler döneminde sürdürülmüştür. En başarılı örnekleri Osmanlı Beyliği'nde, özellikle Bursa'daki Yeşil Cami'de aynı amaçla karşımıza çıkar[313]. Ancak asıl gelişim, "aklâm-ı sitte" olarak adlandırılan ve Abbasilerin ünlü vezir ve hattatı İbn Mukle'nin (ölümü 940) kurallarını belirlediği ve Bağdat'ta yetişmiş İbn Bevvab olarak tanınan Arap hattatı İbn Hilâl'in (ölümü 1032) geliştirdiği altı yazı türünün (nesih, sülüs, muhakkak, reyhanî, tevkî ve rıka') uygulamasında kendini gösterir. Selçukluların Beyliklere ve Klasik Osmanlı hat sanatına miras bıraktığı en önemli yazı türü, "yazıların anası" kabul edilen sülüs ve özellikle de celî sülüs olmuştur[314].

Altı yazı türünün kuralları, uygulama biçimleri ve "güzel yazı" anlamında asıl gelişimi 13. yüzyılda olmuştur. Aslen Amasya'lı bir Türk olduğu sanılan ve 13. yüzyılda Abbasiler'in Bağdat'taki Sarayı'nda eser vermiş Yâkûtü'l-Mustasımî'nin (ölümü 1299) güzel yazı ustası olarak hat sanatına getirmiş olduğu yenilikler özellikle İranlı ve Anadolulu 14. ve 15. yüzyıl hattatlarını

[313] Bkz. Alparslan 2009: 32.
[314] Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. Günüç 2009.

büyük ölçüde etkilemiştir. Bu dönemde altı yazı türünün tüm kurallarıyla geliştirildiği ve yeni olarak adlandırılabilecek bu anlayışın izinde giden birçok sanatçının yetiştiği bilinmektedir. Bu yeni üslûp, 16. yüzyılda Klasik Osmanlı döneminde en başarılı örneklerini verecek ünlü hattatların yetişmesine ve yeni anlayışların ortaya çıkmasına öncülük etmiştir[315]. Bu hattatların başında kuşkusuz II. Mehmed'in (1444-46 ve 1451-81) ve II. Bayezid'in (1481-1512) ünlü hattatı Şeyh Hamdullah (ölümü 1526) ve onu izleyen Ahmed Karahisarî (ölümü 1566) gelmektedir. Söz konusu hattatların ve başta Hafız Osman (ölümü 1698) olmak üzere ardıllarının eserleriyle hat sanatı güzelliklerin doruğuna ulaşmıştır.

Anadolu Beylikleri'nden çok sınırlı kitap sanatı örneği günümüze gelmiş olmakla birlikte, yine de bu dönem eserlerinin Selçuklu kitap süslemeciliği (tezhibi) ile Klasik Osmanlı örnekleri arasında bir geçiş oluşturduğu, köprü görevi gördüğü söylenebilir[316]. Selçuklu ve Klasik Osmanlı'nın ince işçiliği görülmemekle birlikte, gelişmiş bir üslûbun izleri kendini gösterir. Daha önce kısaca üzerinde durduğumuz Karamanoğlu örnekleri (Resim 5-6) dışında, dönemimiz sonuna ait bir Kur'an-ı Kerim'den söz edilebilir. 856/1452 tarihli Konya Mevlâna Müzesi'ndeki Kur'an-ı Kerim'i yazan Ahmed b. Abdullah-ı Hicâzî'nin Yâkûtü'l-Mustasımî'nin Anadolu'daki en başarılı ve olasılıkla son temsilcilerinden olduğu anlaşılmaktadır. Muhakkak, sülüs ve nesih hatla yazılmış Kur'an'ın baş (ser) sayfası tezhiplidir. Yazının alt ve üstündeki kûfî yazıların zemini ve çevresi ile iki yandaki çerçeveler ile dıştaki üç yönlü şerit tümüyle girift kıvrık dal, rumî ve palmet düzenlemeleriyle bezenmiştir. Eserin diğer sayfaları oldukça sadedir, ortadaki şeritlerde altın yazılı sülüse yer verilmiş, yan şeritler ise hatayî, gül, ağaç ve benzeri bitkisel düzenlemelerle bezenmiştir[317].

Resim 61: Konya Mevlâna Müzesi'ndeki Kur'an-ı Kerim'in tezhibli baş (ser) sayfası (Günüç 1999: resim 1)

Osmanlı Beyliği sonlarında, özellikle de sanatçı kişiliğiyle tanınan II. Murad zamanında Beylikler dönemi kitap sanatının en önemli eserlerinin verildiği görülmektedir. Özellikle Karamanoğulları ve Osmanoğulları zamanındaki kitap sanatı örneklerinde estetik kaygıların ön

[315] Bkz. Derman 1998 ve 1999; Günüç 2009; ayrıca bkz. Gedik 2005..
[316] Bkz. Ünver 1945 ve 1967; Derman 1965, 1977 ve 1992; Bayram 1982 ve 1996; Üstün 1994; Algaç 2006; Tanındı 2009; Aslan t.y.; ayrıca bkz. Algaç 2000.
[317] Ahmed b. Abdullah-ı Hicâzî ve Kur'an- Kerim'i hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Günüç 1999.

plana çıktığı bir gerçektir (Resim 5-6). Bu gelişimde olasılıkla resimli el yazmacılığının yaygınlaşması da etkili olmuştur. Kuşkusuz hat sanatındaki gelişmeleri ve daha güzele ulaşmak için ortaya konan yeni anlayışları da göz ardı etmemek gerekir. Bu oluşumda farklı kültür çevrelerinden Beylerin, özellikle de Karamanoğlu, Germiyanoğlu ve Osmanoğulları'nın saraylarına gelen sanatçıların katkılarını da unutmamak gerekir. Eserlerin süslemesinde bir yandan Selçuklu geleneklerinin etkileri, öte yandan ise Celayirli, Memluklu ve Timurlu saraylarının beğenisi kendini göstermiştir. Değişik kültür çevrelerinin etkileri farklı yaklaşımları getirmekle birlikte geleneksel süsleme anlayışının da katkısıyla bu etkiler özümsenerek yeni üslûpların ortaya çıkmasının yolu açılmıştır. Bu ortamın yaratıcılarını, sanatçı kişilikleriyle öne çıkan Melikleri, yalnız sanat koruyuculuklarıyla bilinen Beylerden çok daha farklı bir konuma oturtmak gerekir. Özellikle de Karamanoğlu, Candaroğlu ve Aydınoğlu beylerinin bir bölümü ile Osmanoğulları'nın da özellikle son meliki olan ve şairliğiyle tanınan II. Murad'ı farklı bir gözle değerlendirmek gerekir. Artık Divanlar bile süslenmeye başlamıştır.

Beyliklerde görülen ahşap (ağaç) işlerinde de Selçuklu ile Klasik Osmanlı sanatı arasında bir geçiş dönemi üslubunun yaşandığı söylenebilir. Özellikle minberlerde, kapılarda, pencere kanatlarında (Resim 4), rahlelerde en güzel örneklerini veren ahşap eserlerin birçoğunda, Selçuklu dönemindeki ahşap işlerinin önemsendiği görülmektedir. Ayrıca, Afyon, Ayaş, Karaman, Kasabaköy ve Ankara'daki eserlerde çok sayıda sanatçı adına rastlanması, güzel yazı sanatından sonra el sanatları alanında en çok Ankara'da en iyi örneklerini bulduğumuz ahşap tavanlı camilerde karşımıza çıkan kalem işi bezemeler de dönemin ahşap süsleme üslûbunun uzantılarını yansıtır. Bu yapılarda özellikle ahşap sütunların Selçuklu geleneğinin uzantısı olan mukarnaslı başlıkları, Osmanlı döneminde yalnız taş malzemede görülecek bir çeşitlemeyi ortaya koyar. Ahşap işçiliğinin önemli bir grubunu oluşturan kapı ve pencere kanatlarında, geometrik çerçeveler içinde üslûplaştırılmış girift bitkisel bezemeler, Selçuklu geleneğinin uzantısı olarak Aydınoğulları'na ait 1312 tarihli Birgi Ulu Camisi'nden Candaroğulları'na ait 1353 tarihli Kastamonu İbn Neccar ve 1367 tarihli Kastamonu-Kasabaköy Mahmud Bey camilerine, Osmanlılar'ın Gebze'deki 14. yüzyıl ortalarına ait Orhan Gazi Camisi'nden Karamanoğulları'na ait 1302-03 tarihli Ermenek Ulu ve Sipas camileri ile Karaman'daki 1432 tarihli İbrahim Bey İmareti'ne (Resim 4) kadar birçok yapıda karşımıza çıkar.

Resim 62: Ermenek Sipas Camisi pencere kanadı parçası, ayrıntı (Konya İnce Minareli Medrese Müzesi)

Resim 63: Karamanoğlu İbrahim Bey İmareti kapı kanatları (Tekeli 2002b: 166)

En yoğun örneklerin verildiği minberlerin özellikle iki yanında yer alan aynalıklarının çokgen veya yıldız biçimli geometrik çerçeveler içinde üslûplaştırılmış bitkisel motiflerle (kıvrık

dal, rumî, palmet) hiç boş yer bırakılmamacasına doldurulduğu, merdiven korkuluklarının yoğun olarak yazı ve geometrik motiflerle bezendiği, aynalıklardakine benzer süslemelerin çerçeveler içine yerleştirilmiş yazıyla birlikte uygulandığı kapılar dönemin süsleme sanatının canlı tanıkları gibidirler. Bu örnekler arasında, çıtaların birbirine geçirilmesiyle oluşturulan ve Selçuklu döneminden çok kaliteli örneklerini tanıdığımız gerçek kündekârî tekniğindeki Aydınoğulları'na ait Birgi Ulu, Karamanoğulları'na ait 14. yüzyılın ilk yarısına tarihlenen Ürgüp-Taşkınpaşa (Damseköy) Taşkın Paşa, Saruhanoğulları'na ait 1366-67 tarihli Manisa Ulu ve Osmanlılara ait 1399-1400 tarihli Bursa Ulu camilerinin minberleri sayılabilir.

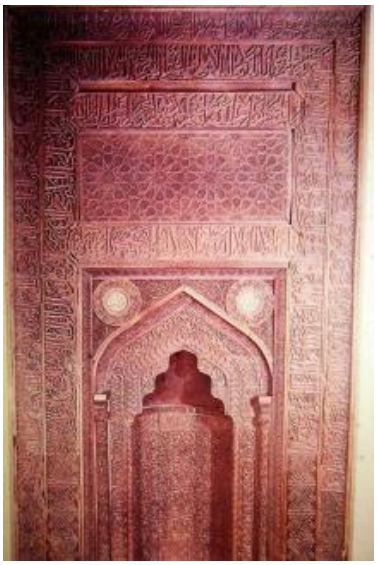

Resim 64: Birgi Ulu Camisi minberi

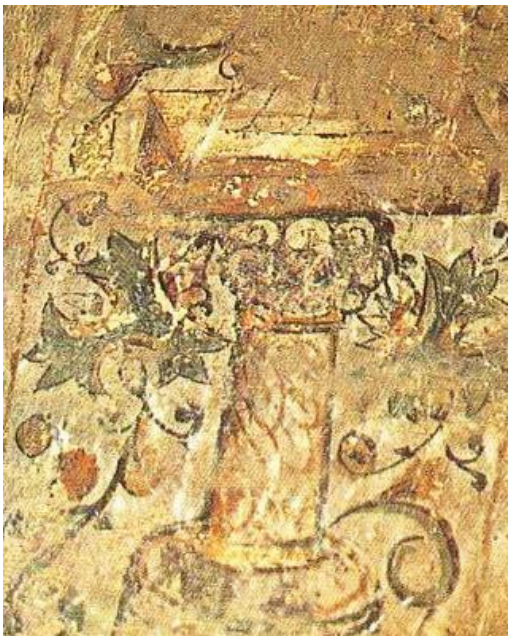
Resim 65: Bursa Ulu Camisi minberi

Ürgüp-Taşkınpaşa (Damseköy) Taşkın Paşa Camisi'nin mihrabı da, alışılmadık bir özellik olarak ahşap işçiliğinin en kaliteli örneklerinden birini oluşturur. Bu eserlerde görülen süslemeleri benzer bir anlayış içinde rahlelerde de bulmak mümkündür. Bunların en kaliteli uygulaması olarak Eretnaoğulları'na ait Niğde Sungur Bey Camisi'nin rahlesi verilebilir.

Resim 66: Damseköy Taşkınpaşa Camisi mihrabı (Ankara Etnoğrafya Müzesi)

Beylikler yapılarında görülen ve ne yazık ki çok sınırlı yayına konu olan kalem işi bezemelerin yanı sıra birçok örnekte görülen çini süslemeler, yine Selçuklu sanatındaki geometrik ve bitkisel düzenlemeli çeşitlemelerin uzantıları olarak karşımıza çıkar[318]. Ankara'daki cami ve mescitlerde kalem işleri ahşap üzerine uygulanmıştır[319]. Osmanlı yapılarında ise hem ahşap üzerine, hem de sıva boyama ile malakarî teknikleri görülür. Geleneksel örneklerin dışında zamanla yeni üslûplar ortaya çıkmıştır. Kurucusu ve tarihi bilinmemekle birlikte 14. yüzyıla tarihlenen *İznik'teki Kırgızlar Türbesi*'nin güneydeki kubbeli mekânının üst pencerelerinin kenarlarında ve kubbede kalem işi süsleme kalıntıları karşımıza çıkar. Üslûplaştırılmış bitkisel bezemelerin yanı sıra kuzey pencerede bir yılanın dolandığı sütun üzerinde içi meyve dolu bir vazo görülür. Batı pencerede ise, çift kulplu vazonun yanı sıra kandil motifine yer verilmiştir[320]. 15. yüzyılda, geometrik ve bitkisel düzenlemelere ek olarak doğa betimlemeleri de görülür[321]. Geleneksel örgelerin egemen olduğu 15. yüzyıl başlarında, 808/1405-06'da Emir Süleyman'ın veziri *Ali Paşa*'nın *Bursa'daki Zaviyesi*'nin kalem işi bezemelerinde ağaç tasvirlerine de yer verilmiştir[322]. I. Mehmed tarafından Zilhicce 822/19 Aralık 1419-16 Ocak 1420'de yaptırılmış *Bursa'daki Yeşil Bu'ka*'nın (Yeşil İmaret) *nakkaş* Ali'nin elinden çıkmış kalem işlerinde, kitabesinde ifadesini bulan doğa betimlemeleri yerine daha soyut ve geleneksel bitkisel düzenlemeler dikkati çeker[323]. Bununla birlikte, *amel-i* ünlü Mehmed Mecnun'un çinileriyle Beylikler döneminin sıradışı örneklerinden biridir. Doğa tasvirleriyle duvar resmi anlayışındaki farklı üslûp, 830/1426-27 tarihli *Edirne II. Murad İmareti*'nin güney eyvan duvarlarını süsleyen kalem işlerinde kendini gösterir[324].

Resim 67: İznik Kırgızlar Türbesi, ana mekân, kalem işi bezeme (Ötüken-Durukan-Acun-Pekak 1986: 685, resim 28)

[318] 13. ve 14. yüzyıl kalem işi bezemeleri için bkz. Önge 1969.
[319] Bkz. Uysal 2002.
[320] Bkz. Ötüken-Durukan-Acun-Pekak 1986: 226.
[321] Kalemişi bezemeler için bkz. Bağcı 1995; Demiriz 1996 ve 1999; Bilsel 1999-2000; ayrıca bkz. Gülümser 1998; Özkan 2001.
[322] Ali Paşa Camisi kalem işleri için bkz. Çorum 2002.
[323] Bkz. Tanındı 2006.
[324] Gasparini 1985; ayrıca bkz. Demiriz 1979: 486-506 ve Bağcı 2003: 741.

Beylikler Dönemi, Osmanoğulları ile birlikte tüm Beyliklerin yalnızca mimaride değil, tüm süsleme sanatlarında da hem kısmen Selçuklu geleneklerinin taşıyıcılığını, hem de yeni özelliklerin uygulayıcılığını yapmalarıyla, Selçuklu Sanatı ile Klasik Osmanlı Sanatı arasında önemli ve uzun sayılabilecek bir geçiş süreci olarak karşımıza çıkmaktadır. Beyliklerin farklı sosyal yapılarına karşın, hemen tüm çevrelerde benzer uygulamalar dikkati çekmektedir. Osmanlı sanatının Klasik dönemi, büyük ölçüde Beylikler döneminde, özellikle de Batı Anadolu beyliklerinde ortaya çıkan yeni denemelerin sentezi olarak görülebilir. Aynı durum bilim ve edebiyat alanında da geçerlidir. Fetihlerle ele geçirilen önemli merkezler, siyasal ve ekonomik gelişmenin yanı sıra hızlı ve geniş kapsamlı kentleşme olgusunun beraberinde getirdiği zengin ve canlı kültürel yaşam, mimari ve el sanatlarının yanı sıra sanatın diğer dalları ile bilim alanındaki etkinliklere de yansımıştır. Kuşkusuz bu hızlı gelişmede fetihlerin yanı sıra ticari ilişkilerin de küçümsenemeyecek katkısını unutmamak gerekir. Refah düzeyinin yeniden yükselmesine koşut olarak, başta Kadı Burhaneddin Ahmed, Aydınoğlu İsa Bey, Candaroğlu İsmail Bey, Germiyanoğlu II. Yakub Bey, Karamanoğlu II. İbrahim Bey, Osmanlılardan özellikle I. Bayezid ve II. Murad olmak üzere birçok melik mimarinin yanısıra başta edebiyat ile sanatın diğer dallarındaki etkinliklere ve bilimsel çalışmalara yoğun ilgi göstermişler, saraylarında bilim adamları ve sanatçıları bir araya getirerek onları koruyucu şemsiyeleri altına almışlardır. Hatta kimi beyler bilim ve sanatla doğrudan uğraşmışlardır.

KAYNAKÇA

Abdullah Veliyyüddin (Bursevî), (1976) *Eşrefoğlu Rûmî-Hayatı ve Menkıbeleri*, A. Uçman-Ö. Akıncı (ed), İstanbul

ABDÜLKADİROĞLU, A., (1989) "Candaroğlu İsmail Bey ve Hulviyyat-ı Sultani Adlı Eseri Üzerine Notlar", *Türk Tarihinde ve Kültüründe Kastamonu, Tebliğler, 19-21 Ekim 1988 Kastamonu*, Ankara, s. 45-54.

ACUN, H., (1985), "Manisa İshak Çelebi Külliyesi", *Vakıflar Dergisi*, XIX, s. 127-146

ACUN, H., (1991) "Manisa Mevlevihanesi", *IX. Vakıf Haftası Kitabı, 2-4 Aralık 1991 Ankara*, Ankara, s. 109-124.

ACUN, H., (1999) *Manisa'da Türk Devri Yapıları*, Ankara

ACUN, H., (1999) "Erken Devir Osmanlı Mimarîsi", G. Eren-K. Çiçek-C. Oğuz (ed), *Osmanlı* 10, Ankara , s. 137-148

AĞANOĞLU, H.Y., (2008) *Üsküp Kitabı*, İstanbul

AĞIRAKÇA, A., (1992) "Birinci Kosova Savaşı ile İlgili Kaynaklar", *I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu: Bildiriler*, Ankara, s. 21-27

AĞLARCI, M., (1945), "Hamidoğulları II", *Ün*, XII/133-134, s. 1845-1870

Ahmed Nazif Efendi, (1987) *Kayseri Tarihi: Mir'at-ı Kayseriyye*, M. Palamutoğlu (ed.), Kayseri

Ahmedî, (1949) *Dâstân ve Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman*, N. Atsız Çiftçioğlu (ed.), İstanbul

Ahmed Tevhid, (1327/1908), "Balıkesri'de Karasi Oğulları", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, II/9, s. 564-568

Ahmed Tevhid, (1327/1909), "Saruhan Oğulları, Aydın Oğulları", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, II, s. 614-625

Ahmed Tevhid, (1327/1909), "Menteşe Oğulları", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, II, s. 761-768

Ahmed Tevhid, (1328/1910), "İlk Altı Padişahımızın Brusa'da Kain Türbeleri", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, III/13, s. 977-981, 1047-1060

Ahmed Tevhid, (1329/1911), "Kütahya'da Germiyan Beyleri", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, IV, s. 505-513

Ahmed Tevhid, (1330/1912), "Kadı Burhaneddin Ahmed", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, V/26, s. 106-109; V/27, s. 178-182, 234-241; V/29, s. 296-307

Ahmed Tevhid, (1330/1912), "Ben-i Eretna", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, V/52-53, s. 13-22

AKA, İ., (1981-1986), "Timur'un Ankara Savaşı (1402) Fetihnâmesi", *Türk Tarihi Belgeleri Dergisi*, XI/15, s. 1-23

AKÇURA, Y., (1933), *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara

AKDAĞ, M., (1950), "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadî Vaziyeti", *Belleten*, XIII/51 (Temmuz 1949), s. 497-568; XIV/55 (Temmuz 1950), s. 319-411

AKIN, H., (1968²), *Aydın Oğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara

AKKAYA, Ş., (1934), *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, Ankara

AKKILIÇ, Y., (2002), "Şeyhî (Germiyanlı, Yusuf Sinâdettin)", *Bursa Ansiklopedisi* IV, İstanbul, s. 1558

AKMAYDALI, H., (1985), "Niğde Sungur Bey Camii", *Vakıflar Dergisi*, XIX, s. 147-178

AKOK, M., (1946), "Kastamonu'nun Kasaba Köyünde Candaroğlu Mahmut Bey Camii", *Belleten*, X/38 (Nisan), s. 293-301

AKOK, M., (1952), "Merzifon'da Çelebi Mehmet Medresesi", *Mimarlık*, 9/1-2, s. 29-37

AKOK, M., (1973), "Konya'da Üç Tarihi Mimari Eser: Altınapa Kervansarayı, Hasbey Darülhuffazı ve Selim II. İmareti", *Türk Arkeoloji Dergisi*, 20/1, s. 5-36

AKÖZ, A., (2005), "Karamanoğlu II. İbrahim Bey'in Osmanlı Sultanı II. Murad'a Vermiş Olduğu Ahidnâme", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XXIV/38, s. 71-92

AKPINAR, C., (1996), "Hacı Paşa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 14, İstanbul, s. 492-496

AKSOP, N., (1941), "Osman Gazi", *Uludağ*, 34 (Nisan), s. 54

AKSU, F., (1935), "Yomutlar (Hamit Oğulları)", *Ün*, 2/15 (Haziran), s. 209-211; 16 (Temmuz), s. 226-229

AKTEPE, M., (1951-53), "XIV. ve XV. Asırlarda Rumeli'nin Türkler Tarafından İskânına Dair", *Türkiyat Mecmuası*, X, s. 299-312

ALATAŞ, N., **(**1988), *Restoration Project of Yıldırım Darüşşifa in Bursa* (Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Ankara

ALGAÇ, Ş., (2000), *Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Dönemi Tezhip Sanatı (XIII.-XV. Yüzyıllar)* (İstanbul Üniversitesi Doktora Tezi), 2 Cilt, İstanbul

ALGAÇ, Ş., (2006), "İstanos (Korkuteli)'da 1349-1351 (750-752) Tarihleri Arasında Hazırlanmış Tezhipli İki Yazma", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 17, s. 1-14

Âli, (1340/1921-22), "Candaroğlu Hükümeti", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, XIV/1, s. 1-24

Âli, (1340/1921-22), "Teke Emareti", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, XIV/2, s. 77-84

ALP, E., (2000), *Candaroğulları Beyliği ve Kastamonu*, Kastamonu

ALPARSLAN, A., (2009), "İslam Yazıları", *Hat ve Tezhip Sanatı*, A.R. Özcan (ed), Ankara, s. 27-45

ALTINSAPAN, E.-A. DEVECİ, (2003), "Bilecik Orhan Gazi İmareti Kazısı", *Anadolu'da Tarikat Yapılarına Bakış (13-15. YY.): Bilecik Orhan Gazi İmareti Kazı Sonuçları*, E. Altınsapan (ed), Eskişehir, s. 99-124

ALTUN, A., (1978), "Kütahya'da Balıklı Tekkesi Üzerine Notlar", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi, In Memoriam Prof. Albert Louis Gabriel Özel Sayısı*, 9, s. 1-20

ALTUN, A., (1981-82), "Kütahya'nın Türk Devri Mimarisi 'Bir Deneme", *Atatürk'ün Doğumunun 100. Yılına Armağan: Kütahya*, İstanbul, s. 171-700

ALTUN, A., (2000), "İshak Fakih Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 22, İstanbul, s. 532-533

ANHEGGER, R., (1950-55), "Beiträge zur frühosmanischen Baugeschichte", *Zeki Velidi Togan'a Armağan*, İstanbul, s. 302-314

Anonim, (1937), "Karamanoğulları Tarihi", *Konya*, 11 (Temmuz), s. 663-678

Anonim, (1940), "Tevarih-i Al-i Karaman" (Çev. M.F. Koman), *Konya*, 4/31, s. 1592-1601

Anonim, (1981), "Hoca Mesud", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* 4, İstanbul, s. 248

Anonim, (1982), "Kadı Burhaneddin Ahmed", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* 5, İstanbul, s. 73-75

Anonim, (1982), "Balıkesir", *Yurt Ansiklopedisi* II, İstanbul, s. 1102-1240

Anonim, (1998), "Şeyhî Yusuf Sinan", *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* 8, İstanbul s. 149-150

Apaydın, Y., (1996), "Bir İslâm Hukukçusu Olarak Şeyh Bedreddin", *Şeyh Bedreddin (1358-1420)*, Kayseri, s. 62-72

AREL, A., (1968), "Menteşe Beyliği Devrinde Peçin Şehri", *Anadolu Sanatı Araştırmaları*, I, s. 63-98

AREL, A., (1973), "Üç Şerefeli Camii ve Osmanlı Mimarisinde Tipolojik Sınıflandırma Sorunu", *Mimarlık*, 6/116, s. 17-20.

AREL, A., (1995), "Menteşe Eli Araştırması 1993 Dönemi Çalışmaları" İ. Eroğlu ve Diğerleri (ed.), *XII. Araştırma Sonuçları Toplantısı, 30 Mayıs-3 Haziran 1994 Ankara*, Ankara, s. 385-406

AREL, A., (1999), "Menteşe Beyliği Mimarisi'nde Latin Etkileri" A. Kâhya Birgül (ed), *Uluslararası Üçüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, 25-29 Eylül 1993, Ankara*, I, Ankara, s. 167-179

AREL, A., (2010), "Bir Temellük Aracı Olarak Mimarlık: Menteşe Beyliği Örneği", *Arkeoloji ve Sanat*, 134 (Mayıs-Ağustos), s. 173-204

AREL, A., (2011), "Menteşe Beyliği Mimarisi ve Balat İlyas Bey İmareti: Bir Aidiyet Sorunu/The Architecture of the Menteşe Emirate and the İlyas Bey İmaret in Balat: A Question of Belonging" B. Tanman-L. Kayhan Elbirlik (ed.), g yayın grubu (çev.) *Balat İlyas Bey Külliyesi/İlyas Bey Complex*, İstanbul, s. 55-85

AREL, M., (1962), "Mut'taki Karamanoğulları Devri Eserleri", *Vakıflar Dergisi*, V, s. 241-260

ARIK, M.O., (1967), "Erken Devir Anadolu Türk Mimarisinde Türbe Biçimleri", *Anadolu (Anatolia)*, XI, s. 57-100, 101-119 (İngilizce)

ARIK, M.O., (1999), "Osmanlı Mimarisinin Gelişimine Genel Bakış" G. Eren-K. Çiçek-C. Oğuz (ed), *Osmanlı* 10, Ankara, s. 102-114

ARIKAN, Z., (1988), *XV-XVI. Yüzyıllarda Hamit Sancağı*, İzmir

ARIKAN, Z., (1990), "XIII-XV. Yüzyıllarda Ayasuluğ", *Belleten*, LIV/209 (Nisan), s. 121-177

ARMAĞAN, A.M., (1983), *Belgelerle Beylikler Devrinde Tire*, İzmir

ARMAĞAN, L., (2002), "Tarihsel Süreç İçinde Teke Yöresi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XX/32, s. 1-20

ARMUTLU, M.H., (2001), *Karamanoğulları Tarihi*, Karaman

ARSLAN, H.Ç., (1997), "Erken Osmanlı Mimarisinde Bani-Mimar İlişkisi", *Türk Etnografya Dergisi*, XX, s. 23-46

ARSLAN, H.Ç., (2001), *Türk Akıncı Beyleri ve Balkanlar'ın İmarına Katkıları*, Ankara

ARTUK, İ., (1980/81), "Karasıoğulları Adına Basılmış Olan İki Sikke", *Tarih Dergisi. Fâtih Sultan Mehmed'e Hatıra Sayısı*, 33 (Mart), s. 283-284

ASLAN, M., "Edirne Hattatları", *1. Edirne Kültür Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (23-25 Ekim 2003)*, L. Doğan (ed), Edirne t.y., s. 597-637

ASLANAPA, O., (1964-65), "İznik'te Sultan Orhan İmaret Camii Kazısı", *Sanat Tarihi Yıllığı*, I, s. 16-38

ASLANAPA, O., (1965), "Kırmızı Hamurlu İlk Osmanlı Keramikleri: Milet İşi Denilen Keramikler", *Türk Kültürü*, III/30 (Nisan), s. 391-399

ASLANAPA, O., (1977), "XIV. yüzyılda Keramik Sanatı" Oktay Aslanapa (ed.), *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. yüzyıl)*, İstanbul, s. 46-48

ASLANAPA, O., (1977), "XIV. Yüzyılda Halı Sanatı" Oktay Aslanapa (ed.), *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. yüzyıl)*, İstanbul, s. 49-52

ASLANAPA, O., (1986), *Osmanlı Devri Mimarisi*, İstanbul

ASLANAPA, O., (1987), *Türk Halı Sanatının Bin Yılı*, M.S. Eren (ed), İstanbul

ASLANAPA, O., (1989-90), "İznik Kazılarında Ele Geçen Keramikler ve Çini Fırınları", *Müze*, 2-3, s. 62-66

ASLANAPA, O., (2004), "Osmanlı Keramik Sanatı'nın Kaynağı ve Gelişimi" I. Akbaygil-H. İnalcık-O. Aslanapa (ed), *Tarih Boyunca İznik*, İstanbul, s. 179-184

ASLANOĞLU, İ., (1994), "Tire'de Beylik Dönemi Camileri-Çağdaş Beylik Örneklerle Kıyaslamalı Bir Değerlendirme" M. Şeker (ed.), *Türk Kültüründe Tire*, Ankara, s. 89-96

Âşıkpaşazâde Derviş Ahmed Aşıkî, (1332/1914), *Tevârih-i Âl-i Osman*, Âlî Bey (ed), İstanbul

Âşık Paşazade, (2003), *Osmanoğulları'nın Tarihi*, K. Yavuz-M.A.Y. Saraç (çev), H. Develi-S. Rifat (ed), İstanbul

AŞKUN, V.C., (1964), *Sivas Sultanı Kadı Burhanettin*, Eskişehir

Âtâi, Nev'i-zâde Ataullah b. Yahya, (1268/1851-52), *Hadikatü'l-Hadayık fi tekmileti'ş-Şakayık*, İstanbul

ATAY, T., (1942), "Karaman'da Hatuniye Medrese ve Türbesi", *Belediyeler Dergisi*, 8/78 (Şubat), s. 41-46

ATEŞ, A., (1945), "Hicri VI-VIII. (XII-XIV.) Asırlarda Anadolu'da Farsça Eserler", *Türkiyat Mecmuası*, VII-VIII/II, s. 94-135

ATEŞ, T., (1982), *Osmanlı Toplumunun Siyasal Yapısı (Kuruluş Dönemi)*, İstanbul

ATIL, E., (1998), "Osmanlı Sanatı ve Mimarîsi: Erken Dönem (1350-1450)" E. İhsanoğlu (ed), *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, II, İstanbul s. 447-453

ATİYA, A.S., (1956), *Niğbolu Haçlılar Seferi* E. Uras (çev), Ankara

ATIYA, A.S., (1965), *The Crusade in the Later Middle Ages*, New York

ATLAY, N., (1976), *Mut Tarihi*, Karaman

AYDINOĞLU, B., (1986), *Batı Anadolu Beylikler Dönemi Mimari Plastiği* (İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), İstanbul

AYHAN, A., (1985), *Balıkesir'de Türk Aşiretleri*, b.y.y.

AYKUT, Ş.N., (2006), "Fetret Devri Sikkeleri I: Emir Süleyman'ın Akçe ve Mangırları", *Prof. Dr. Mübahat Kütükoğlu'na Armağan*, İstanbul, s. 59-77

AYKUT, Ş.N., (2006), "Fetret Devri-IV: İsa Çelebi", *Tarih Dergisi*, 43, s. 25-36

Aynî, Mehmed Ali, (1343/1924-25), *Hacı Bayram-ı Velî*, İstanbul

AYVERDİ, E.H., (1942), "Dimetoka'da Çelebi Sultan Mehmet Camii", *Vakıflar Dergisi*, II, s. 13-16

AYVERDİ, E.H., (1956), "Orhan Gazî Devrinde Mi'mârî", *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, 1, s. 115-198

AYVERDI, E.H., (1961), "Le premier siècle de l'architecture Ottomane", *First International Congress of Turkish Art (19th-24th October 1959)*, Ankara, s. 47-61

AYVERDİ, E.H., (1962), "Mudurnu'da Yıldırım Bayezid Manzûmesi ve Taş Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi*, V, s. 79-92

AYVERDİ, E.H., (1965), "Bursa Orhan Gazi Camii ve Osmanlı Mimarisinin Menşei Meselesi", *Vakıflar Dergisi*, VI, s. 69-83

AYVERDİ, E.H., (1966), *İstanbul Mi'mari Çağının Menşe'i: Osmanlı Mi'marisinin İlk Devri, Ertuğrul, Osman, Orhan Gaaziler, Hüdavendigar ve Yıldırım Bayezid, 630-805 (1230-1402)*, I, A. Yüksel-G. Ertürk-İ. Numan (ed), İstanbul

AYVERDİ, E.H., (1968), "Gaazî Süleyman Paşa Vakfiyesi ve Tahrîr Defterleri", *Vakıflar Dergisi*, VII, s. 19-28

AYVERDİ, E.H., (1969), "Yıldırım Bayezid'in Bursa Vakfiyesi ve Bir İstibdalnâmesi", *Vakıflar Dergisi*, VIII, s. 37-46

AYVERDİ, E.H., (1972), *Osmanlı Mi'marisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri, 806-855 (1403-1451)*, II, A. Yüksel (ed), İstanbul

AYVERDİ, E.H., (1990), *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*, I, İstanbul

AYVERDİ, E.H., (2000²), *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*, III, İstanbul

AYVERDİ, E.H., (2000²), *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*, IV, İstanbul

BABINGER, F., (1944), *Beiträge zur Frühgeschichte der Türkenherrschaft in Rumelien (14.-15. Jahrhundert)*, München-Wien

BABINGER, F., (1982), *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri* C. Üçok (çev), Ankara

BAĞCI, S., (1989), *Minyatürlü Ahmedi İskendernameleri: İkonografik Bir Deneme* (Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi), Ankara

BAĞCI, S., (1995), "Erken Osmanlı Kalem İşleri Üzerine Bazı Gözlemler", *Metin Akyurt-Bahattin Devam Anı Kitabı. Eski Yakındoğu Kültürleri Üzerine İncelemeler*, İstanbul, s. 34-39

BAĞCI, S., (2003), "Osmanlı Mimarisinde Boyalı Nakışlar" H. İnalcık-G. Renda (ed), *Osmanlı Uygarlığı* 2, İstanbul, s. 737-759

BAHADIROĞLU, Y., (2006), *I. Murad*, İstanbul

BAKIRER, Ö., (1993), "Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Mimarisinde Taş ve Tuğla İşçiliği", *Başlangıcından Bugüne Türk Sanatı*, M. Önder (ed), Ankara, s. 255-280

BAKIRER, Ö., (2000), "Niğde Sungurbey Camisi'nin Taçkapı ve Pencereleri için Bazı Düşünceler" Banu Mahir (ed), *Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri, 7-10 Mart 1994 İstanbul*, İstanbul, s. 73-85

BAKIRTZIS, A., (2008), "Mehmet Çelebi (or Great) Mosque", *Ottoman Architecture in Greece*, E. Brouskari (ed), E.K. Fowden (çev), Athens, s. 330-332

BAKIRTZIS, Ch.-P. XYDAS, (1997), "Un monument ottoman à Komotine, Thrace Grecque" Abdeljelil Temimi (ed), *Actes du 1er Congrès Internationale, Corpus d'Archéologie Ottomane*, Zaghuan, s. 17-25

BAKTIR, M., (1991), "Tireli İbn Melek: Hayatı, Eserleri ve Menâr Şerhi", *Atatürk Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 9, s. 40-66; 10, s. 51-58

BAKTIR, M., (1994), "Tireli İbn Melek ve İlmî Muhiti Hakkında Bazı Tesbitler", *Türk Kültüründe Tire*, M. Şeker (ed), Ankara, s. 33-41

BALATA, R.Y., (2011), "Mezartaşlarından Seçme Katalog/Selective Catalogue of Tombstones", *Balat İlyas Bey Külliyesi/İlyas Bey Complex*, B. Tanman-L. Kayhan Elbirlik (ed), g yayın grubu (çev), İstanbul, s. 163-174

BALCIOĞLU, T.H., (1937), *Tarihte Edremit Şehri*, Balıkesir

BALIVET, M., (2004), *Anthologie d'histoire Ottoman: Les deux premiers siècles (XIVe-XVe siècles): Faits et textes*, İstanbul

BALIVET, M., (2005), *Ortaçağda Türkler: Haçlılardan Osmanlılara (11-15. Yüzyıllar)*, E. Gültekin (ed), İstanbul

BALTACI, C., (1976), *XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri-Teşkilât, Tarih*, İstanbul

BARDAKÇI, H., (1976), *Bütün Yönleriyle Ermenek*, Konya

BARKAN, Ö.L., (1942), "Osmanlı İmparatorluğunda Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Temlikler. I. İstilâ Devirlerinin Kolonizatör Türk Dervişleri ve Zaviyeler", *Vakıflar Dergisi*, II, s. 279-386

BARKAN, Ö.L., (2004), "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş Sorunu", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi. Dün-Bugün-Yarın*, 84 (Ocak), s. 33-39

BAŞAR, F., (1995), "Fetret Devrinde Osmanlı-Bizans Münâsebetleri (1402-1413)", *Prof.Dr. Fikret Işıltan'a 80. Doğum Yılı Armağanı*, İstanbul, s. 247-260

BAŞAR, F., (1995), "Fetret Devri", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 12, İstanbul, s. 480-482

BAŞAR, F., (1995-2000), "Osmanlılar'ın Menşei ve Kayılar'ın Anadolu'ya Gelişi Hakkında", *Tarih Dergisi. Prof.Dr. Fikret Işıltan Hatıra Sayısı*, 36, s. 69-80

BAŞKAN, S., (1996), *Karamanoğulları Dönemi Mezar Taşları*, Ankara

BAŞTAV, Ş., (1957), "Grekçe Anonim Osmanlı Tarihinin Kaynakları (1347-1421)", *Belleten*, XXI/81 (Ocak), s. 149-160

BAŞTAV, Ş., (1974), "XIV. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihinin II. Murad Devri Hadiseleri", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXVIII/1-2 (Ocak-Haziran), s. 31-66

BAŞTAV, Ş., (1999), "Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşunda Bizans ve Avrupa" G. Eren-K. Çiçek-C. Oğuz (ed), *Osmanlı* 1, Ankara, s. 169-175

BATUR, A., (1970), "Osmanlı Camilerinde Almaşık Duvar Üzerine", *Anadolu Sanatı Araştırmaları*, II, s. 135-227

BAYKARA, T., (1987), "Hacı Bayram Velî Dönemine Umumî Bakış", *IV. Vakıf Haftası Kitabı, Tebliğler*, Ankara, s. 15-18

BAYKARA, T., (1990), *Aydınoğlu Gazi Umur Bey (1309-1348)*, Ankara

BAYKARA, T., (1999), "Balat Şehri Yapıları (XVI. Yüzyıl Sonlarında)", *Tarih İncelemeleri Dergisi. Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunun 700. Yılına Armağan*, XIV, s. 1-9

BAYKARA, T., (2011), "Balat'ın Beylikler Devri/Balat during the Period of the Anatolian Emirates", *Balat İlyas Bey Külliyesi/İlyas Bey Complex*, B. Tanman-L. Kayhan Elbirlik (ed.), g yayın grubu (çev.), İstanbul, s. 39-46

BAYRAKTAR, M., (1988), *Kayserili Dâvûd (Dâvûdu'l-Kayserî)*, Ankara

BAYRAM, S., (1982), "XIV. Asırda Tezhiplenmiş, Beylik Dönemine Ait Üç Kur'an Cüzü", *Vakıflar Dergisi*, XIV, s. 143-154

BAYRAM, S., (1996), "Birgi Ulu Camii için 1327 Tarihinde Yazılan Kur'an-ı Kerim Tezyinatı, Özellikleri", *V. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri (25-26 Nisan 1995). Prof.Dr. Faruk Sümer ve Prof.Dr. Şerare Yetkin'e Armağan*, Konya, s. 115-132

BAYRAMOĞLU, F., (1989²), *Hacı Bayram-ı Veli: Yaşamı-Soyu-Vakfı*, 2 Cilt, Ankara

BAYRAMOĞLU, F., (1991), "Hacı Bayramı Velî Hakkında Yeni Bilgiler: Bulunan İki El Yazması Hakkında", *I. Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildirileri, 8-9 Mart 1990 Ankara*, Ankara, s. 37-54

BELDICEANU, N., (1976), *Le monde ottoman des Balkans (1402-1566): Institutions, société, économie*, London

BENEKAY, Y., (1966), *İlk Hacı, İlk Kurban: Veysel Karani, Hacı Bayram-ı Velî*, İstanbul

BERKÖZ, H., (1937), "Saruhanoğulları", *Gediz*, 5 (1937), s. 13; 6, s. 15

BIÇAKÇI, İ., (2003), *Yunanistan'da Türk Mimarî Eserleri*, İstanbul

BIYIKTAY, H., (1934), *Yedi Yıl Harbi İçinde Timurun Anadolu Seferi ve Ankara Savaşı*, İstanbul

BICHET, A., (1987), *Le Monuments de la Principaute de Karaman en Turquie* (Sorbonne Üniversitesi Doktora Tezi), Paris

BIEMMI, G.M., (1972), *Historia di Giorgio Castrioto*, Brescia

BİLGE, M., (1984), *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul

BİLGET, E., (2002), *Karaman'da Karabaş Veli Külliyesi* (Hacettepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Ankara

BİLGİN, İ., (1983), "Manisa Saruhan Bey Türbesi ve Zaviyesi", *Manisa*, 2/4 (Nisan), s. 41-45

BİLGİN, O., (1991-92), "Şeyhî Hakkında Yeni Bilgiler", *Türklük Araştırmaları Dergisi*, 7, s. 123-139

BİLİCİ, K., (1985), *Karamanoğlu Beyliği'nin Mimari Tezyinatı* (Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Ankara

BİLİCİ, K., (1985), "Karamanoğlu Alâeddin Bey Türbesi", *Vakıflar Dergisi*, XIX, s. 271-276

BİLİCİ, K., (1988), "Karaman'daki 'İmaret Çeşmesi'", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, XXXII/1-2, s. 105-125

BİLİCİ, Z.K., (1988), "Kastamonu ve Kasabaköy'deki İki Eseriyle Nakkaş Abdullah bin Mahmud ve Sanat Tarihimizdeki Yeri", *Vakıflar Dergisi*, XX, s. 85-94

BİLİCİ, Z.K., (1994), "Karaman'da İbrahim Bey İmareti'ne Bitişik Türbe ve Tarihlendirilmesi Problemi", *X. Türk Tarih Kongresi, Ankara, 22-26 Eylül 1986, Kongreye Sunulan Bildiriler*, V, Ankara, s. 2337-2347

BİLSEL, A., (1999-2000), "Bursa'da Osmanlı Dönemi Süsleme Çeşitleri-2. Ahşap ve Kalemişi Süsleme", *Bursa Defteri*, Osmanlı Özel Sayısı-2, 4, s. 13-19

BİNLER, H.-A. KILCI, (1995), "Sinaneddin Medresesi", *Vakıflar Dergisi*, XXV, s. 165-196

BOSTAN, İ., (2006), *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, İstanbul

BOYACIOĞLU, R., (2001), *Karamanoğulları Tarihi*, Sivas

BOZER, R., (1986), *Erken Osmanlı Dönemi Ahşap İşçiliğinde Kapı ve Pencere Kanatları* (Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Ankara

BÖHLENDORF-ARSLAN, B., (2002), "Die Beziehungen zwischen byzantinischer und emiratzeitlicher Keramik", *Ortaçağ'da Anadolu. Prof.Dr. Aynur Durukan'a Armağan*, N. Şaman Doğan (ed), Ankara, s. 135-156

BULDUK, Ü., (1999), "Osmanlı Beğliğinin Oluşumunda Oğuz/Türkmen Geleneğinin Yeri " G. Eren-K. Çiçek-C. Oğuz (ed.), *Osmanlı* 1, Ankara, s. 161-166

BULUT, L., (1997), "Selçuk (Ayasuluk) Kazılarında Ele Geçen İslam Devri Seramikleri", *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu, 4-6 Eylül 1997*, İzmir, s. 343-355

CANTAY, G., (1992), *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Darüşşifaları*, Ankara

CANTAY, G., (1996), "Bursa'da Osmanlıların İlk Tıp Kuruluşu", *Erdem, Aydın Sayılı Özel Sayısı-II*, 9/26 (Eylül), s. 499-504

CANTAY, G., (1999), "Osmanlı Dönemi Külliyeleri" G. Eren-K. Çiçek-C. Oğuz (ed.), *Osmanlı* 10, Ankara, s. 308-317

CANTAY, G., (2000), "Karamanoğulları Mimari Bütünlüğünde Alınan, Aktarılan Etkiler/ Interinfluences in the Architectural Unity of Anatolian Emirates" Zeynep Yasa Yaman (ed.), *Uluslararası "Sanatta Etkileşim" Sempozyumu/International "Interactions in Art" Symposium, Ankara, 25-27 Kasım/November 25-27, 1998, Bildiriler-Proceedings*, Ankara, s. 76-85

CANTAY, T., (1988), "Osmanlı Devletinin Kuruluşundan İstanbul'un Fethine Kadar Osmanlı Sanatı", *Mimarbaşı Koca Sinan: Yaşadığı Çağ ve Eserleri*, S. Bayram (ed), I, İstanbul, s. 69-89

CASTELLAN, G., (1993), *Balkanların Tarihi (14-20. Yy.)* (çev. A. Yaraman-Başbuğu), İstanbul

CEBECİOĞLU, E., (1994), *Hacı Bayram-ı Velî ve Tasavvuf*, Ankara

CEBECİOĞLU, E., (1999), "Osmanlı Kuruluş Dönemi Doğu Ucunda Sosyo-Kültürel Hareket Başlatan Sufi Bir Önder: Hacı Bayram-ı Veli" G. Eren-K. Çiçek-C. Oğuz (ed), *Osmanlı* 4, Ankara, s. 410-415

CENGİZ, H.E.-Y. YÜCEL, (1989-1992), "Rûhî Târîhi", *Belgeler*, XIV/18, s. 359-472

CEYHAN, A., (1997), *Bedr-i Dilşad'ın Murâd-nâmesi,* 2 cit, Ankara

CHALCOCONDYLES, L., (1922-27), *Laonici Chalcocondylae Historiarum Demonstrationes [Tarihten Örnekler]*, J. Darko (ed), 2 Cilt, Budapest

CİRTİL, S., (2001), *Eretna Beyliği Mimarisi* (Selçuk Üniversitesi Doktora Tezi), Konya

CUNBUR, M., (1991), "Akşemseddin'e Göre Hacı Bayram-ı Veli ve Hacı Bayram'ı Öven Dört Şiir", *I. Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildirileri, 8-9 Mart 1990 Ankara*, Ankara, s. 61-66

CUNBUR, M., (2004), "Hoca Mes'ud", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, 5, Ankara, s. 53-54

CUNBUR, M., (2004), "İbn Melek", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, 5, Ankara, s. 121-122

ĆURČIĆ, S., (2010), *Architecture in the Balkans from Diocletian to Süleyman the Magnificient*, New Haven-London

ÇAĞATAY, N., (1978), "Sultan Murad Hüdavendigâr Adına Düzenlenmiş Bir Vakfiye", *Vakıflar Dergisi*, XII, s. 7-14

ÇAKMAK, Ş., (2001), *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Taçkapılar (1300-1500)*, Ankara

ÇAKMAKOĞLU KURU, A., (1995), "Kayseri'de Şah Kutluğ Hatun Kümbeti", *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Bildiriler, 23-27 Eylül 1991 İstanbul*, II, Ankara, s. 393-406

ÇAYIRDAĞ, M., (2000), "Eretnalı Beyliğinin Paraları", *Belleten*, LXIV/240 (Ağustos), s. 437-456

ÇAYIRDAĞ, M., (2002), "Kayseri Köşk Medresesinin Hangâh (Buk'a) Olduğu Hakkında 1657 Yılında Alınan Mahkeme Kararları" M. Denktaş-Y. Özbek-A. Sağıroğlu Arslan (ed.), *VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu (08-10 Nisan 2002), Bildiriler*, Kayseri, s. 259-279

ÇELEBİ, A.H., (1944), *Eşrefoğlu Divânı*, İstanbul

ÇETİN, O., (1993), "Osmanlılarda İlk Tıp Fakültesi: Bursa Darüşşifası ve İlk Tıbbi Faaliyetler", *OTAM: Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 4, s. 121-150

ÇETİN, O., (1995), *Arşiv Belgelerine Göre Bursa Darüşşifası (1400-1913)*, Bursa

ÇETİN, O., (2004), "Bursa Gezileri II: Hüdavendigar'ı Dinlerken", *Bursa Araştırmaları*, 7 (Ekim), s. 38-44

ÇETİN, O., (2006), "Payitaht Bursa'da Sultan Yıldırım Bâyezid Dârüşşifası", *Payitaht Bursa'da Kültür ve Sanat, Sempozyum Kitabı (07-08 Nisan 2006-Bursa)*, C. Çifçi (ed), Bursa, s. 197-216

ÇETİNTAŞ, S., (1946), *Türk Mimari Anıtları: Osmanlı Devri, Bursa'da İlk Anıtlar*, İstanbul

ÇETİNTAŞ, S., (1952), *Bursa Darüşşifası*, İstanbul

ÇETİNTAŞ, S., (1958), *Yeşil Cami ve Benzerleri Cami Değildir*, İstanbul

ÇİFTÇİ, F., (1995), *Kastamonu Camileri, Türbeleri ve Diğer Tarihi Eserler*, Ankara

ÇİFTÇİ, F., (1996), *Candaroğlu İsmail Bey: Şahsiyeti ve Eserleri*, Kastamonu

ÇORUM, B., (1982), "Balık Figürlü Milet İşi Keramikler", *Sanat Tarihi Yıllığı*, XII, s. 1-4

ÇORUM, B., (2002), "Erken Osmanlı Kalem İşlerinden Bir Örnek: Bursa Ali Paşa Camii", *Sanat Tarihi Yıllığı*, XV, s. 27-44

ÇUBUKÇU, İ.A., (1991), "Hacı Bayramı Velî'nin İslam Felsefesindeki Yeri", *I. Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildirileri, 8-9 Mart 1990 Ankara*, Ankara, s. 67-71

ÇULPAN, C., (2002²), *Türk Taş Köprüleri: Ortaçağ'dan Osmanlı Devri Sonuna Kadar*, Ankara

DADAKI, S., (2008), "Chana", *Ottoman Architecture in Greece*, E. Brouskari (ed), E.K. Fowden (çev), Athens s. 333

DAŞ, E., (2007), *Erken Dönem Osmanlı Türbeleri*, İstanbul

DELİLBAŞI, M., (1981-1982), "Sultan II. Murad'ın Fetihten Sonra (29 Mart 1430) Selânik'te İzlediği Politika ve Bir Hamam Kitabesi", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, XIV/25, s. 361-364

DELİLBAŞI, M., (1989), *II. Murad Dönemine Ait Bir Bizans Kaynağı*, Ankara

DEMETRIADIS, V., (1976), "The Tomb of Gazi Evrenos Bey at Yenitsa and its Inscription", *Bulletin of School of Oriental and African Studies*, 39/2, s. 328-332

DEMİR, G., (2000), *Osmanlı Devletinin Kuruluşu ve Ahilik*, İstanbul

DEMİR, H., (2005), *Die osmanischen Medresen: Das Bildungswesen and seine historischen wurzeln im osmanischen Reich von 1331-1600*, Frankfurt

DEMIRALP, Y., (1992), "Akşehir-Mâruf (Alanyurt) Köyü Şeyh Hasan Türbesi", *Arkeoloji-Sanat Tarihi Dergisi*, VI, s. 6-16

DEMİRALP, Y., (1999), *Erken Dönem Osmanlı Medreseleri (1300-1500)*, Ankara

DEMİRCİ, İ., (2006), *2004-2005 Yılları Arasında İznik Roma Tiyatrosunda Ortaya Çıkarılan Erken Osmanlı Dönemi Milet İşi Seramikleri* (Onsekiz Mart Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale

DEMİRHAN ERDEMİR, A., (2001), "Bursa Yıldırım Darüşşifası'nın Tıp Tarihi Açısından Önemi ve Bu Darüşşifada Görev Yapan Bazı Hekimler", *Bursa Defteri*, 9 (Mart), s. 71-76

DEMİRİZ, Y., (1979), *Osmanlı Mimarisi'nde Süsleme. I. Erken Devir (1300-1453)*, İstanbul

DEMİRİZ, Y., (1990), "Bilecik'te Orhan İmareti'nin Bugünkü Durumu ve Süslemesi Hakkında Notlar", *Vakıflar Dergisi*, XXI, s. 165-172

DEMİRİZ, Y., (1996), "Edirne Camilerinde Kalem İşleri", *Edirne: Serhattaki Payitaht* E. Nedret İşli-M. Sabri Koz (ed), İstanbul, s. 374-377

DEMİRİZ, Y., "Osmanlı Kalem İşleri" G. Eren-K. Çiçek-C. Oğuz (ed.), *Osmanlı* 11, Ankara 1999, s. 297-304

DEMİRKOL, U.O., (2002), "Beylikler ve Erken Osmanlı Dönemlerinde Manisa" M. Denktaş-Y. Özbek-A. Sağıroğlu Arslan (ed), *VI. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı Sonuçları ve Sanat Tarihi Sempozyumu (08-10 Nisan 2002), Bildiriler*, Kayseri, s. 337-347

DERMAN, Ç., (1998), "Osmanlılarda Tezhip Sanatı" E İhsanoğlu (ed), *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi* II, İstanbul, s. 487-492

DERMAN, F.Ç., (1999), "Osmanlı Asırlarında, Üslup ve Sanatkârlarıyla Tezhip Sanatı" G. Eren-K. Çiçek-C. Oğuz (ed), *Osmanlı* 11, Ankara, s. 108-119

DERMAN, M.U., (1965), "Edirne Hattatları ve Edirne'nin Hat Sanatımızdaki Yeri", *Edirne'nin 600. Fetih Yıldönümü Armağan Kitabı*, Ankara, s. 311-319

DERMAN, U., (1977), "XIV. Yüzyılda Kitap Sanatı", *Yüzyıllar Boyunca Türk Sanatı (14. yüzyıl)*, O. Aslanapa (ed), İstanbul, s. 56-60

DERMAN, U., (1992), *Hat Sanatı*, İstanbul

DIEZ, E.-ASLANAPA, O.-M.M. KOMAN, (1950), *Karaman Devri Sanatı*, İstanbul

DİVİTÇİOĞLU, S., (1999), *Osmanlı Beyliği'nin Kuruluşu*, İstanbul

DİZDAROĞLU, H., (1957), "İbn Melek ve Sözlüğü", *Türk Dili*, VII/74 (1 Kasım), s. 83-86

DOUKATA, S., (2008), "Imâret", *Ottoman Architecture in Greece*, E. Brouskari (ed), E.K. Fowden (çev), Athens, s. 324-326

DUDA, H.W., (1949), *Balkantürkische Studien*, Wien

DUKAS, (1956), *Bizans Tarihi* Mirmiroğlu (çev), İstanbul

DURAN, R., (1995), *Menteşe Beyliği Mimarisi* (Dokuz Eylül Üniversitesi Doktora Tezi), İzmir

DURAN, R., (1999), "Turgut (Leyne) İlyas Bey Câmii", *Prof.Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir, s. 121-134

DURAN, R., (2001), "Mimari Eserleri, Sikkeleri ve Arşiv Belgeleriyle Menteşeoğulları Tarihine Yeni Bir Bakış" M. Denktaş-Y. Özbek (ed), *Prof. Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı. Sanat Yazıları*, Kayseri, s. 221-246

DURAN, R., (2002), "İlyas Bey Külliyesinin Medrese Binası Üzerine Bazı Değerlendirmeler", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8, s. 133-150

DURAN, R., (2002), "Menteşeoğulları Beyliği Mimarisi" H.C. Güzel-K. Çiçek –S. Koca (ed), *Türkler* 8, Ankara, s. 133-142

DURUKAN, A., (1982), *Balat'taki Türk Devri Yapıları* (Hacettepe Üniversitesi Doktora Tezi), 2 Cilt, Ankara

DURUKAN, A., (1983), "Duruçay (Kemah) Köyü Halil Bey Camii", *Yeni Adam*, 935 (Nisan), s. 15-18

DURUKAN, A., (1988), *Balat, İlyas Bey Camii*, Ankara

DURUKAN, A., (1989), "Karaman'daki Hatuniye (Melek Hatun) Medresesi", *Kültür ve Sanat*, 1/4 (Aralık), s. 51-53, 92-93 (İngilizce özet)

DURUKAN, A., (1990), "Transitional Examples of Hans in Anatolian-Turkish Architecture" Tadeusz Majda (ed), *Seventh International Congress of Turkish Art, Warsaw 1983*, Warsaw, s. 89-97

DURUKAN, A., (1996), "Firuz Bey Camii ve Medresesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 13, İstanbul, s. 138-140

DURUKAN, A., (2000), "Tarih Boyunca Balat (Miletus/Palatia)", *Milet Müzesi Yıllığı*, III, s. 7-34

DURUKAN, A., (2000), "Balat'taki Türk Dönemi Eserleri I", *Milet Müzesi Yıllığı*, 4, s. 7-36

DURUKAN, A., (2002), "Kaynaklar Işığında Erken Osmanlı Dönemi Sanat Ortamı", *XIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara 4-8 Ekim 1999*, III-II, Ankara, s. 1103-1159

DURUKAN, A., (2003), "Safranbolu'daki Ahşap Tavanlı Camiler", *I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)*, Ankara, s. 23-30

DURUKAN, A., (2003), "Ortaçağ Türk Tarihinde Balıkesir ve Çevresi", *Bitek Kent: Balıkesir*, F. Özdem (ed), İstanbul, s. 51-69

DURUKAN, A., (2003), "Balıkesir ve Çevresindeki Türk Dönemi Yapıları", *Bitek Kent: Balıkesir*, F. Özdem (ed), İstanbul, s. 141-183

DURUKAN, A., (2006), "Banîler", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı*, 2, A.U. Peker –K. Bilici (ed), Ankara, s. 137-171

DÜLGERLER, O.N., (2006), *Karamanoğulları Dönemi Mimarisi*, Ankara

Eflâkî, Ahmet, (1973), *Âriflerin Menkıbeleri* T. Yazıcı (çev.), I, İstanbul

EGEMEN, R., (1987), *Birinci Kosova Meydan Muharebesi (15 Haziran 1389)*, Ankara

ELEZOVIC, G., (1934), "Iz proslosti Muratovog Groba", *Juzni Pregled*, 8-9, s. 299-302

EMECEN, F., (1989), *XVI. Asırda Manisa Kazası*, Ankara

EMECEN, F., (1992), "I. Kosova Savaşı'nın Balkan Tarihi Bakımından Önemi", *I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu: Bildiriler*, Ankara, s. 35-44

EMECEN, F., (1997), "Osmanlı'nın Batı Anadolu Türkmen Beylikleri Fetih Siyaseti: Saruhan Beyliği Örneği", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)* E.A. Zachariadou (ed), G. Çağalı Güven-İ. Yerguz-T. Altınova (çev), İstanbul, s. 34-40

EMECEN, F., (2000), "İlyas Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 22, İstanbul, s. 162-163

EMECEN, F., (2000), "İshak Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 22, İstanbul, s. 524-525

EMECEN, F., (2002), "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşundan Fetret Dönemine" H.C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca (ed), *Türkler* 9, Ankara, s. 15-32

EMECEN, F., (2003²), *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul

EMECEN, F.M., (2006), *Tarihin İçinde Manisa*, Manisa

EMECEN, F.M. (2011), Beylikler Döneminde Batı Anadolu: Menteşeoğulları ve İlyas Bey/Western Anatolia in the Period of the Emirates: The Menteşe Emirate and İlyas Bey", *Balat İlyas Bey Külliyesi/İlyas Bey Complex*, B. Tanman-L. Kayhan Elbirlik (ed), g yayın grubu (çev), İstanbul, s. 31-37

EMİR, S., (1994), *Erken Osmanlı Mimarlığında Çok İşlevli Yapılar: Kentsel Kolonizasyon Yapıları Olarak Zâviyeler. II. Orhan Gazi Dönemi Yapıları*, İzmir

EMMERT, T.A., (1991), "The Battle of Kosovo: Early Reports of Victory and Defeat" Wayne S. Vucinich-Thomas A. Emmert (ed), *Kosovo: Legacy of a Medieval Battle*, 1, s. 19-40

Emre, (1939), "Aydınoğlu İsa Bey Camii", *Arkitekt*, IX, s. 169-173

ENDER, C.-EREK, Ü.-G. TEOMAN, (2003), *Candaroğulları Beyliği (İsfendiyaroğulları Beyliği) Paraları Kataloğu/ The Catalogue of the İsfendiyarid Coins*, İstanbul

ENDER, C.-EREK, Ü.-G. TEOMAN, (2005), *Germiyanoğulları Beyliği Paraları Kataloğu/The Catalogue of the Germiyanid Coins*, İstanbul

Enverî, (1930), *Düstûrnâme-i Enverî: Medhal*, Mükrimin Halil (ed), İstanbul

ERACAR, Y., (2003), *XI. Yüzyıldan XXI. Yüzyıla Kadar Tezhip Sanatında Kullanılan Bitkisel Motifler* (Mimar Sinan Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), İstanbul

ERAVCI, H.M.-M. KORKMAZ, (1999), *Saruhanoğulları ve Osmanlı Klasik Döneminde Manisa'da Yaşayan Kültürel İzleri*, M. Çelik (ed), Manisa

ERDEM, T., (1934), "Eğirdir'de Dündar Bey Medresesi", *Ün*, I/7, s. 106-109

ERDEM, T., (1935), "Hamidoğulları (Feleküddin Dündar)", *Ün*, 2/17, s. 239-242

ERDEM, T., (1938), "Eğirdir'de Hızırbey Camisi", *Ün*, 4/47 (Şubat), s. 670-672

ERDEM, T., (1938), "Hamidoğulları Tarihi (Feleküddin Dündar'ın Halefleri)", *Ün*, 4/48 (Mart), s. 692-694

ERDMANN, K., (1958), "Zur türkischen Baukunst seldschukischer und osmanischer Zeit", *Istanbuler Mitteilungen*, 8, s. 1-39

EREN, İ.F., (1993), "Kütahya-Merkez Balıklı Tekkesi Restorasyon Projesi", *X. Vakıf Haftası Kitabı, 7-10 Aralık 1992 Ankara*, Ankara, s. 323-328

ERGIN, M., (1980), *Kadı Burhaneddin Divanı*, İstanbul

ERİNCİN, Ö.-B. ERAT, (1987), "Milas Ulu Camii ile İlgili Çalışmalar" İ. Ateş-S. Bayram-M. Narince (ed), *V. Vakıf Haftası, 7-13 Aralık 1987*, Ankara, s. 107-126

ERKEN, S., (1983²), *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, I, Ankara

ERSOY, A., (1993), *XV. Yüzyıl Osmanlı Ağaç İşçiliği*, İstanbul

ERSOY, H., (1942), "Ulu Câmii", *Gediz*, 5/55 (1942), s. 16; 5/56, s. 21

ERSOY, H., (1942), "Ulu Camii, Ulu Camii Medresesi", *Gediz*, 5/57, s. 11-13

ERSOY, H., (1943), "İlyas Bey Mescidi", *Gediz*, 61, s. 13-14

ERÜNSAL, İ.E., (1998) *Türk Kütüphaneleri Tarihi*, II, İstanbul

ERTEN, S.F., (1955), *Tekelioğulları*, Ankara

ERTUĞRUL KALFAZADE, S., (1995), *Anadolu'da Aydınoğulları Dönemi Mimarisi* (İstanbul Üniversitesi Doktora Tezi), 2 Cilt, İstanbul

ERTUĞRUL KALFAZADE, S., (1995) *İsa Bey Camii = İsa Bey Mosque* (İng.Çev. A. Mill), İstanbul

ERZİ, A., (1940), "Bursa'da İshakî Dervişlerine Mahsus Zâviyenin Vakfiyesi", *Vakıflar Dergisi*, II, s. 423-428

ESER, E., (1997), "Küre-i Hadid Köyü'nde Candaroğlu İsmail Bey Camii", *Vakıflar Dergisi*, XXVI, s. 237-248

ESIN, D., (2005), *A Study on Possible Foreign Impacts on the Sungur Bey Mosque in Niğde* (Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Ankara

ESTERABADİ, Aziz b. Erdeşir-i, (1990), *Bezm u Rezm* M. Öztürk (çev), Ankara

Eşref-i Rumî, *Eşrefoğlu Divânı*, İstanbul (t.y.)

Eşrefoğlu Rûmî, (1322/1904), *Müzekki'n-nüfûs*, İstanbul

Evliya Çelebi, (1314/1896-97), *Seyahatnâme: Anadolu, Suriye, Hicaz (1671-1672)*, VIII, İstanbul

EYICE, S., (1954), "Yunanistan'da Türk Mimari Eserleri", *Türkiyat Mecmuası*, XI, s. 157-182

EYİCE, S., (1958), "İki Türk Abidesinin Mahiyetleri Hakkında Notlar: İznik Nilüfer Hatun İmareti ve Kayseri Köşk Medrese", *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, II, s. 107-114

EYİCE, S., (1961), "Kosova'da Meşhed-i Hüdavendigâr ve Gazi Mestan Türbesi", *Tarih Dergisi*, XII/16 (Eylül), s. 71-82

EYİCE, S., (1962), "La mosquée-zaviyah de Seyyid Mehmed Dede à Yenişehir", *Beiträge zur Kunstgeschichte Asiens. In Memoriam E. Diez*, İstanbul, s. 49-68

EYİCE, S., (1962-63), "İlk Osmanlı Devrinin Dinî-İçtimaî Bir Müessesesi: Zâviyeler ve Zâviyeli Camiler", *İktisat Fakültesi Mecmuası*, XXIII/1-2, s. 1-57, 58-62 (Fransızca özet)

EYICE, S., (1963), "Two mosaic pavements from Bithinia", *Dumbarton Oaks Papers*, XVII, s. 373-383

EYICE, S., (1963), "Üsküp'te Türk Devri Eserleri", *Türk Kültürü*, XI, s. 20-30

EYİCE, S., (1992), "Bayezid Paşa Camii", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 5, İstanbul, s. 243-244

EYİCE, S., (1993), "Çelebi Sultan Mehmed Camii", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 8, İstanbul, s. 262-263

EYİCE, S., (1996), "Gazi Evrenosoğlu Camii ve Türbesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 13, İstanbul, s. 449-450

EYİCE, S., (1998), "Hudâvendigâr Külliyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 18, İstanbul, s. 290-295

EYİCE, S., (1998), "Hüdavendigâr Meşhedi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 18, İstanbul, s. 295-296

EYİCE, S., (1999), "Osmanlı Devri Türk Mimarisi" G. Eren-K. Çiçek-C. Oğuz (ed), *Osmanlı* 10, Ankara, s. 79-101

Fatma Aliye, (1332/1916), *Kosova Zaferi-Ankara Hezimeti*, Dersaadet

FENNÎ, İ., (1928), *Vahdet-i Vücûd ve Muhyiddîn-i Arabî*, İstanbul

FLEET, K., (1999), "Osmanlı Topraklarında Latin Ticareti (XIV-XV. Yüzyıllar)" G. Eren-K. Çiçek-C. Oğuz, *Osmanlı* 3, Ankara, s. 81-85

GABRIEL, A., (1931), *Monuments Turcs d'Anatolie*, I, Paris

GABRIEL, A., (1942), "Bursa'da Murad I. Camii ve Osmanlı Mimarisinin Menşei Meselesi", *Vakıflar Dergisi*, II, s. 37-43, 49-58 (Fransızca)

GALOTTA, A., (2000), "Oğuz Efsanesi ve Osmanlı Devleti'nin Kökenleri: Bir İnceleme", *Osmanlı Beyliği*, E.A. Zachariadou (ed), G. Çağalı Güven-İ. Yerguz-T. Altınova (çev), İstanbul, s. 41-61

GASPARINI, E., (1985), *Le pitture murali della Muradiye di Edirne*, Padova

GIBBONS, H.A., (1998) *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu* B. Arı (çev), Ankara

GIESE, F., (1929), *Die altosmanische Chronik des 'Âşıkpaşazâde*, Leipzig

GIESE, F., (2000), "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu Meselesi" Z. Aksu Yılmazer (çev), *Söğütten İstanbul'a*, O. Özel-M. Öz (ed), Ankara, s. 149-176

GOFFMAN, D., (2004), *Osmanlı Dünyası ve Avrupa 1300-1700* Ü. Tansel (çev), M. Beşikçi (ed), İstanbul

GOODWIN, G., (1971), *A History of Ottoman Architecture*, London

GOODWIN, G., (1976), "Ottoman Architecture in the Balkans", *Art and Archaeology Research Papers*, 1 (April), s. 55-59

GÖDE, K., (1987), "Hamidoğulları", *Tarihte Türk Devletleri*, II, Ankara, s. 513-516

GÖDE, K., (1990), *Sultan Alaeddin Eretna*, Ankara

GÖDE, K., (1994), *Eratnalılar*, Ankara

GÖDE, K., (1996), "Eretnalılar Devri Zâviye-Kümbedleri", *Cimetières et Traditions Funéraires dans le Monde Islamique. İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri*, I, Ankara, s. 171-178

GÖDE, K., (1996), "Eretnalılar Devri (1327-1381)'nde Anadolu'da Ahilik", *I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri, 13-15 Ekim 1993 Ankara*, Ankara, s. 67-70

GÖK, S., (2002), "Balat İlyas Bey Camii'nin Taş Süslemeleri Hakkında Bir Araştırma", *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu. Prof.Dr. Gönül Öney'e Armağan, 10-13 Ekim 2001, Bildiriler*, İzmir, s. 309-320

GÖKBİLGİN, M.T., (1952), *XV-XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası : Vakıflar, Mülkler, Mukataalar*, İstanbul

GÖKBİLGİN, M.T., (1953), "Murad I. Tesisleri ve Bursa İmareti Vakfiyesi", *Türkiyat Mecmuası*, X, s. 217-234

GÖKBİLGİN, M.T., (1964), "Orhan (Orhan Bey)", *İslâm Ansiklopedisi*, IX, İstanbul, s. 399-408

GÖKBİLGİN, M.T., (1964), "Osman I", *İslâm Ansiklopedisi*, IX, İstanbul, s. 432-433

GÖKBİLGİN, T., (1965), "15 ve 16. Asırlarda Eyâlet-i Rûm", *Vakıflar Dergisi*, VI, s. 51-61

GÖKBİLGİN, M.T., (1974), "Söğüt Ertuğrul Gazi Türbesi", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, IV-V, s. 79-90

GÖKÇEN, İ., (1938), "Ulu Camii ve Medresesi", *Gediz*, 4, s. 7-8

GÖKÇEN, İ.-M. Ç. Uluçay, (1939), *Manisa Tarihi*, İstanbul

GÖLPINARLI, A., (1966), *Sımavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin*, İstanbul

GÖLPINARLI, A., (1968), "Hacı Bayram-ı Velî", *Türk Dili. Halk Edebiyatı Özel Sayısı*, XIX/207 (1 Aralık), s. 384-389

GÖLPINARLI, A., (1968), "Eşrefoğlu", *Türk Dili. Halk Edebiyatı Özel Sayısı*, XIX/207 (1 Aralık), s. 390-394

GÖRÜR, M., (2001), "Balat İlyas Bey Camii Cephe Düzenlemesi ve Pencere Süslemeleri" Sema Alpaslan (ed), *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu, Bildiriler, 19-20 Nisan 2001*, Ankara, s. 253-268

Gregoras Nikephoros, (1855), *Historiae Romane*, Von L. Schopen (ed), I, Bonnae

GÜLCAN, D.A., (1983), *Karamanoğlu II. İbrahim Bey ve İmareti Tarihçesi*, Karaman

GÜLÜMSER, S., (1998), *Osmanlı Dönemi Öncesi Anadolu'da Boyalı Nakışlar* (Hacettepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Ankara

GÜNAL, Z.-F. BAŞAR, (1992) "I. Kosova Savaşı Hakkında Bir Bibliyografya Denemesi", *I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu: Bildiriler*, Ankara, s. 51-54

GÜNAY, U., (1991), "Hacı Bayramı Velî'nin Hayatı ve Eserleri", *I. Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildirileri, 8-9 Mart 1990 Ankara*, Ankara, s. 72-75

GÜNAY, V., (2005), "Karasioğulları Vakıfları", *XIV. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 9-13 Eylül 2002, Kongreye Sunulan Bildiriler*, I, Ankara, s. 357-369

GÜNAYDIN TANSI, I., (1993), *II. Murad Dönemi Tezhipli El Yazmaları* (Hacettepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Ankara

GÜNDÜZ KÜSKÜ, S. (2014), *Osmanlı Beyliği Mimarisinde Anadolu Selçuklu Geleneği*, Ankara

GÜNÜÇ, F., (1999), "Ahmed b. Abdullah-i Hicâzî ve Mevlânâ Müzesi'ndeki Kur'ân-ı Kerim'i", *Vakıf ve Kültür*, 2/5 (Ağustos), s. 52-55

GÜNÜÇ, F., (2009), "Anadolu Selçuklu Dönemi Celî Sülüs Yazısının Beylik Dönemine Etkileri", *Hat ve Tezhip Sanatı*, A.R. Özcan (ed), Ankara, s. 47-58

GÜVEN (KARAMÜRSEL), A.A., (1995), *XV. Yüzyıl Osmanlı Mezartaşları (İznik-Bursa-Edirne-İstanbul)* (İstanbul Üniversitesi Doktora Tezi), İstanbul

GÜZEL, A., (1988), "Hacı Bayram Velîyi Hazırlayan Tasavvufî Zemin", *IV. Vakıf Haftası Kitabı, Tebliğler*, Ankara, s. 151-159

HADZITRYFONOS, E., (1995), "Die Architektur der osmanischen Bauten in Thessaloniki : Erste Periode", *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Bildiriler, 23-27 Eylül 1991 İstanbul*, II, Ankara, s. 235-252

Hafız Kadri, (1330/1912), "Matbuat: Menteşe Emaretine Aid Asar-ı Kadime", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, V/52 (1 Nisan), s. 53-60

HALAÇOĞLU, Y., (1992), "Kosova Savaşı", *I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu: Bildiriler*, Ankara, s. 29-33

HALAÇOĞLU, Y., (1996), "Tarihî Kaynaklara göre Osman Gazi'nin Şahsiyeti" K. Atlansoy-S. Sevim (ed), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kurucusu Osman Gazi ve Dönemi: Sempozyum Sonuç Bildirileri*, Bursa, s. 47-52

HALAÇOĞLU, Y., (1998³), *XIV-XVII. Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilâtı ve Sosyal Yapı*, Ankara

Halil Edhem, (1322/1904-05), *Meskukât-ı Kadîme-i İslâmiyye Kataloğu*, 4. Kısım, İstanbul

Halil Edhem, (1326/1908), "Al-i Germiyan Kitabeleri", *Tarih-i Osmanî Encümeni Mecmuası*, I/1, s. 112-128

Halil Edhem, (1334/1915-16), *Kayseriyye Şehri: Mebani-i İslâmiyye ve Kitâbeleri*, İstanbul

Halil Edhem, (1334/1915-16), *Meskûkât-ı Osmaniyye*, I, İstanbul

HAMMER-PURGSTALL, J. von, (1827), *Geschichte des osmanischen Reiches*, I, Budapest

HAMMER, J. von, (1990), *Osmanlı Tarihi* M. Ata (çev), A. Karahan (ed), I, İstanbul

HASLUCK, F.W., (1910), *Cyzicus*, Oxford

HASLUCK, F.W., (1995), *Anadolu ve Balkanlar'da Bektaşilik* , Y. Demirel (çev), İstanbul

HEYD, W. v., (1975), *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, E.Z. Karal (çev), I, Ankara

HEYWOOD, C.J., (1999), "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Problemi: Yeni Hipotez Hakkında Bazı Düşünceler" G. Eren-K. Çiçek-C. Oğuz (ed), *Osmanlı* 1, Ankara, s. 137-145

HIZLI, M., (1991), "Osmanlıda İlk Medreseler, İlk Müderrisler", *Millî Kültür*, 88 (Eylül), s. 27-31

HIZLI, M., (2005), "Yenişehir'i Aydınlatan Bir Horasan Ereni: Postinpûş Baba ve Zaviyesi", *Bursa Araştırmaları*, 11 (Kış), s. 3-5

Hoca Mesud, (1340-42/1921-24), *Ferhengnâme-i Sa'dî Tercümesi yahut Muhtasar Bostan Tercümesi*, Veled Çelebi-Kilisli Muallim Rifat (ed), İstanbul

Hoca Mesud (Mes'ud bin Ahmed), (1991), *Süheyl ü Nev-bahâr: İnceleme-Metin-Sözlük*, C. Dilçin (ed), Ankara

Hoca Sadeddin Efendi, (1979), *Tacü't-Tevârih* İ. Parmaksızoğlu (ed), I, Ankara

Hüseyin Hüsameddin, (1327-30/1909-12), *Amasya Tarihi*, III, İstanbul

Hüseyin Hüsameddin, (1926), "Orhan Bey Vakfiyesi", *Türk Tarih Encümeni Mecmuası*, 17/94, s. 284-301

IRMAK, K., (1937), *Manisa Tarihi*, İstanbul

İbn Batuta, (1971), *İbn Batuta Seyahatnamesinden Seçmeler* İ. Parmaksızoğlu (ed), Ankara

İbn Battûta Tancî (Ebu Abdullah Muhammed), (2000), *İbn Battûta Seyahatnâmesi* A.S. Aykut (çev), 2 cilt, İstanbul

İbn Melek, (1415/1995), *Mebâriku'l-ezhâr*, Eşref b. Abdülmaksûd (ed), Beyrut

İBRAHİMGİL, M.Z., (2000), "Balkanlarda Türk Kültürü ve Sanatı", *III. Eyübsultan Sempozyumu Tebliğler 28-30 Mayıs 1999*, İstanbul, s. 130-155

İLGÜREL, M., (1992), "XIV. Yüzyılda Osmanlı Devletinin Siyasi Durumu", *I. Kosova Zaferi'nin 600. Yıldönümü Sempozyumu: Bildiriler*, Ankara, s. 13-20

İLTER, F., (1975-76), "İzmir Cumaovasında Unutulmuş Bir Yapı Grubu: Cüneyd Bey Külliyesi", *Anadolu (Anatolia)*, XIX, s. 1-11

IMBER, C., (2000), "İlk Dönem Osmanlı Tarihinin Kaynakları" O. Özel (çev), O. Özel-M. Öz (ed) *Söğütten İstanbul'a*, Ankara, s. 39-71

IMBER, C., (2000), "Osmanlı Hanedan Efsanesi" F. Acun (çev), O. Özel-M. Öz (ed), *Söğütten İstanbul'a*, Ankara, s. 243-270

İNALCIK, H., (1951), "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluş ve İnkişaf Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti Üzerinde Bir Tetkik Münasebetiyle", *Belleten*, XV/60 (Ekim), s. 629-684

İNALCIK, H., (1992), "Bayezid I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 5, İstanbul, s. 231-234

İNALCIK, H., (1993), "The Turks and the Balkans", *Turkish Review of Balkan Studies*, 1, s. 9-42

İNALCIK, H., (2000), "Osman Gazi'nin İznik (Nicaea) Kuşatması ve Bafeus Savaşı" S. Aydın (çev), O. Özel-M. Öz (ed), *Söğütten İstanbul'a*, Ankara, s. 301-340

İNALCIK, H., (2002), "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu" H.C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca (ed), *Türkler* 9, Ankara, s. 66-88

İNALCIK, H., (2003), "Mehmed I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 28, Ankara, s. 391-394

İNALCIK, H., (2006), "Murad I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 31, İstanbul, s. 156-164

İNALCIK, H., (2006), "Murad II", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 31, İstanbul, s. 164-172

İNALCIK, H., (2006), "Osmanlı Kuruluş Dönemine Ait Yeni Bilgiler" C. Çiftçi (ed), *Payitaht Bursa'da Kültür ve Sanat, Sempozyum Kitabı (07-08 Nisan 2006-Bursa)*, Bursa, s. 13-24

İNALCIK, H., (2007), "Osman I", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 33, İstanbul, s. 443-453

İNAN, K., (2002), "The Reign of Mehmed I." H.C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca (ed), *Turks* 3, Ankara, s. 143-170

İNANÇER, Ö.T., (2002), "Türklerdeki San'atkâr Hükümdârlara Dair" H.C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca (ed), *Türkler* 8, s. 840-851

İNCİCİYAN, P.L.-H.D. ANDREASYAN, (1973-74), "Osmanlı Rumelisi Tarih ve Coğrafyası", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, II-III, s. 1-88

İRGİL, C., (2005), "Muradiye Külliyesi için Bir Deneme", *Bursa Araştırmaları*, 10 (Güz), s. 58-60

İsmail Hakkı (Uzunçarşılı), (1341/1922-23), *Balıkesir Rehberi*, Balıkesir

İsmail Hakkı (Uzunçarşılı), (1342/1925), *Karesi Meşahiri*, I, Balıkesir

İZMİRLİER, Y., (1999), *Hamidoğulları Beyliği Paraları*, İstanbul

JELAVITCH, B., (1991), *History of the Balkans*, Cambridge

JORGA, N., (2005), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi: 1 (1300-1451)*, N Epçeli (çev), E. Afyoncu (ed), İstanbul

Kadı Burhaneddin, (1338/1922), *Divan-ı Kadı Burhaneddin: Gazel ve Rubaiyatından Bir Kısım ve Duyguları*, Dersaadet

Kadı Burhaneddin, (1944), *Divân*, Tıpkı basım, I, İstanbul

KALFAZADE (ERTUĞRUL), S., (1987), *Aydınoğlu Mimarisi İçinde İsa Bey Camii'nin Değerlendirilmesi* (İstanbul Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), İstanbul

KALFAZADE ERTUĞRUL, S., (1996), "Aydınoğulları Eserlerinde Çini Kullanımına Dair", *Prof.Dr. Şerare Yetkin'in Anısına Çini Yazıları*, İstanbul, s. 97-102

KALFAZADE-ERTUĞRUL, S., (1998), "Birgi'de Aydınoğlu Devri Mimarisi", *Sanatsal Mozaik*, 3/28 (Ocak), s. 36-43

KALFAZADE ERTUĞRUL, S., (2000), "Etkileşim Sahası içinde Selçuk İsa Bey Camii/Selçuk İsa Bey Mosque: A Look at Interactions" Zeynep Yasa Yaman (ed), *Uluslararası "Sanatta Etkileşim" Sempozyumu/International "Interactions in Art" Symposium, Ankara, 25-27 Kasım/November 25-27, 1998, Bildiriler-Proceedings*, Ankara, s. 158-163

KANAT, C., (1991), *Makrizi'nin Kitab es-Suluk'unda Osmanlılar, Karamanoğulları ve Batı Anadolu Beylikleri ile ilgili Kayıtlar* (Ege Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), İzmir

KANDEMİR, F., (1958), *Bursa Fatihi Sultan Orhan*, İstanbul

KANETAKI, E., (2008), "Bey Hamam", *Ottoman Architecture in Greece*, E. Brouskari (ed), E.K. Fowden (çev), Athens, s. 232-234

Kâni, K., (1936), "Evrenos Bey", *Kaynak*, III/36, s. 923-925 ; IV/37, s. 17-19; IV/38, s. 60-64

KÂNİ, K., (1936), "Karesi Beyliği'nin Deniz Kuvveti", *Kaynak*, IV/38, s. 70-72

KANKAL, A., (2003), "Çobanoğulları ve Candaroğulları Döneminde Kastamonu'daki Vakıf Eserler" E.S. Yalçın (ed), *60. Yılında İlim ve Fikir Adamı Prof. Dr. Kâzım Yaşar Kopraman'a Armağan*, Ankara, s. 430-447

KANTAKUZENOS, Ioannes, (1830), *Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae*, Von L. Schopen (ed), II, Bonnae

KANTEMİR, D., (1979), *Osmanlı İmparatorluğunun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, Ö. Çobanoğlu (çev), 1, Ankara

KAPLAN, M., (1937-38), *Eşrefoğlu Rûmî*, İstanbul

KAPLANOĞLU, R., (2000), *Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu*, İstanbul

KARA, M., (1995), *Eşrefoğlu Rumî*, Ankara

KARA, M., (2006), *Osmanlı'nın Kandili Eşrefoğlu Rumi*, İstanbul

KARABACAK, M., (2003), *Sultan II. Murad ve Dönemi* (Erciyes Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Kayseri

KARABİBEROĞLU, Ü., (1997), *Kastamonu İsmail Bey Külliyesi* (Hacettepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Ankara

KARACA, B., (2002), *XV. ve XVI. Yüzyıllarda Teke Sancağı*, Isparta

KARADANIŞMAN, K., (1977), *Manisa Tarihi Eser ve Kitabeleri*, Ankara

KARAGÖZ, A., (2002), *Karaman İbrahim Bey İmareti Yapı Topluluğu* (Hacettepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Ankara

KARAKAYA, E., (1996), "Hacı İlyas Camii", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* 14, İstanbul, s. 483-484

KARAKAYA, E., (2000), "İlyas Bey Mescidi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* 22, İstanbul, s. 166-167

KAYAPINAR, A., (2005), "Kuzey Bulgaristan'da Gazi Mihaloğulları Vakıfları (XV-XVI. Yüzyıl)", *İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, s. 169-181

KAYAPINAR, L., (2005), "Teselya Bölgesinin Fatihi Turahan Bey Ailesi ve XV.-XVI. Yüzyıllardaki Hayır Kurumları", *İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 10, s. 185-196

KESKİOĞLU, O.-T. A. Özaydın, (1983), "Bulgaristan'da Türk-İslâm Eserleri", *Vakıflar Dergisi*, XVII, s. 109-140

KESTEN, F., *Osmanlı Devletinin Manevi Kurucusu Şeyh Edebali*, Sivas t.y.

KILCI, A., (2000), "Bulgaristan'da Günümüze Gelen Osmanlı Eserleri" Y. Sayan (ed), *IV. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 24-27 Nisan 2000/Van*, Van, s. 41-48

KILCI, A., (2005), "Erken Osmanlı (1299-1451) Baldaken Türbeleri", *Vakıflar Dergisi*, XXIX, s. 255-286

KIRAYOĞLU, M.-E. ŞEHİTOĞLU, (2001), "Yıldırım Bayezid ve Külliyesi", *Bursa Defteri*, 9 (Mart), s. 63-70

KIZILTAN, A., (1958), *Anadolu Beyliklerinde Cami ve Mescitler (XIV. Yüzyıl Sonuna Kadar)*, İstanbul

KIEL, M., "Notes on the History of some Turkish Monuments in Thessaloniki and their Founders", *Balkan Studies*, 11 (1970), s. 126-156

KIEL, M., (1971), "Observations on the History of Northern Greece during the Turkish Rule: Historical and Architectural Description of the Turkish Monuments of Komotini and Serres", *Balkan Studies*, 12/2, s. 415-462

KIEL, M., (1972), "Yenice Vardar (Vardar Yenicesi-Gianitsa): A Forgotten Turkish Cultural Centre in Macedonia of the 15th and 16th Century", *Studia Byzantina e Neohellenica Neerlandica*, I, s. 300-329

KIEL, M., (1974), "Some Early Ottoman Monuments in Bulgarian Thrace: Stara Zagora, Jambol and Nova Zagora", *Belleten*, XXXVIII/152 (Ekim), s. 635-656

KIEL, M., (1982), "The Oldest Monuments of Ottoman-Turkish Architecture in the Balkans", *Sanat Tarihi Yıllığı*, XII, s. 117-144

KIEL, M., (1990), *Studies in Ottoman Architecture of the Balkans*, London

KIEL, M., (2000), *Bulgaristan'da Osmanlı Dönemi Kentsel Gelişimi ve Mimari Anıtları* İ. Kolay (çev), Ankara

KIENITZ, H.J., (1972), *Städte unter dem Halbmond: Geschichte und Kultur der Städte in Anatolien und auf der Balkanhalbinsel in Zeitalter der Sultane 1071-1922*, München

KOCA, S., (2006), "Aydınoğulları Beyliği", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı* 1, A.Y. Ocak (ed), Ankara, s. 141-147

KOFOĞLU, S., (1993), *Anadolu Tarihi: Hamid Oğulları Beyliği* (Marmara Üniversitesi Doktora Tezi), İstanbul

KOLOĞLU, O., (1993), "Osmanlı Döneminde Balkanlar (1391-1918)", *Balkanlar*, İstanbul, s. 41-96

KONYALI, İ.H., (1945), *Nasreddin Hocanın Şehri Akşehir-Tarihi Turistik Kılavuz*, İstanbul

KONYALI, İ.H., (1947), "Hamit Oğulları", *Ün*, 13/154-156 (Ocak-Mart), s. 2086-2092

KONYALI, İ.H., (1959), *Söğüt'de Ertuğrul Gazi Türbesi ve İhtifalı*, İstanbul

KONYALI, İ.H., (1966), "Melek Hatun Medresesi ve Atılan Kitabeli Taşlar", *Tarih Konuşuyor*, V/25 (Şubat), s. 2084-2088

KONYALI, İ.H., (1967), *Âbideleri ve Kitâbeleri ile Karaman Tarihi: Ermenek ve Mut Âbideleri*, İstanbul

KONYALI, İ.H., (1973), "Aksaray Ulu Camii", *Vakıflar Dergisi*, X, s. 273-288

KOPRAMAN, K.Y., (1987), "Karaman-Oğulları (1250-1487) ", *Tarihte Türk Devletleri*, Ankara, s. 507-511

KOPRAMAN, K.Y., (1999), "'Ikdu'l-Cumân'da Karaman-Oğulları'na Dâir Kayıtlar", *Prof.Dr. İsmail Aka Armağanı*, İzmir, s. 43-54

KORKMAZ, M., (2002), "Anadolu Beyliklerinin Sosyo-Ekonomik Tarihine Bir Örnek: Saruhan Beyliği" H.C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca (ed), *Türkler* 7, Ankara, s. 415-428

KORKMAZ, Z., (1980), "Anadolu Beylikleri Devrinde Türk Dili ve Karamanoğlu Mehmet Bey", *Millî Kültür*, 2/3-5 (Ağustos-Ekim), s. 9-13

KÖKER, A.H-Y. ERDOĞAN, (1986), *Konyalı Hekim Hacı Paşa: 1335-1423*, Kayseri

KÖKLÜ, N., (1983), "Saruhanlılar Devrinde Manisa (1)", *Manisa*, 2/4 (Nisan), s. 22-40

KÖKLÜ, N., (1983), "Saruhanlılar Devrinde Manisa (2)", *Manisa*, 2/5 (Ağustos), s. 40-65

KÖKLÜ, N., (1983), "Saruhanlılar Devrinde Manisa (3)", *Manisa*, 2/6 (Aralık), s. 5- 29

KÖKLÜ, N., (1984), "Saruhanlılar Devrinde Manisa (4)", *Manisa*, 3/7 (Nisan), s. 6-22

KÖKLÜ, N., (2008), *Ömrümün Kısa Öyküsü Manisa*, N. Bilgi (ed), Manisa

KÖPRÜLÜ, M.F., (1926), "Ferhengnâme-i Sa'dî yahut Muhtasar Bostan Tercümesi Süheyl ü Nevbahâr", *Türkiyat Mecmuası*, II, s. 481-489

KÖPRÜLÜ, M.F., (1981), *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*, İstanbul

KÖPRÜLÜ, M.F., (1999), *Osmanlı'nın Etnik Kökeni*, İstanbul

KÖPRÜLÜ, M.F., (2003³), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluşu*, Ankara

KRAUTHEIMER, R., (1965) *Early Christian and Byzantine Architecture*, Harmondsworth, Middlesex

KREKIĆ, B., (1961), *Dubrovnik (Raguse) et le Levant au moyen âge*, Paris

KREKIĆ, B., (1991), "The Battle of Kosovo and International Repercussions" Wayne S. Vucinich-Thomas A. Emmert (ed), *Kosovo: Legacy of a Medieval Battle*, 1, s. 89-107

KUBAN, D., (2003), "Osmanlı Mimarlığı", *Osmanlı Uygarlığı* 2, H. İnalcık-G. Renda (ed), İstanbul, s. 627-697

KUMBARACI-BOGOYEVİÇ, L., (2008) *Üsküp'te Osmanlı Mimari Eserleri*, İstanbul

KUNTER, H.B., (1947), "Birgi'de Ulu Cami", *Ülkü*, I/2 (Şubat), s. 11-13

KUNTER, H.B., (1947), "İsa Bey Cami", *Ülkü*, I/4 (Nisan), s. 23-26

KURAL, M., (1944), "Çelebi Mehmet'in Yeşil Türbesi ve 1941-43 Restorasyonu", *Güzel Sanatlar Dergisi*, 5, s. 50-102

KURAN, A., (1964), *İlk Devir Osmanlı Mimarisinde Cami*, Ankara

KURAN, A., (1969), "Karamanlı Medreseleri", *Vakıflar Dergisi*, VIII, s. 209-223

KURAN, A., (1979), "Onbeşinci ve Onaltıncı Yüzyıllarda İnşa Edilen Osmanlı Külliyelerinin Mimari Esasları Konusunda Bazı Görüşler", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi (İstanbul 15-20.X.1973)* 3, İstanbul, s. 795-813

KURAN, A., (1996), "Osmanlı Külliyelerinde Yerleşme Düzeni-Bir Tipoloji Denemesi" Z. Ahunbay-D. Mazlum-K. Eyüpgiller (ed), *Prof. Doğan Kuban'a Armağan*, İstanbul, s. 39-44

KURAT, N.A., (1965), "Osmanlı Tarihinin İlk Devrine Ait Bulgar ve Sırp Kronikleri", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, III/4-5, s. 182-195

KURU, A., (2006), "Kayseri'de Eratna Türbeleri", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı* 2, A.U.Peker –K. Bilici (ed), Ankara, s. 371-389

LAIOU, A.E., (1970), "Marino Sanudo Torsello, Byzantium and the Turks: The Background of the Anti-Turkish League of 1332-1334", *Speculum*, 44, s. 374-392

LEMERLE, P., (1957), *L'Emirate d'Aydın. Byzance et l'Occident: Recherches sur la "Geste d'Umur Pacha"*, Paris

LUKAC-BOJANIC, D., (1961), "Turski natpisi Muratovog i Bajraktarevog turbeta", *Starine Kosova i Metohije knjiga*, I, s. 201-217

LUTTRELL, A.-E. A. ZACHARIADOU, (2011), "Batı Anadolu'nun 15. Yüzyıl Başlarındaki Siyasal Karmaşası İçinde Menteşe Emiri İlyas Bey/İlyas Bey, the Emir of Menteşe, within the Political Turmoil of 15th Century Western Anatolia", *Balat İlyas Bey Külliyesi/İlyas Bey Complex*, B. Tanman-L. Kayhan Elbirlik (ed), g yayın grubu (çev), İstanbul, s. 19-29

MADRAN, E., (1970), "Tire'de Üç Lüleli Cami Bahçesindeki Türbe", *Önasya*, 6/61-62 (Eylül-Ekim), s. 4-5

MADRAN, E., (1975), "İzmir-Tire Üç Lüleli Camisi ve Medresesi", *Rölöve ve Restorasyon*, 2, s. 183-187

MANOUSAKAS, M.I., (1966), "Un poeta Cretese Ambasciatore di Venezia a Tunisi e presso i Turchi", *Venezia e l'Oriente fra tardo Medioevo e Rinascimento*, Firenze

MANTRAN, R., (1991), *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi: Osmanlı Devletinin Doğuşundan XVIII. Yüzyıl Sonuna*, I. S. Tanilli (çev), İstanbul

Mecdî Efendi, (1269/1852-53), *Terceme-i Şaka'ik-i Numaniye*, İstanbul

Mehmed Arif, (1330/1912), "Anadolu Tarihinden: Hamid Oğulları", *Tarih-i Osmani Encümeni Mecmuası*, III/13, s. 938-947

Mehmed Cemaleddin, (2003), *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri (Ayine-i Zurefa)*, M. Arslan (ed), İstanbul

Mehmed Süreyya, (1996), *Sicill-i Osmanî* S.A. Kahraman (çev), N. Akbayar (ed), 6 Cilt, İstanbul

Mehmed Tâhir, Bursalı, (1331/1912-13), *Hacı Bayram-ı Veli*, İstanbul

MEINARDUS, O.F.A., (1973), "Testimonies to the Economic Vitality of Balat, the Medieval Miletus" Ş. Karadeniz (çev), *Belleten*, XXXVII/147 (Temmuz), s. 279-296; 297-304 (Türkçe)

MELZIG, H., (1941), *XV. Asır Başında Dünya Mukadderatını Tayin Eden Türk Ordularının Ankara Meydan Muharebesi* C.Z. Şanbey (çev), İstanbul

MÉNAGE, V.L., (2000), "Osmanlı Tarihyazıcılığının İlk Dönemleri" M. Öz (çev), *Söğütten İstanbul'a*, O. Özel-M. Öz (ed), Ankara, s. 73-91

MERİÇ, A., (1997), "Huzurun Sükunla Buluştuğu Yer: Muradiye Külliyesi", *Kültür ve Sanat, Bursa Özel Sayısı*, 35 (Eylül), s. 58-62

MERMER, A., (1992), "Karamanoğlu Mehmed Bey'in Fermanı'ndan Dil Birliğine", *Türk Kültürü*, XXX/355 (Kasım), s. 672-677

MILLET, G., (1916), *L'Ecole grecque dans l'architecture byzantin*, Paris

MORDTMANN, J., (1911), "Über das türkische Fürstengeschlecht der Karasi in Mysien", *Sitzungsberichte der königlich preussischen Akademie der Wissenschaften*, I, s. 1-7

MUHTAR, C., (1994), "Dilci İbn Melek", *Türk Kültüründe Tire*, M. Şeker (ed), Ankara, s. 49-52

Mübarek Galip, (1926-29), "Menteşeoğulları Devrine ait bazı Kabir Taşları", *Türkiyat Mecmuası*, II, s. 347-363

MÜDERRİSOĞLU, F.-H.Ç. ARSLAN, (1999), "Çandarlı Ailesi'nin Osmanlı Mimarisi ve Şehirciliğine olan Katkısı", *Vakıf ve Kültür*, 1/4, s. 55-58

MÜKERREM, (1931), *Türk Ordusunun Eski Seferlerinden Bir İmha Muharebesi, Kosova 1389*, İstanbul

MÜLLER-WIENER, W., (1967), "Das Theaterkastell von Milet", *Istanbuler Mitteilungen*, 17, s. 279-290

MÜLLER-WIENER, W., (1987), "Zur Baugruppe des Ilyas Bey in Balat (Milet)" H.R. Çongur (ed) , *Remzi Oğuz Arık Armağanı*, Ankara, s. 33-46

Müneccimbaşı Ahmed Dede, *Müneccimbaşı Tarihi* İ. Erünsal (çev), İstanbul (t.y.)

NECATİ, D., (1972), *Miletos Caravanserai* (Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Ankara

Necib Asım, (1930-31), "Düstûrnâme-i Enverî", *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, Yeni Seri, I/5, s. 83-86

Necmeddin, (1923), "Yeşil Cami", *Yeni Mecmua*, 9-75 (1 Mayıs), s. 176-177

Neşrî, M., (1995), *Kitâb-ı Cihan-nümâ (Neşrî Tarihi)*, F.R. Unat-M.A. Köymen (ed), I, Ankara

NICOL, D.M., (1972), *The Last Centuries of Byzantium, 1261-1453*, London

NIEMANN, G., (1906), "Die seldschukische Bauwerke in Ajasoluk", *Forschungen in Ephesos*, I, Wien, s. 111-131

OCAK, A.Y., (1999), "Osmanlı Devleti'nin Kuruluşunda Ahilik ve Şeyh Edebali: Problematik Açıdan Bir Sorgulama", *İkinci Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri (Kırşehir 13-15 Ekim 1999)*, Ankara, s. 241-247

OCAK, A.Y., (2003), "Dinî Bilimler ve Ulema", *Osmanlı Uygarlığı*, H. İnalcık-G. Renda (ed), 2, İstanbul, s. 243-265

OGAN, A., (1956), "Aydın Oğullarından İsa Bey Cami'i", *Vakıflar Dergisi*, III, s. 73-80

OĞUZOĞLU, Y., (2001), "Bursa'nın Bir İlçesinin Adını Taşıdığı Türkmen Beyi: Orhan Gazi", *Bursa Defteri*, 12 (Aralık), s. 34-41

OĞUZOĞLU, Y., (2006), "Bursa'nın Payitaht Olması", *Payitaht Bursa'da Kültür ve Sanat, Sempozyum Kitabı (07-08 Nisan 2006-Bursa)*, C. Çifçi (ed), Bursa, s. 55-63

OKATAN, M.H., (1998), "Menteşe Oğullarından İlyas Bey'in Osmanlı Sultanı Çelebi Mehmet Adına Kestirdiği Müşterek Sikkeler", *Milet Müzesi Yıllığı*, 2, s. 48-49

OLÇAYTU, I., (1939), "Kadı Bürhanettin, Hayatı", *Dört Eylül*, 5/21, s. 14-15; 9/25, s. 12-13

OLGUN, T., (1935), *Germiyan'lı Şeyhi ve Harnamesi*, (b.y.y.)

ONUR, O., (1972), *Edirne Türk Tarihi Vesikalarından Kitabeler*, İstanbul

Oruç Beğ (Edirneli), *Oruç Beğ Tarihi*, Atsız (ed), İstanbul (t.y.)

OTTO-DORN, K., (1950), "Die Isa Bey Moschee in Ephesus", *Kleinasien und Byzans. Istanbuler Forschungen*, 17, s. 115-131

OZANOĞLU, İ., (1959), *Kastamonu'nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar: Candaroğulları İbrahim Bey*, Kastamonu

OZANOĞLU, İ., (1959), *Kastamonu'nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar: Candaroğulları İsfendiyar Bey*, Kastamonu

OZANOĞLU, İ., (1959), *Kastamonu'nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar: Candaroğulları (İsmail Bey)*, Kastamonu

OZANOĞLU, İ., (1959), *Kastamonu'nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar: Candaroğulları Kasım Bey*, Kastamonu

OZANOĞLU, İ., (1959), *Kastamonu'nun Yetiştirdiği Meşhur Adamlar: Candaroğulları (Şücaüddin Süleyman Paşa)*, Kastamonu

ÖCAL, M., (1988), "XIV. Yüzyıl Osmanlı Medreseleri ve Başlıca Hizmetleri", *Millî Kültür*, 60 (Mart), s. 22-27

ÖCAL, S., (1986), "Ertuğrul Gazi Türbesi ve Haziresinde Yatanlar", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 45, s. 97-184

ÖDEN GÜNAL, Z., (1999), *Karası Beyliği*, Ankara

ÖDEN GÜNAL, Z., (2002), "Aydınoğulları Beyliği" H.C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca (ed), *Türkler* 6, Ankara, s. 793-796

ÖGEL, S., (1958), "Bir Selçuklu Portaller Grubu ve Karaman'daki Hatuniye Medresesi Portali", *Yıllık Araştırmalar Dergisi*, II, s. 115-127

ÖGEL, S., (1963), "Osmanlı Devrinde Türk Külliyesi", *Türk Kültürü*, 1/11 (Eylül), s. 37-41

ÖGEL, S., (1968), "Der Wandel im Programm der Steinornamentik von den seldschukischen zu den osmanischen Bauten", *Anatolica*, 2, s. 103-111

ÖGEL, S., (1972), *Der Kuppelraum in der türkischen Architektur*, İstanbul

ÖGEL, S., (1979), "Türk Mimarisinde Kubbeli Mekân Gelişmesinin Ana Hatları", *Yapı*, 32, s. 29-33

ÖLÇER, C., (1982), *Karaman Oğulları Beyliği Madeni Paraları*, İstanbul

ÖLÇER, C., (1985), *Aydın Oğulları Beyliği Paraları*, İstanbul

ÖNDER, M., (1991), "Anadolu Aydınlığında Hacı Bayram-ı Velî", *I. Hacı Bayram-ı Velî Sempozyumu Bildirileri, 8-9 Mart 1990 Ankara*, Ankara, s. 118-120

ÖNDER, M., (1993), "Karamanoğulları'nın Türk Diline Fermanındaki Gerçekler", *Türk Kültürü*, XXXI/361 (Mayıs), s. 272-277

ÖNEY, G., (1982²), "İslam Süsleme ve El Sanatlarına Türklerin Katkısı", *İslâm Sanatında Türkler/The Turkish Contribution to Islamic Arts*, A. Mill-M. Quigley-G. Clarke (çev), İstanbul

ÖNEY, G., (2000), "Erken Osmanlı Mimarisinde Çini (XV.-XVI. Yüzyıl başı İznik, Bursa, Edirne)", *Osmanlı Kültür ve Sanat*, G. Eren (ed), II, İstanbul, s. 205-212

ÖNEY, G., (2003), "Çini ve Seramik", *Osmanlı Uygarlığı* 2, H. İnalcık-G. Renda (ed), İstanbul, s. 699-735

ÖNEY, G., "Erken Osmanlı Sanatı: Beyliklerin Mirası", *Akdeniz'de İslâm Sanatı. Erken Osmanlı Sanatı, Beyliklerin Mirası*, İstanbul (t.y.), s. 3-33

ÖNGE, Y., (1969), "13. ve 14. Yüzyıllarda Anadolu Mimarî Eserlerini Süsleyen Boyalı Nakışlar", *Önasya*, 4/43 (Mart), s. 10-11

ÖNGE, Y., (1973), "Konya'nın Meram Mesiresindeki Mimari Bir Manzume", *Vakıflar Dergisi*, X, s. 367-385

ÖNGE, Y., (1974), "Karamanoğlu Alâaddin Bey Kümbetinin Restorasyonu", *Rölöve ve Restorasyon*, 1, s. 21-24

ÖNGÖREN, R., (2002), "Balkanlar'ın İslâmlaşmasında Sûfîlerin Rolü" Ali Çaksu (ed), *Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Bildirileri, Sofya, Nisan 21-23, 2000*, İstanbul, s. 47-73

ÖNKAL, H., (1992), *Osmanlı Hanedan Türbeleri*, Ankara

ÖNKAL, H., (1993), "Birgi Ulu Camii ve Selçuklu Geleneğiyle İlişkisi Üzerine", *I-II. Millî Selçuklu Kültür ve Medeniyeti Semineri Bildirileri*, Konya, s. 51-55

ÖNKAL, H., (1995), "Birgi Ulu Camii Hakkında Bazı Mülahazalar", *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Bildiriler, 23-27 Eylül 1991 İstanbul*, III, Ankara, s. 31-36

ÖNKAL, H., (2000), "Yıldırım Bayezid Türbesi Hakkında Bazı Mülahazalar" Azize Aktaş Yasa (ed), *Uluslararası Dördüncü Türk Kültürü Kongresi Bildirileri, 4-7 Kasım 1997, Ankara*, II, Ankara, s. 131-138, 405-407

ÖTÜKEN, Y., (1978), "Orhan Gazi (1326-1359) Devrinden Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) Devrinin Sonuna Kadar Osmanlı Medreseleri", *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Araştırma Dergisi. In Memoriam Prof. Albert Louis Gabriel Özel Sayısı*, 9, s. 337-371

ÖTÜKEN, S.Y.-DURUKAN, A.-ACUN, H.-S. PEKAK, (1986), *Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler*, IV, Ankara

ÖZ, M., (2006), "Osmanlı Beyliği", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı* 1, A.Y. Ocak (ed), Ankara, s. 125-131

ÖZAY, A., (2002), "Ejderli Şamdan", *Türk ve İslâm Eserleri Müzesi*, İstanbul, s. 170

ÖZBEK, Y., (2001), "Doğu-Batı Kavşağında Bir Osmanlı Yapısı: Milas Firuz Bey Zaviyesi" M. Denktaş-Y. Özbek (ed), *Prof.Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı. Sanat Yazıları*, Kayseri, s. 397-433

ÖZBEK, Y., (2002), *Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1453)*, Ankara

ÖZCAN, A., (2005), "Molla Yegân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 30, İstanbul, s. 265-266

ÖZDEMİR, H., (2006), *Osmanlı Yönetiminin Dini Temelleri: Kılıç, Kalem ve İlim*, İzmir

ÖZDEMİR, Z., (2002), *Adramyttion'dan Efeler Toprağı Edremit'e*, II, Ankara

ÖZER, M., (2006), "Turhanoğulları'nın Balkanlar'daki İmar Faaliyetleri" A. Çaksu (ed), *Balkanlarda İslâm Medeniyeti II. Milletlerarası Sempozyumu Tebliğleri, Tiran, Arnavutluk, 4-7 Aralık 2003*, İstanbul, s. 247-279

ÖZGÖNÜL, N., (1984), *Restoration and Rehabilitation Project of the "Yivli Minare Külliyesi" and Restoration of "Yivli Minare"* (Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Ankara

ÖZKAN, H., (2003), *Aydınoğulları Beyliği'nde İlmi Hayat* (Dokuz Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), İzmir

ÖZKAN, M., (1993), "Hoca Mes'ûd: Hayatı ve Eserlerine Dair", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 84, s. 183-202

ÖZKAN, M., (2014), "Manyaslı Mahmud'un Manzum Gülistan Tercümesi ve Yeni Bir Nüshası", *Turkish Studies*, 9/9 (Summer), s. 1-16

ÖZKAN, M.D., (2001), *Amasya İli Yapılarındaki Kalem İşi Süslemeler* (Gazi Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Ankara

ÖZKARCI, M., (1992), *Candaroğulları Beyliği Mimari Eserleri* (Atatürk Üniversitesi Doktora Tezi), 2 Cilt, Erzurum

ÖZKARCI, M., (1995), "Niğde-Bor'da Eretnaoğulları'na Ait İki Kitabe", *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 2, s. 105-114

ÖZKARCI, M., (2001), *Niğde'de Türk Mimarîsi*, Ankara

ÖZKARCI, M. (2001), "Sinop'ta Candaroğulları Beyliği Sandukaları" M. Denktaş-Y. Özbek (ed), *Prof.Dr. Zafer Bayburtluoğlu Armağanı. Sanat Yazıları*, Kayseri, s. 435-461

ÖZKIRIMLI, A., (1984³), "Kadı Burhanettin", *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 3, İstanbul, s. 701-702

ÖZKIRIMLI, A., (1984³), "Şeyhî (Yusuf Sinan)", *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4, İstanbul, s. 1077

ÖZKIRIMLI, A., (1984³), "Şeyhoğlu (Sadrettin Mustafa)", *Türk Edebiyatı Ansiklopedisi*, 4, İstanbul, s. 1078

ÖZKUL FINDIK, N., (2001), "Erken Osmanlı (Milet Tipi) Seramiklerde Bilinmeyen Bazı Örnekler" Sema Alpaslan (ed), *V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu, Bildiriler, 19-20 Nisan 2001*, Ankara, s. 419-436

ÖZKUL FINDIK, N., (2001), *İznik Roma Tiyatrosu Kazı Buluntuları: (1980-1995) Arasındaki Osmanlı Seramikleri*, Ankara

ÖZMEN, M., (1984), *Ahmed-i Dâ'î Divanı* (Selçuk Üniversitesi Doktora Tezi), Konya

ÖZÖNDER, H., (1993), "Kütahya Mevlevîhanesi", *II. Milletlerarası Osmanlı Devletinde Mevlevihaneler Kongresi*, Konya, s. 69-89

ÖZTOPRAK, F., (1995), "Balkan Türkleri ve Sımavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 96 (Haziran), s. 147-180; 97 (Ağustos), s. 15-50

ÖZTÜRK, N., (2000), *Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, İstanbul

ÖZTÜRK, N., (2002), "The Period of Interregnum (Fetret) and Centralization" H.C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca (ed), *Turks* 3, Ankara, s. 123-142

ÖZÜDOĞRU, Ş., (1989), *Karaman'da Türk Mimari Eserleri Süslemeleri* (Mimar Sinan Üniversitesi Doktora Tezi), İstanbul

ÖZYALÇIN, K., (1960), "Kadı Burhanettin Ahmed", *Dört Eylül'den Işık*, 1, s. 8, 20

PACHYMERIS, G., (1835), *De Michaele et Andronico Palaeologis*, I. Bekkerus (ed), II, Bonn

PAKBEN, N.D., (1987), *Selçuk (Ayasuluk) Beylikler Dönemi Anıtları Araştırması, Koruma ve Restorasyon Önerileri* (Dokuz Eylül Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), İzmir

PAKER, M., (1964-65), "Anadolu Beylikleri Devri Keramik Sanatı", *Sanat Tarihi Yıllığı*, I, s. 155-183

PALA, İ., (2005), "Osmanlı Dünyasında Edebi Hayat", *Osmanlı Medeniyeti: Siyaset, İktisat, Sanat*, C. Çakır (ed), İstanbul, s. 149-169

PAMUK, Ş., (2000²), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi*, İstanbul

PAPPAS, N.C.J.-L.B. Pappas, (1991), "The Ottoman View of the Battle of Kosovo" Wayne S. Vucinich-Thomas A. Emmert (ed), *Kosovo: Legacy of a Medieval Battle*, 1, s. 41-59

PARLA, C., (2003), "Orhan Gazi Dönemi İmaretleri" E. Altınsapan (ed), *Anadolu'da Tarikat Yapılarına Bakış (13-15. YY.): Bilecik Orhan Gazi İmareti Kazı Sonuçları*, Eskişehir, s. 78-98

PARLA, C., (2003), "Bilecik Orhan Gazi İmareti Restitüsyonu", *Anadolu'da Tarikat Yapılarına Bakış (13-15. YY.): Bilecik Orhan Gazi İmareti Kazı Sonuçları*, E. Altınsapan (ed), Eskişehir, s. 342-357

PARLAK, S.-B. TANRIKORUR, (2003), "Kütahya Mevlevîhânesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 27, Ankara, s. 1-3

PAY, S., (2005), "Osmanlı Toplumuna Etkileri Bakımından Kuruluş Dönemi Osmanlı Külliyeleri" Cafer Çiftçi (ed), *Osman Gazi ve Bursa Sempozyumu. "Payitaht Bursa'nın Kültürel ve Ekonomik İlişkileri" (04-05Nisan 2005-Bursa), Bildiri Kitabı*, Bursa, s. 237-244

PEKOLCAY, A.N., (2002), "Âşık Paşa", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, I, Ankara, s. 497-500

PERE, N., (1968), *Osmanlılarda Madeni Paralar/Coins of the Ottoman Empire*, İstanbul

PEREMECI, O.N., (1939), *Edirne Tarihi*, İstanbul

REDZIC, H., (1961), "Pet Osmanlijskih gradjevina na Kosovu i Metohiji", *Starine Kosova i Metohije*, I s. 95-101

REINERT, S.W., (1991), "A Greek View of the Battle of Kosovo: Laonikos Chalkokondyles" Wayne S. Vucinich-Thomas A. Emmert (ed), *Kosovo: Legacy of a Medieval Battle*, 1, s. 61-88

REINERT, S.W., (1997), "Niş'ten Kosova'ya: I. Murad'ın Son Yıllarına İlişkin Düşünceler", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, E.A. Zachariadou (ed), G. Çağalı Güven-İ. Yerguz-T. Altınova (çev), İstanbul, s. 183-230

REYHANLI, T., (1976), "Osmanlı Mimarisinde İmâret: Külliye üzerine Notlar", *Türk Kültürü Araştırmaları*, XV/1-2, s. 121-141

RODNEY, L., (1999³), *Byzantine Art and Architecture: An Introduction*, Cambridge

Sabri, A., (1318/1900), *Menâkıb-ı Eşrefzâde*, Bursa

SAHİLLİOĞLU, H., (1958), *Kuruluştan XVII. Asrın Sonlarına Kadar –Osmanlı Para Tarihi-Üzerinde Bir Deneme*, İstanbul

SAKAOĞLU, N., (1991), *Osmanlı Eğitim Tarihi*, İstanbul

SAKAOĞLU, N., (1999), "Murad II", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi*, 2, İstanbul, s. 235-238

SARRE, F., (1930-31), "The Seljuk and Early Osmanlı Pottery of Miletus", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, s. 20-24

SARRE, F., (1931-32), "The Connexion between the Pottery of Miletus and the Florentine Maiolica of the Fifteenth Century", *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, s. 16-20

SARRE, F., (1935), "Die Keramik der islamischen Zeit von Milet" Karl Wulzinger-Paul Wittek-Friedrich Sarre, *Das islamische Milet*, Berlin-Leipzig, s. 69-88

SAYDAM, A., (1999), *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, Trabzon

SAYILI, A., (1948), "Vacidiye Medresesi: Kütahya'da Bir Ortaçağ Türk Rasathanesi", *Belleten*, XII/47 (Temmuz), s. 655-666, 667-680 (İngilizce özet)

SCERRATO, U., (1965), "An Early-Ottoman Han Near Lake Apolyont", *Atti del Secondo Congresso Internazionale di Arte Turca, Venezia 1963*, Napoli, s. 221-234

SCHAENDLINGER, A.C., (1973), *Osmanische Numismatik*, Brunswick

SCHLUMBERGER, G., (1954), *Numismatique de l'Orient Latin*, Graz

SETTON, K.M., (1975), *A History of the Crusades*, III, London

SEVİM, A.-Y. Yücel, (1989), *Türkiye Tarihi: Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi*, Ankara

SEVİM, S., (1996), "Osman Gazi ve Oğullarının Vakıfları" K. Atlansoy-S. Sevim (ed), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kurucusu Osman Gazi ve Dönemi: Sempozyum Sonuç Bildirileri*, Bursa, s. 159-166

SEVİM, S., (1999), "Osman Gazi'nin İrtibatlı Olduğu Düşünürlere Dair" G. Eren-K. Çiçek-C. Oğuz (ed), *Osmanlı* 7, Ankara, s. 44-45

SEZGİN, İ., (1999), "Osmanlıların Rumeli'ye Geçişi ve İlk Fetihler" G. Eren-K. Çiçek-C. Oğuz (ed), *Osmanlı* 1, Ankara, s. 212-216

SKIADARESIS, G.-F. KARAGIANNI, (2008), "Mausoleum of Gazi Evrenos", *Ottoman Architecture in Greece*, E. Brouskari (ed), E.K. Fowden (çev), Athens, s. 291-293

SKRIVANIC, G.A., (1956), *Kosovska bitka, 15 Juna 1389 = Battle of the Kosovo, 15 June 1389 = 15 Haziran 1389 Kosova Muharebesi*, Cetinje

Solak-zâde Mehmed Hemdemî Çelebî, (1989), *Solak-zâde Tarihi*, V. Çabuk (ed), I, Ankara

SÖNMEZ, Z., (1995²), *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslam Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara

SÖZEN, M., (1968), "Anadolu'da Eyvan Tipi Türbeler", *Anadolu Sanatı Araştırmaları*, I, s. 167-210

SÖZEN, M., (1970), *Anadolu Medreseleri: Selçuklu ve Beylikler Devri*, I, İstanbul

SU, K., (1938), *Balıkesir'de Yörük ve Türkmenler*, Balıkesir

SÜMER, F., (1996), "Karaman-oğulları (Karamanlılar)" M.A. Erdoğru (çev), *Türk Dünyası Araştırmaları*, 100 (Şubat), s. 67-81

SÜSLÜ, Ö., (1994), "Façades Views of the Turkish Anatolian Architecture, from the Beginning of Seljuk Period to the End of the Ottoman Period", *Archéologie Islamique*, 4, s. 117-130

Şahabeddin el-Ömerî, (1929), *Mesalikü'l-ebsâr fî memâlik ül-emsâr*, F. Taeschner (ed), I, Leipzig

ŞAHİN, N.-E. MORÇÖL, (1987), "Kastamonu İsmail Bey Külliyesi Rölövesi", *Rölöve ve Restorasyon*, 6, s. 31-58

ŞAMAN, N., (1995), "Eğirdir Baba (Dede) Sultan Türbesi", *In Memoriam İ. Metin Akyurt-Bahattin Devam Anı Kitabı*, İstanbul, s. 321-326

ŞAMAN DOĞAN, N., (1994), "Eğirdir Dündar Bey (Taş) Medresesi", *Kültür ve Sanat, Isparta Özel Sayısı*, 22 (Haziran), s. 59-61

ŞAMAN DOĞAN, N., (1999), "The Figural Representations of Karamanid Period: An Iconographic Approach", *Art Turc/Turkish Art. 10e Congrès International d'Art Turc, Genève-Geneva 17-23 September 1995*, Genève, s. 607-614

ŞAMAN DOĞAN, N., (2000), "Karaman'daki Yapıların Taş Süslemesinde Etkileşim/Interrelations in the Stone Decoration of the Buildings in Karaman" Zeynep Yasa Yaman (ed), *Uluslararası "Sanatta Etkileşim" Sempozyumu/International "Interactions in Art" Symposium, Ankara, 25-27 Kasım/November 25-27, 1998, Bildiriler-Proceedings*, Ankara, s. 230-235

ŞAMAN DOĞAN, N., (2008), *Isparta'da Selçuklu ve Beylikler Dönemi Mimarisi*, Isparta

ŞAMAN DOĞAN, N.-T. Yazar, (1991), "Kayseri Köşk Hânikâhı", *Vakıflar Dergisi*, XII, s. 301-314

ŞEHSUVAROĞLU, B.N., (1954), *Şair ve Hekim Ahmedî*, İstanbul

ŞEKER, M., (1970), *Selçuk İsâ Bey Câmii*, İzmir

ŞEKER, M., (1994), "İbn Melek'in Hukukî Yönü ve Menâr Şerhi", *Türk Kültüründe Tire*, M. Şeker (ed), Ankara, s. 43-47

ŞEKER, M., (1997), "Aydınoğulları Beyliği ve Ayasuluğ", *Birinci Uluslararası Geçmişten Günümüze Selçuk Sempozyumu, 4-6 Eylül 1997*, İzmir, s. 265-274

ŞEMİN, M., (1965), "Kadı Burhanettin", *Dört Eylül*, 3, s. 26-27

ŞENTÜRK, M.H., (1993), "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Devrinde Rumeli'de Uyguladığı İskân Siyaseti ve Neticeleri", *Belleten*, LVII/218 (Nisan), s. 89-112

ŞEŞEN, R., (2001-2002), "Osmanlı İlmi, Osmanlılar'ın İlimlere Yaklaşımı", *Tarih Dergisi, Prof.Dr. İsmet Miroğlu Hatıra Sayısı*, 37, s. 329-345

Şeyhoğlu Mustafa, (1973), *Marzuban-nâme Tercümesi*, Z. Korkmaz (ed), Ankara

Şeyhoğlu Mustafa, (1979), *Hurşîd-nâme (Hurşîd ü Ferahşâd)*, H. Ayan (ed), Erzurum

Şeyhoğlu Mustafa, (1991), *Kenzü'l-küberâ ve mehekkü'l-ulemâ*, K. Yavuz (ed), Ankara

Şikârî, (2005), *Karamannâme [Zamanın Kahramanı Karamanîler'in Tarihi]*, M. Sözen-N. Sakaoğlu (ed), İstanbul

ŞİMŞİRGİL, A., (2002), "Saruhanoğulları Beyliği" H.C. Güzel-K.Çiçek-S. Koca (ed), *Türkler* 6, Ankara, s. 787-792

Taceddin İbrahim b. Hızır Ahmedî, (1939), *XIV. Asır Anadolu Şâirlerinden Ahmedî'nin Osmanlı Târihi: Dâstân-ı Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman ve Cemşîd ve Hurşîd Mesnevîsi*, N.S. Banarlı (ed), İstanbul

TAESCHNER, F., (1932), "Beiträge zur frühosmanischen Epigraphik und Archaeologie", *Der Islam*, XX, s. 16-126

TAESCHNER, F., (1961), "Eski Manyas und seine Ruinen", *First International Congress of Turkish Art, 19th-24th October 1959*, Ankara, s. 312-314

TAESCHNER, F., (1963), "Die Türbe der Isfendiyar Oğlu in Sinop", *Beiträge zur Kunstgeschichte Asiens. In Memoriam Ernst Diez*, İstanbul, s. 31-33

TAESCHNER, F.-P. WITTEK, (1929), "Die Vezirfamilie der Candarlyzade (14-15. Jhdt) und ihre Denkmäler", *Der Islam*, XVIII, s. 60-115

TAN, N., (1982), "Candaroğlu Mahmut Bey Camii", *Türkiyemiz*, 13/37, s. 24-30

TAN, N., (1989), "Kastamonu'da Candaroğulları Dönemine Ait Mimari Eserler", *Kültür ve Sanat*, 1/2 (Nisan), s. 66-70

TANERİ, A., (1974), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş Döneminde Vezir-i Azamlık (1299-1453)*, Ankara

TANERİ, A., (1975), "Selçuklulardan Aydınoğullarına ve Osmanlılara Geçen Denizcilik Kültürü", *Derya*, 90, s. 3-4

TANERİ, A., (1978), *Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hükümdarlık Kurumunun Gelişmesi ve Saray Hayatı-Teşkilatı*, Ankara

TANERİ, A., (1981), *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri (Kuruluş Devri)*, Ankara

TANINDI, Z., (1986), "Bursa'da Kitap Sanatı ve Hamiler", *Bursa*, Ankara, s. 118-122

TANINDI, Z., (1991), "Konya Mevlâna Müzesi'nde 677 ve 665 Yıllık Kur'anlar: Karamanlı Beyliği'nde Kitap Sanatı", *Kültür ve Sanat*, 3/12 (Aralık), s. 42-44, 90-91 (İngilizce özet)

TANINDI, Z., (1999), "Osmanlı Sanatında Tezhip" G. Eren-K. Çiçek-C. Oğuz (ed), *Osmanlı* 11, Ankara, s. 120-125

TANINDI, Z., (2000), "Seçkin Bir Mevlevi'nin Tezhipli Kitapları" I. C. Schick (ed), *M. Uğur Derman'a 65. Yaş Armağanı*, İstanbul, s. 513-536

TANINDI, Z., (2003), "Kitap ve Tezhibi", *Osmanlı Uygarlığı*, H. İnalcık-G. Renda (ed), 2, İstanbul, s. 865-891

TANINDI, Z., (2006), "Yeşil Cami'nin Kalem İşi Süslemeleri", *Payitaht Bursa'da Kültür ve Sanat, Sempozyum Kitabı (07-08 Nisan 2006-Bursa)*, C. Çifçi (ed), Bursa, s. 115-120

TANINDI, Z., (2009), "Başlangıcından Osmanlı'ya Tezhip Sanatı", *Hat ve Tezhip Sanatı*, A.R. Özcan (ed), Ankara, s. 243-282

TANMAN, M.B, (1994), "Edebâli Zâviyesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 10, İstanbul, s. 394-395

TANMAN, M. B., (1995), "Emir Hanı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 11, İstanbul, s. 133-134

TANMAN, M.B., (1995), "Ertuğrul Gazi Camii ve Türbesi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 11, İstanbul, s. 316-317

TANMAN, B., (2003), "Osmanlı Mimarisinde Tarikat Yapıları/Tekkeler", *Osmanlı Uygarlığı* 1, H. İnalcık-G. Renda (ed), İstanbul, s. 289-307

TANMAN, M.B., (2011), "İlyas Bey Camii'ne İlişkin Bazı Düşünceler/Some Reflections on the İlyas Bey Mosque", *Balat İlyas Bey Külliyesi/İlyas Bey Complex*, B. Tanman-L. Kayhan Elbirlik (ed), g yayın grubu (çev), İstanbul, s. 87-92

TANMAN, M.B., (2011), "Balat İlyas Bey Külliyesi Haziresindeki Mezartaşları/Tombstones in the Enclosed Cemetery of the İlyas Bey Complex", *Balat İlyas Bey Külliyesi/İlyas Bey Complex*, B. Tanman-L. Kayhan Elbirlik (ed), g yayın grubu (çev), İstanbul, s. 157-160

Taşköprülüzade İsamüddin Ebu'l-Hayr Ahmed Efendi (2007), *Osmanlı Bilginleri: eş-Şakaiku'n-numaniyye fi ulemai'd-Devleti'l-Osmaniyye* M. Tan (çev), İstanbul

TEKELİ, G., (2002), "Ahşap Pencere Kanadı", *Türk ve İslâm Eserleri Müzesi*, İstanbul, s. 94-96

TEKELİ, G., (2002), "Ahşap Kapı Kanatları", *Türk ve İslâm Eserleri Müzesi*, İstanbul, s. 166-167

TEKİN, G., (2003), "Türk Edebiyatı: 13.-15. Yüzyıllar", *Osmanlı Uygarlığı* 2, H. İnalcık-G. Renda (ed), İstanbul, s. 497-525

TEKİNDAĞ, Ş., (1976-77), "Teke-Eli ve Teke Oğulları", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, VII-VIII, s. 55-94

TEKİNDAĞ, Ş., (1979), "Konya ve Karaman Kütüphanelerinde Mevcut Karamanoğulları ile İlgili Yazmalar Üzerinde Çalışmalar", *Tarih Dergisi, Ord.Prof. İ. Hakkı Uzunçarşılı'ya Hâtıra Sayısı*, 32 (Mart), s. 117-136

TEOMAN, G., (2004), *Beylikler ve Erken Osmanlı Döneminde Anadolu'da Basılan Sikkeler Üzerinde Görülen Süslemeler (1300-1500)* (Ege Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), İzmir

THIRIET, F., (1966), *Délibérations des Assemblées Vénitiennes concernant la Romanie*, I, Paris-La Haye

TİMUR, T., (1979), *Kuruluş ve Yükseliş Döneminde Osmanlı Toplumsal Düzeni*, Ankara

TİMURTAŞ, F.K., (1954), "Ahmed-i Dâî ve Eserlerinin Türk Dili ve Edebiyatındaki Yeri ", *Türk Dili*, III/31, s. 426-430

TİMURTAŞ, F.K., (1968), *Şeyhî: Hayatı ve Eserleri, Eserlerinden Seçmeler*, İstanbul

TODOROV, N., (1983), *The Balkan Town, 1400-1900*, Seattle

TOKAÇ, M., (2006), "Osmanlı Dönemi Türkçe Tıp Yazmaları", *Osmanlılarda Sağlık/Health in the Ottomans* I, C. Yılmaz-N. Yılmaz (ed), İstanbul, s. 165-185

TOKALAK, İ., (2006), *Bizans-Osmanlı Sentezi: Bizans Kültür ve Kurumlarının Osmanlı Üzerindeki Etkisi*, İstanbul

TOKLUOĞLU, F., (1957), *İbn Melek*, (b.y.y.)

TOMASHEVICH, G.V., (1991), "The Battle of Kosovo and the Serbian Church" Wayne S. Vucinich-Thomas A. Emmert (ed), *Kosovo: Legacy of a Medieval Battle*, 1, s. 203-226

TOPKARAOĞLU, N.-A.Y. Kesici, (1993), "İzmir, Tire, Yavukluoğlu (Yoğurtluoğlu) Külliyesi", *X. Vakıf Haftası Kitabı, 7-10 Aralık 1992 Ankara*, Ankara, s. 431-432

TORUK, F., (2002), *Amasya Yörgüç Paşa Külliyesi* (Hacettepe Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Ankara

TORUK, F., (2005), "Bani Yörgüç Paşa ve İmar Faaliyetleri", *Vakıflar Dergisi*, XXIX, s. 105-133

TOSKA, Z., (1989), *Türk Edebiyatında Kelile ve Dimne Çevirileri ve Kul Mesûd Çevirisi, I (İnceleme)* (İstanbul Üniversitesi Doktora Tezi), İstanbul

TUNCER, M.B., (1984), *The Medrese of Emir Sinaneddin in Korkuteli* (Orta Doğu Teknik Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Ankara

TUNCER, O.C., (1991), *Anadolu Kümbetleri: 2. Beylikler ve Osmanlı Dönemi*, Ankara

TUNCER, O.C., (1992), *Anadolu Kümbetleri: 3. Beylikler ve Osmanlı Dönemi*, Ankara

TURAN, Ö., (2002), "Bulgaristan'da Türk Vakıfları" A. Çaksu (ed), *Balkanlar'da İslâm Medeniyeti Milletlerarası Sempozyumu Bildirileri, Sofya, Nisan 21-23, 2000*, İstanbul, s. 199-229

TURAN, Ö.-M.Z. İbrahimgil, (2004), *Balkanlardaki Türk Mimari Eserlerinden Örnekler*, Ankara

Tursun Bey, (1977), *Târih-i Ebü'l-Feth*, A.M. Tulum (ed), İstanbul

TÜFEKÇİOĞLU, A., (2001), *Erken Dönem Osmanlı Mimarîsinde Yazı*, Ankara

TÜRER, O., (1999), "Osmanlı'nın Temelindeki Manevi Harç : Kuruluş Döneminde Anadolu'da Tasavvuf" G. Eren-K. Çiçek-C. Oğuz (ed), *Osmanlı* 4, Ankara, s. 375-383

TÜRKANTOZ, K., (2011), "Menteşeoğlu Döneminde Balat'ın Kent Dokusu ve Yapıların Dağılımı/The Urban Fabric and Distribution of Structures in Balat during the Menteşe Period", *Balat İlyas Bey Külliyesi/İlyas Bey Complex*, B. Tanman-L. Kayhan Elbirlik (ed), g yayın grubu (çev), İstanbul, s. 49-53

TÜRKER, Ş., (1938), "Aydın Oğulları", *Erciyes*, 1/10, s. 273-277; 11, s. 324-326; 12, s. 354-356

TÜRKMEN, K., (2002), "Kayseri'de Bulunan Eretna Dönemine Ait Bazı Kitabeler", *Prof.Dr. Halûk Karamağaralı Armağanı*, Ankara, s. 361-373

TÜTENK, A.A., (1972) "Niğde'de Sungur Bey Camii Doğu Duvarında Farsça Pir Ahmet ve Kasım Hanlarla Sungur Bey'le ilgili İki Kitabe", *VII. Türk Tarih Kongresi, Ankara: 25-29 Eylül 1970, Kongreye Sunulan Bildiriler*, I, Ankara, s. 402-404

UĞUR, A., (2001), *Osmanlı Siyaset-Nameleri*, Ankara

UĞUR, T., (2006), *Selçuk (Ayasuluk) Cami ve Mescitleri* (Ege Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), İzmir

ULUDAĞ, O.Ş., (1991), *Beş Buçuk Asırlık Türk Tabâbet Tarihi*, İ. Uzel (sad), Ankara

UROCEVIC, A., (1956), "Iz proslosti Muratovog Turbeta na Kosovu", *Glasnik Muzeja Kosova i Metohije*, I, s. 233-237

USLU, R., (1995-2000), "XV. Yüzyılda Yazılmış Türkçe Musiki Nazariyatı Eserleri", *Tarih Dergisi. Prof.Dr. Fikret Işıltan Hatıra Sayısı*, 36, s. 453-465

UYSAL, A.O., (1993), "Sandıklı Ulu Camii", *Prof.Dr. Yılmaz Önge Armağanı*, Konya, s. 231-251

UYSAL, A.O., (1994), "Erken Osmanlı Döneminde Sırlı Tuğla Minareler", *X. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara 22-26 Eylül 1986*, Ankara, s. 2349-2367

UYSAL, A.O., (1995), "Germiyanoğulları Beyliği Dönemi Türbeleri", *9. Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi, Bildiriler, 23-27 Eylül 1991 İstanbul*, III, Ankara, s. 397-412

UYSAL, A.O., (2000), "Germiyanoğulları-Osmanlı İlişkilerinin Sanattaki Yansıması" Banu Mahir (ed), *Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri, 7-10 Mart 1994 İstanbul*, İstanbul, s. 350-360

UYSAL, A.O., (2006), *Germiyanoğulları Beyliği'nin Mimari Eserleri*, Ş. Ercebeci (ed), Ankara

UYSAL, V., (1983), "Karaman Oğulları Sanatında Hayvan Figürleri", *Karaman Müzesi Yıllığı*, 1, s. 11-20

UYSAL, Z., (2002) "XIV-XV. Yüzyıl Ankara Mescitlerinde Kalemişi Süslemeler", *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu. Prof.Dr. Gönül Öney'e Armağan, 10-13 Ekim 2001, Bildiriler*, İzmir, s. 579-589

UZEL, İ., (1999), "İlk Türkçe Tıp Eserleri ve Eski Türk Dişhekonumu Literatürü", *Erdem*, 12/34 (Mayıs), s. 285-296

UZUNÇARŞILI, İ.H., (1346/1927), *Tokat Kitabeleri*, İstanbul

UZUNÇARŞILI, İ.H., (1347/1929), *Kitabeler ve Sahip, Saruhan, Aydın, Menteşe, İnanç, Hamit Oğulları Hakkında Malumat*, II, İstanbul

UZUNÇARŞILI, İ.H., (1932), *Bizans ve Selçukilerle Germiyan ve Osman Oğulları Zamanında Kütahya Şehri*, İstanbul

UZUNÇARŞILI, İ.H., (1933), "Teke Oğulları", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnoğrafya Dergisi*, I, s. 95-98

UZUNÇARŞILI, İ.H., (1941), "Gazi Orhan Bey Vakfiyesi 724 Rebiülevvel-1324 Mart", *Belleten*, V/19-20 (Temmuz), s. 277-288

UZUNÇARŞILI, İ.H., (1957), "Mehmed I", *İslâm Ansiklopedisi*, VII, İstanbul, s. 496-500

UZUNÇARŞILI, İ.H., (1960), "Murad I", *İslâm Ansiklopedisi*, VIII, İstanbul, s. 587-598

UZUNÇARŞILI, İ.H., (1963), "Orhan Gazi'nin Vefat Eden Oğlu Süleyman Paşa İçin Tertip Ettirdiği Vakfiyenin Aslı", *Belleten*, XXVII, s. 437-452

UZUNÇARŞILI, İ.H., (1968), "Sivas-Kayseri ve Dolaylarında Eretna Devleti", *Belleten*, XXXII/126 (Nisan), s. 161-189

UZUNÇARŞILI, İ.H., (1968), "Sivas ve Kayseri Hükümdarı Kadı Burhaneddin Ahmed", *Belleten*, XXXII/126 (Nisan), s. 191-245

UZUNÇARŞILI, İ.H., (1984³) *Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri*, Ankara

UZUNÇARŞILI, İ.H., (1988³), *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı*, Ankara

UZUNÇARŞILI, İ.H., (1989²), *Osmanlı Devletinin Merkez ve Bahriye Teşkilatı*, Ankara

UZUNÇARŞILI, İ.H., (1989³), *Osmanlı Devleti Teşkilâtına Medhal: Büyük Selçukîler, Anadolu Selçukîleri, Anadolu Beylikleri, İlhanîler, Karakoyunlu ve Akkoyunlularla Memlûklerdeki Devlet Teşkilâtına Bir Bakış*, Ankara

UZUNÇARŞILI, İ.H., (1998), *Osmanlı Tarihi*, I, İstanbul

UZUNÇARŞILI, İ.H., (2000²), *Karesi Vilâyeti Tarihçesi*, Balıkesir

ÜÇER, M., (1999), "Sivas Sultanı Kadı Burhaneddin Ahmed (1345-1398)", *Vakıf ve Kültür*, 2/5 (Ağustos), s. 58-61

ÜÇER, M., (2004), "Kadı Burhaneddin Ahmed", *Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, 5, Ankara, s. 278-280

ÜÇOK, B., (1955), "Hamid Oğulları Beyliği", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, IV/1-2, s. 73-80

ÜLGEN, A.S., (1942), "Niğde'de Ak Medrese", *Vakıflar Dergisi*, II, s. 81-88

ÜLKER, N.N., (1996), "Osmanlı Devleti'nin Kuruluş Döneminde Hakimiyet Anlayışı", K. Atlansoy-S. Sevim (ed) *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kurucusu Osman Gazi ve Dönemi: Sempozyum Sonuç Bildirileri*, Bursa, s. 73-82

ÜLKÜTAŞIR, Ş., (1949), "Sinop'ta Candaroğulları Zamanına Ait Tarihi Eserler", *Türk Tarih, Arkeologya ve Etnoğrafya Dergisi*, V, s. 112-151

ÜNAL, M.A., (1998), *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*, Isparta

ÜNAL, R.H., (1984), "Kozak ve Sertavul Hanları (Karaman-Mut)", *Konya*, F. Halıcı (ed), Ankara, 59-64

ÜNAL, R.H., (1997), "Beçin'de Ahmed Gazi Medresesi", *Sanatsal Mozaik*, II/20 (Nisan), s. 36-46

ÜNAL, R.H., (1998), "Menteşe Beyliği'nin Başkenti Beçin (Beçin: Capital of the Menteşe Principality)", *Skylife*, 3/98 (Mart), s. 24-30

ÜNAL, R.H., (2005), *Menteşe Beyliği Başkenti Beçin/The Capital of the Menteshe Emirate Beçin* İ. Türkoğlu (çev), Milas

ÜNAL, T., "Karaman Oğlu Mehmet Bey", *Anıt*, I/10 (Kasım 1949), s. 3-7; I/11 (Aralık 1949), s. 10-15; II/13 (Ocak 1950), s. 7-13; II/14 (Şubat 1950), s. 7-10

ÜNAL, T., (1970), "Karaman'daki Hatuniye Medresesi", *Türk Kültürü*, 8/96, s. 23-32

ÜNVER, A.S., (1943), *XIV üncü Asırda Saruhanlıların Türk Tababetine Hizmetleri ve Yakub Han Namına Tercüme Edilen Bahname*, b.y.y.

ÜNVER, A.S., (1945), "Konya'da XIII-XV inci Asırlara Yapılan Kitap Tezhipleri ve Bu İnce Sanatımızın Konya'da Dirilmesi Lüzumu Hakkında", *Konya Halkevi Aylık Kültür Dergisi*, 82, s. 1-12

ÜNVER, A.S., (1953), *Hekim Konyalı Hacı Paşa: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul

ÜNVER, A.S., (1960), "İlimler Tarihimizde Aydınoğlu İsa Beyle Şahsına Ait Mecmuanın Ehemmiyeti Hakkında", *Belleten*, XXIV/95 (Temmuz), s. 447-455

ÜNVER, S., (1967), "Anadolu Selçuk ve Beğlikleri Kur'anı Kerim Hattatları ve Tezyinatı Üzerine", *VI. Türk Tarih Kongresi, Ankara 20-26 Ekim 1961, Kongreye Sunulan Bildiriler*, Ankara, s. 130-140

ÜSTÜN, A., (1994), "Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki Yazmaların Tezhib Bakımından Önemi" Mehmet Şeker (ed), *Türk Kültüründe Tire*, Ankara, s. 83-86

VARLIK, M.Ç., (1974), *Germiyanoğulları Tarihi, 1300-1429*, Ankara

VARLIK, M.Ç., (2006), "Menteşeoğulları Beyliği", *Anadolu Selçukluları ve Beylikler Dönemi Uygarlığı* 1 A.Y. Ocak (ed), Ankara, s. 149-151

VIRMİÇA, R., (2012), *Kosova'da Osmanlı Mimari Eserleri*, I, Prizren-Kosova

VOGT-GÖKNİL, U., (1965), *Osmanische Bauten: Die Architektur der Türkei (Architektur der Welt)*, München

VRYONIS, S., (1971), *The Decline of Medieval Hellenism in Asia Minor and the Process of Islamization from the Eleventh through the Fifteenth Century*, Berkeley-Los Angeles-London

WERNER, E., (1986), *Büyük Bir Devletin Doğuşu (1300-1481). I. Osmanlı Feodalizminin Oluşum Süreci* O. Esen-Y. Öner (çev), İstanbul

WHEATCROFT, A., (2004), *Korkunç Türk: Batı'nın Gözüyle Osmanlı*, G.A. Somuncu (çev), İstanbul

WITTEK, P., (1934), *Das Fürstentum Mentesche: Studie zur Geschichte Westkleinasiens im 13-15. Jh.*, İstanbul

WITTEK, P., (1999³), *Menteşe Beyliği*, O.Ş. Gökyay (çev), Ankara

WITTEK, P., (1995), *Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu*, F. Berktay (çev), İstanbul

WOODHEAD, C., (1999), "Osmanlı Gazâvatnâmesi" G. Eren-K. Çiçek-C. Oğuz (ed), *Osmanlı* 7, Ankara, s. 128-133

WULZINGER, K., (1925), "Die Firuz Moschee zu Milas", *Festschrift der Technischen Hochschule*, Karslruhe, s. 161-185

WULZINGER, K.-WITTEK, P.-F. SARRE, (1935), *Das islamische Milet*, Berlin-Leipzig

YAKUBOĞLU, K., (2006), *Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi*, İstanbul

YAKUPOĞLU, C., (2009), "Germiyanoğulları Muhitinde Ahiler ve Zaviyeleri", *Turkish Studies*, 4/3 (Spring), s. 2264-2285

YAKUT, S.H., (2002), *Saruhan Oğulları Beyliği* (Celal Bayar Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Manisa

YALMAN, B., (1982), "Yeşil Türbe", *İlgi*, 16/34 (Eylül), s. 22-29

YALMAN, B., (1996), "İznik Tiyatro Kazısı Erken Osmanlı Seramik Buluntuları", *Prof.Dr. Şerare Yetkin'in Anısına Çini Yazıları*, İstanbul, s. 179-186

YAMAN, T.M., (1935), *Kastamonu Tarihi (XV. Asrın Sonlarına Kadar)*, İstanbul

YAMAN, Z., (2000), *Kastamonu Kasaba Köyü'nde Candaroğlu Mahmut Bey Camii*, Ankara

YARDIM, A., (1999), "Osmanlı Devrinde Dârülhadîsler" G. Eren-K. Çiçek-C. Oğuz (ed), *Osmanlı* 8, Ankara, s. 163-175

YARDIM, A., (2004), *Amasya Kaya Kitâbesi (Bâyezid Paşa İmâreti Vakfiyesi)*, Amasya

YAVAŞ, D., (1999), "İbn Neccâr Camii", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 20, İstanbul, s. 231

YAZICIOĞLU, H., (2003), "Safranbolu'daki Süleyman Paşa Vakıflarının Kurucusu ve Bu Vakıflara Bağlı Mimari Eserleri Yaptıran Kimdir?", *I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu (4-6 Mayıs 1999)*, Ankara, s. 41-47

YAZICIOĞLU, M.S., (1987), "Osmanlı Beylik Dönemi Anadolu'sunda Düşünce ve İlim Hayatı", *IV. Vakıf Haftası, Ankara 1-7 Aralık 1986*, Ankara

YEDİYILDIZ, A., (1998), "Dünden Bugüne Yıldırım Külliyesi", *Vakıf ve Kültür*, 1/2 (Ağustos), s. 40-44

YELKEN, U., (1941), "Aydınoğullarına Ait Kitabeler. I. Tirede Aydınoğlu Süleyman Beyin Türbesi", *Küçük Menderes Dergisi*, 1 (Nisan), s. 93-94

YELKEN, U., (1941), "Aydınoğullarına Ait Kitabeler. II. Tirede Büyük Kal'a Köyündeki İsa Bey Çeşmesi", *Küçük Menderes Dergisi*, 2/7 (Haziran), s. 111-112

YELKEN, U., (1941), "Aydınoğullarına Ait Kitabeler. III. Tirede Tabakhane Mescidi Kitabesi", *Küçük Menderes Dergisi*, 2/9 (29 Birinciteşrin), s. 142-143

YELKEN, U., (1942), "Aydınoğullarına Ait Kitabeler. Tirede Ali Han Medresesi Kitabesi", *Küçük Menderes Dergisi*, 12 (23 Nisan), s. 189-190

YENİŞEHİRLİOĞLU, F., (1987), "Tuzla'da Hüdavendigar Camii", *Rölöve ve Restorasyon*, 6, s. 5-14

YENİŞEHİRLİOĞLU (Çalışlar), F., (1989), *Türkiye Dışındaki Osmanlı Mimari Yapıtları*, Ankara

YENİŞEHİRLİOĞLU, F., (1994), "Balkanlarda Osmanlı Mimarisi", *Tarih Çevresi*, 11, s. 27-36

YENİŞEHİRLİOĞLU, F., (2001), "Erken Osmanlı Dönemi'nde Balkanlar'da Kent Oluşumu ve Değişimi" A Aktaş Yasa-Z. Zafer (ed), *Balkanlar'da Kültürel Etkileşim ve Türk Mimarisi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri (17-19 Mayıs 2000, Şumnu-Bulgaristan)*, 2, Ankara, s. 887-893

YETKİN, Ş., (1981), *Historical Turkish Carpets*, İstanbul

YILDIZ, S.T., (2001), *Bursa Yıldırım Bayezid Külliyesi* (Ege ÜniversitesiYüksek Lisans Tezi), İzmir

YILDIZALP, E., (2003), "Muradiye Külliyesi", *Bursa Defteri*, 19 (Eylül), s. 113-119

YILMAZ, S., (2000), *Candaroğulları Beyliği Vakıfları* (Ankara Üniversitesi Yüksek Lisans Tezi), Ankara

YİNANÇ, M.H., (1949), "Bayezid I", *İslâm Ansiklopedisi*, II, İstanbul, s. 369-392

YURDAKUL, E., (1969), "Tokat Vilâyeti'nin Gümüştop (Dazya) Köyündeki XIV. Yüzyıla Ait Eski Eserler", *Vakıflar Dergisi*, VIII, s. 243-248

YÜCE, N., (1999), *Osmanlı Medeniyeti Tarihi*, E. İhsanoğlu (ed), İstanbul

YÜCEL, E., (1965), "Bursa'da Yeşil Külliyesi", *Arkitekt*, 35/318, s. 31-35

YÜCEL, E., (1977), "Osmanlı Ağaç İşçiliği", *Kültür ve Sanat Dergisi*, 5 (Ocak), s. 58-71, 190-191 (İngilizce özet)

YÜCEL, Y., (1970), *Kadı Burhaneddin Ahmed ve Devleti (1344-1398)*, Ankara

YÜCEL, Y., (1970), "Candar-oğulları Beyliği (1439-1461)", *Belleten*, XXXIV/135 (Temmuz), s. 373-407

YÜCEL, Y., (1980), *XIII-XV. Yüzyıllar Kuzey-Batı Anadolu Tarihi: Çobanoğulları ve Candar-oğulları Beyliği*, Ankara

YÜCEL, Y., (1987), *Kadı Burhaneddin*, Ankara

YÜKSEL, İ.A., (1993), *Bolu Yıldırım Bayezid Külliyesi: Hamamlar ve İmaret Camii*, Ankara

YÜKSEL, İ.A., (1999), "Rumeli'de Türk Eserleri" G. Eren-K. Çiçek-C. Oğuz (ed), *Osmanlı* 9, Ankara, s. 294-302

ZACHARIADOU, E.A., (1976), "Sept traités inédits entre Venise et les Emirats d'Aydın et de Menteşe (1331-1407) ", *Studi Preottomani e Ottomani*, Napoli, s. 229-240

ZACHARIADOU, E.A., (1977), "Prix et marchées des céreales en Romanie (1343-1405)", *Nuova Rivista Storica*, 66/III-IV s. 291-306

ZACHARIADOU, E., (1983), *Trade and Crusade: Venetian Crete and the Emirates of Menteshe and Aydın (1300-1415)*, Venice

ZACHARIADOU, E.A., (1997), "Karesi ve Osmanlı Beylikleri: İki Rakip Devlet", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, E.A. Zachariadou (ed), G. Çağalı Güven-İ. Yerguz-T. Altınova (çev), İstanbul, s. 243-255

ZACHARIADOU, E.A., (2000), "İlk Osmanlılara Dair Tarih ve Efsaneler", Y. Koç (çev), *Söğütten İstanbul'a*, O. Özel-M. Öz (ed), Ankara, s. 341-394

ZHUKOV, K., (1997), "Osmanlı, Karesi ve Saruhan Sikkeleri ve Türk Batı Anadolu'sunda Ortak Para Sorunu (1340-1390)", *Osmanlı Beyliği (1300-1389)*, E. A. Zachariadou (ed), çev. G. Çağalı Güven-İ. Yerguz-T. Altınova (çev), İstanbul, s. 256-262

ZOMBOU-ASIMI, A., (1997), "Bey Hamam: Thessaloniki, Greece", *Secular Medieval Architecture in the Balkans 1300-1500 and its Preservation*, S. Ćurčić-E. Hadjitryphonos, Thessaloniki, s. 318-321